Fulton J. Sheen

Isplati se živjeti

IZ SADRŽAJA: Što nas čini čovjekom? Čovjek – gospodar svoje sudbine Zašto se smijemo? Anatomija melankolije Kako se postaje omražen? Slava znanosti Oslobođenje spola Značenje ljubavi Zakoni braka Žene koje nikad ne zataje Patnja Misli! Upoznaj samog sebe! Djeca – teret ili radost?

Fulton J. Sheen / ISPLATI SE ŽIVJETI

FULTON J. SHEEN

Isplati se živjeti

Đakovo
1963.

Izabrana djela iz druge i četvrte serije:
LIFE IS WORTH LIVING

Naslov njemačkih izdanja:
ES LOHNT SICH ZU LEBEN
ENTSCHEIDUNG FÜR GOTT

S njemačkog preveo: Ivan Ćavar, bogoslov

Tiskanje odobreno rješenjem Bis. ordinarijata
u Đakovu, br. 2066/ex1962, od 11. I. 1963.

Izdalo: BOGOSLOVNO SJEMENIŠTE, ĐAKOVO
Odgovara: Dr EMIL MAYER, rektor

Tisak: »Tipografija« Đakovo, Strossmayerov trg 1

SADRŽAJ

PREDGOVOR

Za materijal ove knjige izabrana su najprikladnija poglavlja iz dva izdanja na njemačkom jeziku: jednog pod naslovom: »Es lohnt sich zu leben« (Isplati se živjeti), a drugog pod naslovom: »Entscheidung für Gott« (Opredjeljenje za Boga). Uglavnom su to Sheenove konferencije, održane preko američke TV-mreže milijunima gledalaca.

»Da bi što bolje osvjedočio slušateljstvo, Sheen se ne služi samo argumentima, koje pruža kršćanska vjera, nego vrlo vješto posiže i za rezultatima s drugih područja, osobito: psihologije, filozofije, prirodnih znanosti, književnosti itd.

»Sheen-ovi govori i knjige jednako su prikladne za milione ljudi svih vjeroispovijesti i svih staleža. Za sve su one jako vrelo životne snage i vedrine«.

»Dubokim znanjem koje je protkano finim humorom (njegovi slušaoci su s tim jako dobro upoznati) govori Sheen o vrlo značajnim životnim pitanjima, bilo da se radi o običnim svakodnevnim problemima, ili o najaktuelnijim brigama današnjice«.

U predgovoru američkom izdanju pod naslovom: »Life is Worth Living« kaže Sheen na jednom mjestu: »Publika je blagonaklona. Ona podnosi govornikove nedostatke kao simbole i znakove jedne te iste, svima zajedničke slabosti«.

Takvi će svakako biti i čitatelji, jer »materijal ove knjige nije nikad bio pisan za štampanje, nego je naknadno napisan prema magnetofonskoj vrpci, ili je stenografiran prigodom TV-emisija. Stoga nije bez svih pogrešaka slobodnog govora«.

»To opet ne znači, da su ova izlaganja bila izgovorena nasumce i bez razmišljanja. Tako je Pytheas nekada rekao o jednom Demostenovom ex-tempore-govoru: ‚Njegovi govori bez priprave mirišu po studiranju uz svjetiljku'.«

»Pa ipak, kaže Sheen, javnost ove konferencije nije blagonaklono primila zbog njihove prave vrijednosti, nego mnogo više zbog toga što su one odogovarale stvarnim potrebama«. Tako Sheen.

Drugi ovako: »Biskup Sheen napisao je više knjiga od kojih su mnoge postale bestselleri, no ni jedna nije toliko općeljudska kao ova zbirka: ‚Isplati se živjeti'«. »Teme koje su tu obrađene veoma su raznolike, no usprkos tome tvore savršenu cjelinu, budući da se kroz sve provlači centralna ideja: život je tek onda potpun ako se temelji na Bogu«.

Vratimo se međutim još malo samomu Sheen-u. Na jednom mjestu u svom, naprijed spomenutom predgovoru, ovako aludira na svoje nedostatke: »John Ruskin«, veli on, »tješi one koji se osjećaju potišteni zbog svojih nedostataka: ‚Bog je zato dao nesavršenosti, da zakon ljudskog života bude nastojanje, a zakon ljudskog suda — milosrđe'.«

Ta mi se izreka, kao prevodiocu, sviđa na poseban način, pa sam je zato i ostavio za konac ovog predgovora.

PREVODILAC

ŠTO NAS ČINI ČOVJEKOM?

Ljudski je organizam sličan mnogim drugima u prirodi. Kad kažemo međutim, da je mnogim drugima sličan, time se podrazumijeva da se on isto tako od drugih u mnogočemu razlikuje. Kad kažemo, da je Pariz sličan Budimpešti, neizravno je rečeno da Pariz nije Budimpešta, nego nešto drugo. Čovjek je sličan mašini stoga, što je biće, što ima dijelove i što može nešto raditi. Kemikalijama je sličan zato, što je sastavljen od prirodnih elemenata. Životinjama je sličan stoga što ima osjetila, nagon i moć kretanja. Ali sve te sličnosti počivaju na nečemu izvanjskomu. Chesterton je zgodno istakao pogrešno zaključivanje onih, koji lako iz sličnosti zaključuju istovjetnost, pogotovo kad je riječ o religiji: »Kršćanska i budistička religija vrlo su slične jedna drugoj, naročito budistička«. Ako u umjetničkoj zbirci naiđemo na više slika

sa sličnim rasporedom boja, to ne znači da one predstavljaju isti predmet. Ako se pet slijepaca dotaknu slona, svaki od njih dobiva izvjesni utisak o njegovoj naravi; međutim kad bismo sastavili sve te utiske ne bismo dobili zadovoljavajući opis slona.

Da bolje shvatimo ljudsku narav ustanovit ćemo tri sličnosti između čovjeka i drugih predmeta i time ujedno uočiti razliku između čovjeka i svakog pojedinog predmeta.

Da li je čovjek stroj?
Da li je čovjek životinja?
Da li je čovjek kombinacija kemijskih elemenata?

Da li je čovjek stroj? Danas nije teško konstruirati divovske robote, koji s lakoćom rješavaju složene matematičke probleme. U jednoj takvoj mašini može se istovremeno vršiti tristo ili četiristo hiljada takvih radnja, koje su se prije morale raditi odvojeno. Isto se često čuje da je čovjek običan stroj, ništa drugo nego sistem podražaja: »reaktora«. Takve robote nazivaju »divovski mozgovi«, »mašine za mišljenje«; pripisuje im se razum, inteligencija, pamćenje, dapače u većoj mjeri nego čovjeku, jer oni rješavaju u nekoliko minuta probleme, koje bi čovjek morao računati satima i danima.

Istina je da stroj radi po matematičkim principima. Bitno je to svakako svrhovita naprava, tj. ima svrhu i cilj, što im je odredio ljudski um. Strijela leti prema cilju, ali smjer je odredio strijelac, koji ju je odapeo. Brašno, kajmak, jaja i ostali dodaci zajedno se umijese i ispeku, ali kuhar određuje kakvoću pojedinog jela. U tim divovskim robotima događa se nešto slično, kao u stvaranju. Postoji razlog zašto iz žira nastaje hrast a ne nosorog, zašto je drvo— drvo, a cvijet — cvijet. Razlog je u tome da je Stvoritelj u svaki predmet stavio nešto poput malog graditelja, a to je Aristotel nazvao entelehejom, što oblikuje predmete, tako da oni postaju ono što trebaju postati, a ne nešto drugo. Kao što iza svemira stoji posljednji plan, tako isto iza zamršenog stroja stoji um. Ne može se zamisliti stroj koji bi pravilno radio iza kojeg ne bi stajala ljudska inteligencija i svrhovitost. TV-kamera odašilje slike a ne tople žemičke Velikog Petka, naprosto zato što je tako odredio razum.

Stoga, iako mašina ima sposobnosti, da vrši zamršene radnje, ipak nije živa; njezina moć djelovanja ne izvire u njoj samoj;

čitava njezina energija dolazi izvana. Mogli bismo uzeti punu torbu meksikanskog boba i podvrći ga svim kemijskim i fizičkim procesima, ipak ga sve te promjene ne će učiniti svjesnim samog sebe. Stroj nikad ne može postati svijestan samog sebe. Stroj ne živi; on je običan instrumenat, kojim se svatko služi. Zbog toga prodaji tih strojeva treba da redovno prisustvuje inžinjer. Stroj se ne može obnavljati i ne može proizvesti novi stroj jednak sebi. Još ni jedan takav složeni robot nije nenadano na naše oduševljenje proizveo ni jedno robot-dijete. Stroj može vršiti samo one radnje, za koje su ga udesili njegovi konstruktori. Oni su postavili u nj izvjestan broj mogućih kombinacija, koje rade velikom raznolikošću. Stroj može izraditi problem, samo onako, kako je to zamislio njegov konstruktor. Ako se robotu postavi problem na pogrešan način, on će izračunati rezultat, a ne će ni najmanje biti svijestan te pogreške. Odlično je rekao Einstein: »Roboti mogu probleme riješiti, ali ih ne mogu postaviti«. Oni ne mogu štrajkovati — nemaju volju. Nisu stvaraoci — nemaju mašte.

Druga značajna razlika između stroja i čovjeka, sastoji se u tome, što ni jedan stroj ne može biti lud. Ni jednom robotu, ma kakve on pogreške činio, ne kažemo da je glup. Ako robot izračuna da su 7 + 6 = 57, ne ćemo reći da je glup, ili da je počinio besmisao. nego da nepravilno funkcionira. Izračuna li čovjek da je 6 + 7 = 57, kažemo, da je to matematička besmislica. Poduzeće za proizvodnju lijeka protiv peruti upitalo je gospodina Glupančića za mišljenje o uspješnosti sredstva a on je rekao: »Prije nego što sam primijenio lijek imao sam dva ćelava mjesta, sad imam samo jedno jedino«. U toj izjavi krije se silna glupost, koju ne može »izvaliti« ni jedan stroj. Kad bi dakle jedina razlika između čovjeka i stroja bila ta, što je ljudska mašinerija nešto vlažnija, kako bi onda mogli protumačiti besmisao kod čovjeka, a samo loše funkcioniranje kod stroja? Ipak samo zbog toga što je stroj mehanička stvar i posebno za nešto određen — mora raditi izvjesne stvari.

Da li je čovjek kombinacija kemijskih elemenata? Neki tvrde da čovjek bitno nije ništa drugo nego kemijski laboratorij, koji je tako udešen da proizvodi život. Istina je da se ljudsko tijelo sastoji od kemijskih elemenata, i mi ih sve poznajemo; svaki od tih možemo naći u kemijskom laboratoriju. Usprkos tome, od svih tih elemenata ne može se napraviti život, pogotovo ljudski. Točno se zna, koliko kojih elemenata ima u ljudskom tijelu:

Dovoljno vode, da se gotovo napuni posuda od pedeset litara;
Dovoljno masti za sedam prosječnih komada sapuna;
Dovoljno uglja za 9000 olovaka;
Dovoljno fosfora za 2200 glavica od šibica;
Dovoljno željeza za čavao srednje veličine;
Dovoljno kreča da se okreči pleter za piliće;
Manje količine magnezija, sumpora itd.

Sve to možemo zajedno smiješati kako god želimo, ali zagonetka, da u čovjeku ima nešto više od mješavine tih elemenata-ostaje i dalje. Prisustvujemo li izvođenju simfonije slušamo ritam, dijelove, rečenice; ako sve to rasčlanimo ovi će dijelovi biti još tu, ali nešto će nestati, naime estetika, cjelina i duševni ugođaj. Opaža se također, kako je različit svaki takt, ako se odijeli od cjeline. Pjesništvo je također nešto više od zbroja riječi. Mi bismo mogli uzeti točno iste riječi samo ih poredati drukčije, ali utisak bi bio potpuno drukčiji nego u prvom slučaju, gdje njihov poredak uvjetuju nevidljivi elementi ljepote i duhovnosti.

Kakav god bio opis čovjeka sa stanovišta kemije ili njegovih refleksa, nikad ne će sadržavati potpunu istinu o njemu. Ne stoga što znanost nije sve dovoljno istražila, nego zato što sve to ostaje samo niz odijeljenih elemenata, a čovjek je nešto više od toga. Kemijskim elementima potrebna je nekakva živa moć, da bi proizveli ljudski život, slično kao što je apostolima bilo potrebno još nešto, da nastane prva Crkva. Apostoli, koje je Krist okupio oko sebe, imali su svoje vlastite, različite horizonte — bili su častohlepni, uski, sebični. Da bi od njih nastala nova prekaljena cjelina, morao je na njih sići Duh Svevišnjega u obliku plamenih jezika, i tako je od više pojedinaca stvorena apostolska zajednica. Isto je tako za ostvarenje čovjeka potreban veliki tajanstveni X. Fiziologija je znanost različna od kemije, psihologija je opet nešto drugo od fiziologije i u tome je pravi razlog.

Da li je čovjek životinja? Istina, između životinje i čovjeka postoje mnoge sličnosti; imaju osjetila, nagon, moć rasplođivanja itd. Osim toga ljudska je misao vezana uz sjetilno opažanje, koje ima i životinja i čovječji um očituje vanjsku ovisnost od tjelesnih organa.

Ali postoje i značajne razlike, koje čovjeka uzdižu nad životinje. On ima duševne moći neovisne od materije i organizma, kao što su ideje, umjetnost, stalni identitet i svijest.

Životinja u svojoj spoznaji posjeduje samo slike, čovjek slike i ideje. Slika je predodžba o nečemu posebnom, kao što je na pr. orah za vjevericu, njiva s djetelinom za kravu, pukotina za kunića. Slika se uvijek sastoji od pojedinosti; opažajna slika koju imamo o šalici tim je savršenija, što sadrži više pojedinosti i osobitosti na pr. oblik,prostornost, boju. Ideja je nasuprot to savršenija, što je svestranija. Tako je na pr. ideja o jednoj šalici savršenija, ako apstrahiramo njezine pojedinosti — kao što su oblik, prostornost i boja — izdvojimo opća svojstva koja imaju sve šalice svijeta. Pogledamo onda kinesku, indijsku ili egipatsku šalicu, pa ako na bilo koju od tih primijenimo spomenute pojmove bez sumnje ćemo reći: To je šalica.

Nemoguće je dakle da se slike razvijaju u ideje, iz prostog razloga, što se jedno i drugo razvija u dva suprotna pravca. Slika teži individualnosti, ideja univerzalnosti. Prema tome ne može se iz jednog razviti drugo. Čovjek ima višu moć, koja ne istječe odozdo i koja tako djeluje da je čovjek — čovjek, a ne konj.

Ideje su osim toga često apstraktne i nalaze se u opažajnom svijetu bez materijalnog izvora kao na primjer srodstvo, hrabrost, vjera, ugojenost, krug. Nitko još nije na šetnji sreo hrabrost; nitko ne zna koliko je velika okruglost, mada vidimo mnogo okruglih stvari, još nitko nije vidio, dotakao ili okušao srodstvo, mada svi mi poznajemo braću, sestre, stričeve i tetke.

Kao što drvo upoznajemo po njegovim plodovima, tako i o ljudskom biću moramo suditi po načinu njegova djelovanja. Budući da čovjek misli na bestjelesan, općenit, apstraktan i duhovan način — u njemu mora biti nešto duhovno, da bi se sve to moglo proizvesti iz iskustva. Organska, tjelesna moć, može dati samo ono što je tjelesno i svojstveno tjelesnim predmetima; kao što nosorog ne može ispjevati pjesmu, još manje može ona proizvesti netjelesne ideje.

Razlika između tjelesnog opažanja i ideje dokazuje nadalje, da između prirode i čovjeka postoji odstojanje. Istina je, da ljudsko oko vidi kad ga nadraži svjetlo, da uho čuje, kad ga podraži zvuk. Ali iz toga ne slijedi da je čovjek stroj, koji kao klip radi po zakonu akcije i reakcije. Mada je oko uređeno za gledanje,

prejak podražaj na pr. ultravioletnih zraka može mu veoma naškoditi. Jako svjetlo oko ne samo da ne može vidjeti, nego će ga ono onemogućiti da gleda i druge stvari. Premda je uho uređeno za zvuk, ipak će ga prejaka buka kao na pr. eksplozija na čas oglušiti i onesposobiti da čuje i druge zvukove. Ako je podražaj prejak, gubi se moć osjetnog opažanja.

Kad bi ljudski um bio iste prirode kao životinja, kako bi se rastumačila pojava, prema kojoj zakon koji vrijedi za prejako svjetlo, ne vrijedi za sjajnu ideju? Zašto jedna sjajna ideja na pr. ideja Boga ne ometa razum dok jako svjetlo smeta očima? Da je čovjek samo životinja, a mišljenje samo način životinjskog držanja, isti bi zakon morao vrijediti u oba slučaja; to se međutim ne događa. Naprotiv sjajna ideja, kao ona o Bogu ne zamagljuje i ne koči duševne sposobnosti, nego im pomaže da s više razumijevanja shvate univerzum, pa će u svijetlu jedne velike ideje hiljadu nejasnih postati jasne. Želudac možemo pretrpati jelom; ali um znanjem ne možemo. Umjesto da velika ideja um zamori, smete i onesposobi za daljnje mišljenje, ona ga potiče i osposobljava za daljnji let i prodor u carstvo duhovnog. Kad bi misao bila stvar osjetne reakcije, morala bi biti podložna zakonima svih osjetnih reakcija; ali budući da naprosto nije tako, prisiljeni smo priznati da u čovjeku postoji nešto nematerijalno, netjelesno. Čovjek može oslijepiti ako gleda u sunce, ali još nitko — tko je gledao u Krista nije oslijepio. Postoji samo jedan zaključak: oko duha razlikuje se od tjelesnih očiju.

Zahvaljujući duhovnoj moći, jedino je čovjek sposoban stvarati umjetnost. Umjetnost je realizacija idealnog, a samo je čovjek sposoban za idealno. Chesterton je ovako izrazio te misli:

Majmun ne crta neukusno, a čovjek spretno. Majmun ne započima ni jednu vrst umjetnosti, koju bi čovjek kasnije dovršio. Majmun se uopće ne bavi umjetnošću; on je čak i ne započima. Mora se prekoračiti posve određena granica, da bi se potegla prva slaba crta. Nije istina da su majmuni započeli slikanjem, a ljudi to dovršili. Pitekantrop nikad nije loše nacrtao soba, kojeg bi homo sapiens kasnije dovršio i usavršio. Više životinje nisu stvorile vidljivo bolje slike; pas u najboljim godinama nije bio bolji crtač, nego kad je živio na lošiji način kao šakal; divlji konj nije bio nikakav impresionist, a pitomi — njegov bolji umjetnički kolega. Sve što se može reći o toj vrsti umjetničkog stvaranja jest slijedeće: ono se ne pojavljuje nikad prije u prirodi nego tek kod

čovjeka i mi o tom uopće ne možemo govoriti, ako čovjeka ne promatramo kao nešto različito od prirode, to je stvorenje stvarno različito od svih drugih; to je naime istovremeno i stvorenje i stvoritelj.

Priča se o jednom čovjeku iz ludnice, koji je imao crtaći pribor i odlučio naslikati svijet. Crtao je planine, rijeke, jezera, gradove i ljude. Kad je dovršio sliku reče: »Nisam u sliku unio sebe.« Dovršio je stoga i drugu sliku, ali je uvidio da taj »Ja« kojeg je stavio na sliku nema svijesti, koju je on ipak imao. Pokušaj da sebe stavi na platno sve ga je više zbunjivao. Bivalo mu je kao i vitezu iz bajke, kojemu je drugi u borbi odrubio glavu; on ju je potražio, uzeo je, ponio sa sobom i pri tom je poljubio u čelo.

Slučaj spomenutog luđaka jednak je onom učenjaku, koji kaže da je čitav svemir od materije i da se sve sastoji od atoma. Tom tvrdnjom on je sam sebe izostavio iz slike. Ako je čitav svemir materijalan, kako onda možemo spoznati njegove zakone i jednolikost prirode? Tvrdnja da je razumska spoznaja dio materijalnog univerzuma, jednaka je namjeri luđaka, da sam sebe stavi na sliku.

Gdje je bitni razlog, zašto »ja« nije na slici? U tome što se materija i razum razlikuju jedno od drugoga kao predmet i njegova slika u ogledalu. Učenjak ne može biti uvršten u taj univerzum, koji on proučava. Nematerijalno ne može nikad proisteći iz materijalnog; čovjek se ne može uključiti u prirodu jer ga od nje dijeli veliki razmak i jer je on nadmoćniji od nje.

Sad smo stigli do one točke, kad možemo upotrijebiti određenu riječ koja će nam razjasniti po čemu smo mi ljudi. To je riječ, koja se vrlo rijetko čuje preko radia i televizije, o kojoj se malo može čuti na univerzitetima. William James s Harvardskog sveučilišta rekao je jedanput da se boji upotrijebiti tu riječ, da ne bi uvrijedio izvjesne osobe. Ako se James nije usudio upotrijebiti tu riječ, da li ćemo se mi odvažiti da je spomenemo? Nije to strašna riječ, mada sam uvjeren, da će se neke osjetljive dušice prestrašiti kad je čuju. Ona ne bi smjela biti uvredljiva za uho; no s obzirom na previše osjetljive nastojali smo je izbjegavati sve do kraja emisije. Time vam je onemogućeno zatvoriti aparat kad je izgovorimo. Neka svi radio i TV-tehničari u čitavoj zemlji zadrže ruku na dugmetu. Djedovi koji su doživjeli procvat i slom kraljevstva mogu slobodno čuti; za djecu ćemo načiniti stanku od

tri sekunde da mogu napustiti sobu — ne bismo se naime htjeli izložiti optužbi da smo skrivili maloljetni kriminal.

Prislonite se dakle bliže aparatima, svi vi koji imate hrabrosti i koji se lako ne ljutite. Spremni? . . .

Znate zašto ste vi ljudi? Zato što imate dušu. Da, razumsku dušu, koju vam je stvorio Bog, kad je vaše tijelo bilo spremno da je primi i da preuzme svu odgovornost za svoj vječni spas ili vječnu propast. Duša je vrednija od čitavog svemira; jer je naš Gospodin rekao: »Što koristi čovjeku, ako dobije čitav svijet, a izgubi besmrtnu dušu?«

Čitav dakle problem ljudskog bitka postavlja se ovako: možemo bolovati na dva područja — na duši i na tijelu. Životinja može bolovati na tijelu, ali ne i na duši, jer njezin bitak ne lebdi poput njihala između vremena i vječnosti i od nje se ne će tražiti polaganje računa za svoje vladanje. S tog razloga čovjek zna za zabrinutost, a konj ne zna. U nas je utkana briga u samom času stvaranja. Devedeset postotaka svih naših briga naslijedili smo već u tom momentu; napetost u nama je odraz konačnog i beskonačnog u nama. Svaki čovjek na ovom svijetu ima brigu, nemir, nezadovoljstvo zbog onog što ima i čežnju za onim što nema. Kad bi bilo gdje na ovom svijetu postojalo kakvo mjesto za umirenje naših briga, srdžbe i neugodnosti, odavno bismo tamo pobjegli. Odgovor naprotiv glasi onako, kako ga je dao još sveti Augustin: »Naše srce je stvoreno za Tebe Gospodine, — i nemirno je dok se ne smiri u Tebi.«

ČOVJEK GOSPODAR SVOJE SUDBINE

Neki otac zamoli mladog sina, da riješi zagonetnu igru u kojoj je trebalo iz raznih dijelova sastaviti geografsku kartu svijeta. Sve je bilo riješeno u iznenađujuće kratkom vremenu. Otac je pitao: »Kako si to znao riješiti? Ti još ne poznaješ geografiju!« Mladi je dečko odgovorio: »Na drugoj strani bila je ista zagonetka s čovjekom. Složio sam čovjeka, a tako se uskladio i svijet.

Ako treba obnoviti svijet, prije treba obnoviti čovjeka. Čovjek je u izvjesnom pogledu sličan nižim stvorenjima. Sličan je stijenama i kemijskim elementima, u koliko bivstvuje; biljkama je sličan u koliko ima moć rastenja i prehrane; sa životinjama ima zajedničko to što ima osjetila, strasti i osjetnu spoznaju. Ali čovjek nadmašuje čitavu nižu prirodu svojim duhom i voljom. Kako se taj viši čovjekov dio: misao i volja, odnosi prema nižemu, može

pokazati slijedeći primjer: kapetan na mostu svog broda drži kormilo, koje ga povezuje s prostorijom za strojeve. Pored stroja se nalazi kazan, u koji utječe i iz kojeg istječe morska voda. Kormilar se ravna po zvijezdama; t. j. po sigurnim normama koje mu omogućuju, da neprestano plovi prema cilju ili luci.

Brodar ima odluku to jest služi se svojom slobodnom voljom; za vodstvo zahvaljuje zvijezdama, i luci prema kojoj plovi. Sve njegove odluke bit će prenesene u dvoranu za strojeve. To je podsvijest, dok kotao i voda, koja dolazi iz vana, predstavlja u čovjeku nesvijesno. Velikim dijelom brodar odlučuje o svemu što se događa u dvorani sa strojevima (podsvijesno) i s količinom vode koja iz motora dolazi u kotao (nesvijesno). Luka koja je vječno određenje čovjeka, sreća je i sjedinjenje sa savršenim životom istine i ljubavi, s Bogom. Kao što brodar ima nebeski svod, koji ga vodi, tako i čovjek ima savjest i ostala pomagala koja održavaju Božji i moralni zakon.

Kao što brodar ne određuje smjer neovisno od nebeskog svoda, tako ni sam čovjek ne određuje sebi smjer. Njemu je potreban zakon iznad njega , kao što i svoj sat navija prema nečemu što je izvan sata. Koje se tipke podudaraju na klaviru ? Da li se slažu sve crne, a jesu li opet sve bijele pogrešne? Koje su tipke prave a koje pogrešne, mora se odrediti prema partituri kompozicije, koja se uzima kao mjerilo. Slično i čovjek ima moralnog vodiča; Božji i moralni zakon, koji mu pomaže da postigne svoje određenje.

Kad bi brodar htio, mogao bi stvarati pogrešne odluke. Međutim propala bi mašinerija i kotao. Čovjek se međutim može daleko više oštetiti nego stroj. Ta šteta modernog čovjeka posljedica je različitih nijekanja njegove prave naravi na pr.:

1. Bez luke, bez vječnog određenja, život je besmislen.
2. Bez moralnog zakona, čovjek je sam sebi vodič.
3. Misao i volja gube značenje, budući da čovjek više nije odgovoran za svoja djela.

Moderna je psihologija najprije izgubila dušu, zatim razum, a sada gubi svijest. Zbog toga je moderno, reći: on ne može biti grešan, jer nije odgovoran.

Odatle neki tvrde, slijedeće: želimo li čovjeka razumjeti, moramo proučiti nesvijesno u njemu. Kaže se da se njegovo nesvijesno najvećim dijelom temelji na utjecajima još prije rođenja te na odnosu roditelja prema djetetu.

Prenesemo li tu glupu predodžbu na brod koji tone, onda će osobita vrsta psihologa ovako postaviti taj problem. »Ako želite znati, žašto je brod potonuo analizirajte vodu, koja je ulazila u kotao. Postavite kotao na sofu. Analizirajte kemijsku strukturu vode! Istražite kakve se soli nalaze u njezinom sastavu, i koje su sve obale oplakivale. Možda je voda došla iz nekog jezera, koje se zove »Edipov kompleks«, ili je možda voda, koja je bila u kotlu došla iz rijeke koja se zove »Elektrin kompleks«. Možda je bila zamućena naplavljenim pijeskom religioznog morala, vjere, nauke o uljudnosti, kumirima ili tabuom.

Problemu bi se pametnije prišlo, ako bismo umjesto analiziranja vode, ispitali brodara. Možda je brodar bio pijan. Ili nije htio slijediti kartu. Možda je hotimično promijenio svoj kurs.

Razlika obiju metoda može se prikazati tako da se brod postavi na glavu. Što je na njemu najvažnije, brodar naime, ili kod čovjeka razum i volja, stavljeno je ovdje — dolje, na potpuno beznačajno mjesto, a sporedna stvar je pretvorena u glavnu. Nikakvo čudo, da je čovjek zapao u morsku nevolju. Želi li se taj iznakaženi pregled čovjeka kritizirati, mora se znati:

1. To nije kritika psihologije.
2. To nije kritika psihoanalitičke metode, koja ima svoju vrijednost, a ponekad je i potrebna.

Postoje mnoge bolesti i vanredni slučajevi, kod kojih se mora analizirati podsvijesno i nesvijesno. Posve je muđutim pogrešno tu *metodu,* koja se primjenjuje kod bolesnih slučajeva uopćiti i pretvoriti u *filozofiju* za *normalne* ljude.

Veliki psiholog C. G. Jung rastumačio je:

»Moderan se čovjek na bilo koji način oblači u bolesna očitovanja nesvjesnog duha. Sam Freud, osnivač psihoanalize, bacio je jako svjetlo na mulj i zloću duševnog zaleđa i te stvari prikazao kao otpad i talog. To je kod mnogih izazvalo čuđenje zbog tolikog gliba. Uslijed tolikih duševnih peripetija, svijet je pokazao još gadnije lice .Ta vrsta Freudove i Adlerove psihologije, ostavlja po strani Boga, i godi onima, koji smatraju da nemaju nikakvih duševnih potreba, ni sposobnosti rasuđivanja. U tom pogledu varaju se obojica, i liječnik i pacijent. Oni se naime bave samo pori-

vima, zanemarujući da udovolje unutarnjim bolesnikovim potrebama. Psihoneuroza se mora razumjeti kao patnja čovjeka, koji nikad nije otkrio što znači život.

Freud je jedino zainteresiran za tumačenje slučajnih seksualnih simptoma. Pri tome je potpuno zanemario činjenicu, da su u pojedinim slučajevima zamišljeni uzroci neuroze uvijek prisutni, ali ne uzrokuju nikakvo bolesno djelovanje, dok god ne nastupi rušenje svjesnog držanja, koje dovodi do neurotičnog uzbuđenja. Neprilike u području nesvjesnog nagona nisu bitni, nego sporedni fenomeni.«

Najvažnije je ono što se događa s čovjekovim mislima, njegovim izborom, njegovim odlukama, njegovim zaključcima i njegovim karakterom. Čovjek je ono što on sam od sebe napravi, a nije ono što su od njega napravili njegov djed i njegova baba.

Bez sumnje mnogo toga živi u podsvijesnom ili nesvijesnom, jer je svijest ili viši dio čovjeka to potisnula. Ali zašto je to svijest htjela potisnuti? Zašto ubojica želi zatajiti ili u rijeku baciti dokaz, koji će ga očitovati? Zbog toga čovjek želi potisnuti mnoge misli, jer one predstavljaju povredu moralnog reda i savjesti. Umjesto da svoju krivnju gleda otvoreno, on radije postaje dezerter.

Jung odatle zaključuje:

»Izgubi li jednom svjesni život svoje značenje, koje je mnogo obećavalo, događa se nešto poput panike i tada čujemo tumačenje: »Jedimo, pijmo i budimo veseli, jer ćemo sutra umrijeti«.

Time što moderan čovjek niječe ličnu krivnju, odgovornost i potreban popravak, pokušava svoju krivnju ili istisnuti van ili potisnuti na dno. Ako svoju krivnju istisne van čini odgovornim nekoga drugog. Potisne li je dolje u podrum svog duha sve više i više se otuđuje od stvarnog života. Taj prijenos je kao sjena. Uzmemo li da stotine tisuća ljudi niječu od Boga date im sposobnosti razum i volju te tvrde, da njihov karakter oblikuju tko zna koje mračne, neodgovorne, pohlepne i požudne moći, stvorena je velika sjena. Ta sjena je zatajena odgovornost ili nepriznata krivnja. Jednom riječi: zlo prebačeno na drugog.

No ako zlo djeluje izvan čovjeka, ne slijedi da se mora nijekati društvo ili loše »društvene snage«, a ne čovjek! U toliko se može ponovo obnoviti društvo, u koliko se obnovi čovjek, a to će biti onda kad isti taj čovjek preuzme odgovornost za svoja

djela. Ali kad se dozvoli da sjena postaje sve veća i veća, tada ne će dugo trajati pa da svijet kaže: »Trebamo vodiča za tamu. Hoćemo vođu za zlo! Želimo da ono što nam je oduzelo odgovornost ima svoju potpunu vlastitu osobnost« — a baš tako se rađaju diktatori.

Nije velik razmak između časa kad ljudi zaniječu svoju odgovornost i onog kad se uplete filozofija, koja odbacuje svaku odgovornost i slobodu. Dostojevski nas je opomenuo: »Doći će vrijeme, kad će ljudi ustvrditi da nema krivnje, ni grijeha, ni prekršaja; kad će postojati samo glad. Ljudi će puzati do nogu diktatora i preklinjati: »Uzmi našu slobodu! Daj nam kruha!« Zatajenje vlastite krivnje priprema čovjeka na to, da napusti svoju slobodu. Bolje je naprotiv za čovjeka da zna, da ima loše sklonosti koje se moraju svladati i protjerati, jer se jedino tako može izgraditi viši ja.

MISLI!

Kao što postoji moda odijevanja, tako postoji i moda mišljenja. Moda traje godinu, dvije. Uvijek su bile ismijavane žene, koje nisu išle ukorak s modom; ljudi se naprotiv povode za modom mišljenja kao i žene za modom odijevanja. Moda mišljenja posljednjih sto godina uglavnom se provlači kroz znanost. Ne smijemo ipak kriviti znanost, da ju je ona stvorila; krivnja se mnogo više odnosi na one, koje bih ja nazvao znanstvenim šarlatanima, koji su svakoj znanstvenoj teoriji prikrpili vlastite primjese. Oni bi htjeli da literatura, filozofija pa čak i Gospodin Bog igraju onako kako fićuka trenutno popularna nazovi – znanstvena struja.

Tri su znanosti prošlih sto godina diktirale način mišljenja: Biologija

Fizika
Psihologija

Biologija. 1859. objavio je Darwin znanstvenu raspravu: »O postanku vrsta«, i dao svijetu novu teoriju o evolutivnom razvoju izvjesnih živih oblika. Najedanput su se tzv. »mislioci« sjetili da bi bilo lijepo na sve primijeniti ideju evolucije. Pojavile su se knjige, koje su obrađivale evoluciju braka (na pr. Westermarck), evoluciju Boga (Grant Allen i Sir Henry Jones), evoluciju religije (J. G. Frazer), evoluciju duha (W. Wundt), evoluciju svemira (najprije Herbert Spencer, konačno Henri Bergson). Gledajući međutim, kako sve pleše po ritmu biologije, umoriše se duhovi — došla je nova moda, koju je otvorila fizika.

Fizika. Ona je postala osobito značajna, kad je Einstein objavio svoju teoriju relativnosti. Einsteina uopće ne možemo okriviti da je stvorio modu. No njezini su zastupnici daleko prešli granice znanstvene kritičnosti. Oni su i sve ostalo učinili relativnim. U filozofiji je to bio pragmatizam, tvrdeći da istinu stvaraju ljudske potrebe. Alfred North Whitehead primijenio je pojam novog vremensko-prostornog kontinuuma na Boga; prema njemu Bog je »stvorenje, koje je dala majka kombinacija vremena i prostora«. Pojavila su se bezbrojna djela o relativnosti zakona i morala. Na povijesnom polju rastumačio je Oswald Spengler u djelu: »Propast zapada« pojam vremena ovako: dva događaja, vremenski jako udaljena, mogu se istovremeno doživjeti; polazna je naime točka njegove povijesti shvaćanje, da je vrijeme sudbina.

Vremenitost je preko Ezra-e Pound u djelu: »Duh romanistike« postala temelj književnosti: u Jeruzalemu sviće dan, a nad Herkulovim stupovima lebdi ponoć. Virginia Woolf u romanu: »Orlando« proširila je novu fiziku vremena. Njezin junak rodio se za vremena kraljice Elizabete I. i ubrzo je umro u mladim godinama. To se tumači time, što karakter u kratko vrijeme ispuni mnogo godina; budući da on živi u novom vremenu, njegov put ne ovisi o datim okolnostima, nego o neposrednosti našeg iskustva. Gertruda Stein opravdava u djelu: »Poezija kao tumačenje«, poimanje vremena u literaturi time, što naglašava potrebu ponavljanja: »U mom početku stalno je bila prisutna sadašnjost novog, novog i novog počimanja«. Anita Loos prihvaća tu ideju u djelu: »Gospoda rado gledaju plavuše«: »Kad smo poslije podne kupovali neke stvari pojavio se Luj i odveo Doroteju u stranu i nešto joj

dugo šaptao. Nakon toga ju je i Robert odveo u stranu i nešto joj dugo šaptao. Kad smo se vratili u lokal pričala mi je Doroteja zašto su joj šaptali; čini se samo, kao da je Luj šaptao Doroteji...«

I slikarstvo je počelo usvajati takvo poimanje vremena. Futuristi su se pobunili protiv »ustaljene neelastičnosti kubista«. Kao što su impresionisti razbili boju, tako su i futuristi rastrgali formu; ona je morala kao hladetina drhtati i vibrirati u prostoru i vremenu. Pomoću razmaka i ritmičkog ponavljanja ruku i nogu, pokušali su umjetnici vratiti prvenstvo kretnji.

Najneugodnije od svih naklapanja o prostorno-vremenskoj fizici iznio je prof. S. Alexander svojim nazorom, da u izvjesno vrijeme nije bilo ničega do prostora i vremena. Iz tog je nastao bog, kojemu je prostor tijelo, a vrijeme duša. Ta misao, da je sve nastalo iz prostora i vremena, koje mora da je nastalo iz ništa, podsjeća nas na dva mornara koji su prilikom brodoloma našli spas na bezvodnom otoku i uzdržavali se na životu tako što su jedan drugom kradom pili vodu za pranje.

Psihologija. Najnovija moda mišljenja inspirirala se na Freudu, koji je tvrdio, da čovjeka ne formiraju razum i volja, nego podsvjesni požudni porivi, od kojih je najjači spolni nagon. Za pristaše je sve postalo podsvjesno. Proširila se nova forma u umjetnosti. Slike su prikazivale oslobođenje podsvjesnog duha ili uspavanog stanja. Jedan je slikao pustinju, kavez za ptice, kocku šećera, telefonski stup i orlovsko krilo — sve jedno pored drugog bez ikakve veze. Čak je bilo i kritičara, koji su govorili, ako netko ne može cijeniti tu podsvijesnu umjetnost, da nešto manjka u njegovom spolnom životu. Moral je praktično prestao, budući da su grijeh i odgovornost postali apsurd. Maloljetni kriminal je otpao, nije naime bio u pitanju prestup etičkog ideala, nego posljedica odgoja u kojem su roditelji dotičnom poklonili premalo ili previše ljubavi. Bog je odbačen kao nasljeđeni kompleks.

Literatura se posve počela prilagođivati psiholoških hirovima i potpuno se udaljila od pobjedonosnog smjera u kojem su pisci kao Thackeray, Dickens, George Eliot, sestre Bronte, Trollope i dr. stvorili besmrtne likove. Umjesto da stvore karaktere i moralno zaokružene ličnosti, pošli su moderni pisci u podzemlje i izgubili se u podsvjesnom. Dugi odlomci maštanja preplavili su sve pojedinosti. Podsvijest je za njih bila daleko važnija od praktičnog života. Ličnosti nema; ona ima značenje samo u psihološ-

kom momentu. Osoba je zapravo redoslijed osoba, rijeka bez korita, biserna ogrlica čiji je konac rastrgan i čiji su biseri rasuti. I sve se piše u stilu naslova u razdijeljenim, nepovezanim skokovima i osjećajnim previranjima.

Želi li se trijezno misliti, mora se imati pred očima, da metode, učinci i teorije jedne znanosti ne vrijede za drugu. Subjekt i predikat jedne rečenice ne mogu se bez razlike prenijeti na drugu; još manje kategorije jedne znanosti na drugu. Uzmimo dvije rečenice:

Djevojčica Matilda je umjetnički obdarena.

Svinja »Gara« je dovoljno ugojena za klanje.

Ne možemo uzeti riječi »dovoljno ugojena za klanje« i primijeniti na Matildu kao ni obratno »umjetnički obdarena« na Garu. Ako na polju biologije važi zakon evolucije, još ne slijedi, da se ona mora jednako primijeniti na područje etike, filozofije ili religije. Zakoni muzike ne mogu se primijeniti na gradnju mašina; osobine jedne amebe ne mogu se primijeniti na Partenon niti psihološki zaključci na astronomiju. Ne mogu se jednako proučavati pravednost i način čuvanja živežnih namirnica. Ne ćemo zvati limara, ako na dušniku nastane pukotina. Ne idemo uzgajivaču cvijeća, ako smo rasjekli dlan; ne zovemo usklađivača klavira ako smo izgubili kućni ključ; niti od parlamenta tražimo sud o Rembrandt-u. Otkrije li netko sutra, da nema elektrona i protona, to ne bi imalo nikakvo značenje za rečenicu, da ja na koncu mjeseca moram mesaru isplatiti dugove.

Želi li netko bistro misliti mora imati na umu ovo: Tko se oženi s duhom vremena za vrlo kratko vrijeme će postati udovac. Moda mišljenja, koja se temelji na popularnosti jedne znanosti u određenom vremenu, traje najviše tridesetak godina. Ovdje smo obuhvatili samo posljednjih sto godina; međutim i u osamnaestom stoljeću je vladao princip šarlatanstva. Jedan od prvih Newtonovih pristaša bio je Voltaire. Do 1789. god. napisano je mnoštvo knjiga o teoriji gravitacije četrdeset na engleskom, sedamnaest na francuskom, tri na njemačkom, jedanaest na latinskom. jedna na portugalskom i jedna na talijanskom. Grof Algaratti je ustanovio da je Newton trebao posebno računati sa ženskim svijetom i napisao je knjigu: »Il Newtonianismo per le dame«; knjiga je doživjela mnogo izdanja. Danas teško vjerujemo, da je nekoć Herbert Spencer bio glasovit kao i danas Freud; tko danas još čita Herberta Spencera ?

Toj struji kratkotrajnih izmišljotina, moramo se oprijeti. Mrtvo tijelo pliva niz struju; plivati suprotno struji, osobina je živog tijela. Ako se ne budemo povodili za šarlatanstvom to ne znači da smo zaostali, nego da stojimo iza kulisa. Od svakog pokoljenja uzimamo samo ono najbolje. Mi poznajemo mišljenje u svijetu, ali nikad ne gubimo mjerilo prema kojem ćemo prosuditi modu.

Pripazite na statistike ! Postoje dva načina mišljenja. Jedno ide od općeg posebnom i zove se dedukcija, drugo od posebnog prema općem i zove se indukcija. Mnogi rezultati u prirodnim znanostima, dobivaju se pomoću pokusa, prema kojima se može izvesti opći zakon. Indukcija ima za temelj niz ili gomilu pojedinosti. Problem indukcije bio bi dakle opći zaključak, izveden iz više okolnosti, koje služe kao primjer. Takvi problemi, koji se mogu riješiti samo nabrajanjem pojedinačnih slučajeva ili statističkim načinom jesu na pr.: Spava li više svijeta u pidžami ili noćnoj košulji? Što je ljepljivije marmelada ili pekmez? Da li se glasnije deru djeca u plavim cipelama ili djeca s ružičastim cipelicama ? Da li ljepši koluti dima izlaze iz cigareta marke x ili marke y ? Takvi se problemi ne mogu riješiti primjenom općeg principa; prije nego se donese zaključak, mora se ispitati više ljudi.

Indukcija je potpuna kad su nabrojene sve činjenice i ispitani svi mogući pojedini slučajevi. Ona je nepotpuna kad se u razmatranje uzme samo jedan slučaj ili mali dio cjeline. Majka koja ima četvero djece i troje od njih nađe u sobi, može pitati: »Gdje je Gwendolyn?« Dobije li odgovor, onda su u tom slučaju njezina djeca nazočna sto posto. To je potpuna indukcija.

Većina statističkih rezultata temelji se na nepotpunoj indukciji. Primjer takve mogao bi biti oglas za zubnu pastu, koji tvrdi, da kod onih koji je upotrebljavaju ima 23% šupljina manje nego kod onih koji upotrebljavaju druge marke. Oglas međutim nije naglasio, da je ispitano samo dvanaest osoba. Uzmimo na pr. da bi htjeli doznati, koliko postotaka američke mladeži ispod 21. god. obavlja svoje molitve. Mogli bismo do toga doći na tri načina:

1. — Da svakog nazovemo telefonom i pitamo.

2. — Da sakrijemo kameru, koja bi ih snimala za vrijeme molitve.

3. — Da ih zamolimo da vode mali dnevnik.

Pretpostavimo da rezultat pokaže da 12,3% obavljaju svoje molitve. Činjenica, da u rezultatu postoje i tri desetinke, mogle bi nekoga navesti na to da povjeruje, kako je rezultat potpuno znanstven i točan. To je bila najveća privlačna snaga starog oglasa za sapune od slonove kosti, koji je navodio, da su oni $99^{44}/_{100}$% čisti sapuni. Svatko je bio voljan za ljubav visoko znanstvenom i točnom navodu postotka progledati kroz prste nedostatku nečistoće od $^{56}/_{100}$ jednog postotka.

Kadgod slušaš o statističkim podacima uvijek si postavi slijedeća pitanja:

1. — Koliko je bilo ispitanih ?
2. — Koliko je moglo biti ispitanih ?
3. — Da li je način ispitivanja bio temeljit ?
4. — Može li se vjerovati danim odgovorima ?
5. — Radi li se o ispitivanju koje vrši »neovisni laboratorij« uvijek se pitaj: tko je platio ispitivanje? Ako »neovisni laboratorij« dokaže, da iz cigareta x izlaze ljepši kolutovi dima nego iz cigarete y, onda je po svoj prilici pokus platilo zastupništvo cigareta x.

Vratimo se našem problemu molitve! Pretpostavimo da je ispitano 600 djece i da je ispalo — da 12,3% djece mole. Ukupan broj ispod 21 god. u Sjedinjenim Državama iznosi više od 60 miliona. Ispitano je dakle 600 na 60,000.000, što se odnosi kao 6 na 600.000 to znači jedan na sto hiljada, dakle — 0.00001% od onih, koji su mogli biti ispitani. I tu se međutim mogla u računu potkrasti greška. Tko mi jamči da među onih 600 nije bilo ni jedno dijete ispod četiri godine, koja su općenito premlada za molitvu. Uostalom dostaje li jedan na sto hiljada, da možemo vršiti bilo kakve procjene? Ni u kom slučaju. Je li dosta deset miliona? Kad je 1936 Literary Digest pravio anketu, da prorekne tko će pobijediti na predsjedničkim izborima, deset milona nije bilo dosta. Rezultat je naime bio 370:161 u korist Landona. A je li ikad Landon postao predsjednik? A ako deset miliona nije dovoljno da se dobije točan rezultat, što će se onda dogoditi, ako se u promatranje uzme samo 600 ili 800 ispitanih na više miliona?

Primjer za važnost pitanja, koliko se slučajeva mora uzeti u promatranje, pružaju statistički rezultati, koji su obavljeni prije nekoliko godina kad je sveučilište Johns Hopkins primilo žene na studij. Tada je izišla statitika, da se 33 $^{1}/_{3}$% studentkinja udaje

za profesore. Odatle su mnogi zaključili, da žene koje žele doći do učenog muža, moraju ići na sveučilište Johns Hopkins. Tko je nešto mislio, neposredno se pitao: » Koliko je slučajeva uzeto u razmatranje?« U stvarnosti je bilo ovako: tada su na sveučilištu bile tri studentkinje od kojih se jedna udala za profesora. Dakle jedna trećina ili 33 $^{1}/_{33}$ postotka. To je bilo zaista premalo, da pruži pouzdan zaključak. U svakom slučaju sigurniji bi bio rezultat jedne nepotpune indukcije kad bi netko rekao, da 50 postotaka vjenčanih u Sjedinjenim Državama otpada na žene.

Dobili smo razum da otkrijemo istinu. Moguće je otkriti istinu, jer je Božanski razum stvorio svemir. Zadobiti tu istinu, jednako je napeto, kao i vožnja automobilom po visokom i uskom planinskom putu, s liticama i ponorima na obje strane. Lako se je sa svake strane strovaliti u dubinu. Lako je zaokrenuti u desno i postati konzervativan, isto je tako lako voziti i lijevo i postati radikalan. Jednako je lako pasti u jednu rupaču i postati reakcionar ili u drugu pa biti liberalac; treba samo zaći u krajnost. Isto je tako lagano postati materijalist i nijekati duh, kao što je lako postati idealist i nijekati materiju. U svim je dakle vremenima bilo tako lagano pasti u bilo koju od tih rupa, pretjeranosti ili strasti, kao i srušiti se s drvenog panja koji se kotrlja.

Ustanoviti naprotiv istinu, dosta je teško. Veliki alpski blokovi imaju bezbroj strana, na koje mogu pasti; samo na jednoj stoje sigurno. Izbjeći sve te krajnosti, jest prema Chesterthonu »burna pustolovina; gledam nebeska kola, kako lete kroz vremena; slaboumne lažne nauke leže razapete po podu; istina se vozi pomalo nesigurno ali uspravno.«

UPOZNAJ SAMOG SEBE

Zapitaše jednom Sokrata, kako to, da je Alkibijad i pored mnogobrojnih putovanja tako nesretan čovjek? On odgovori: »Jer svugdje putuje sa sobom.« Vjerojatno je i svaki od nas imao više neprilike sa samim sobom nego s bilo kim drugim. Zato je veoma važno upoznati samog sebe.

Prije više od dva milenija rekao je grčki mudrac Tales: »Najteže je upoznati samog sebe«. Kasnije je rečenica glasila: »Upoznaj samog sebe«, i bila je zlatnim slovima napisana na hramu u Delfima. Nije prošlo dugo i već se oko tog natpisa isplela legenda: Apolo, bog sunca poklonio ju je zemlji. Ciceron je kasnije smatrao tu rečenicu tako dubokom, da je njezino porijeklo pripisao jednom od bogova, jer čovjek nije u stanju tako nešto reći. Kod

starih je dakle postojala uska veza između upoznavanja samog sebe i karaktera.

U naše vrijeme hvali se moderna psihologija, da je prodrla u dubine duše. Nove metode koje su stvorile tu znanost, bez sumnje zaslužuju priznanje. Dubinska psihologija zaista mnogo koristi pri ispitivanju psihički abnormalnih slučajeva.

Mi se međutim ne ćemo ovdje baviti psihički neuravnoteženim nego zdravim osobama, ne upoznavanjem nesvjesnog nego sebe samog. A u tom slučaju ni dubinska psihologija nije baš tako duboka, jer se ona ne bavi time, nego ispituje nesvjesna stanja, ukoliko su to čisto objektivne pojave kao na pr. atomi. No kad psihologija »čita« stanje duše onako kako se čitaju slova na papiru, propušta nešto što pripada biti ličnosti; izmiče joj naime zadnji razlog: zašto ljudi *zabluđuju*, te je s toga možemo usporediti s putnikom, čiji je brod skrenuo s pravca a on, umjesto da pravi razlog traži kod kormilara, nasumce luta vodom da nađe pravi put.

Razlika između psihoanalize i upoznavanja samog sebe može se svesti na troje:

1. *Psihoanaliza se bavi nesvjesnim, a samospoznaja svjesnim.* Psihoanaliza se bavi nesvjesnim; ona pretpostavlja, da u dubinama našeg nesvjesnog postoje izvjesni kompleksi, koji nestaju čim se iznesu na svjetlo dana. Ta analiza, kako je već rečeno, veoma je korisna, kad se radi o psihički neuravnoteženim osobama. Ali kod nje se očituje nešto neobično: često su oni koji su inače vrlo nastrani, ponosni na svoje psihičko stanje. Mnogi takvi pacijenti zabezeknuto kažu doktoru: »O ovakvom slučaju kao što je moj sigurno niste nikad čuli, zar ne?«

Spoznaja samog sebe ne bavi se međutim t. zv. nesvjesnim, nego polazi od sigurnih pretpostavki, osvrćući se na motive, odluke, vrednote . . ., koje sačinjavaju karakter. Umjesto da se tim hvali, čovjek će se prije postidjeti, jer sve to, na neki način, umanjuje vrijednost karaktera. Govorio neki propovjednik svojim slušateljima: »Zlo je krasti konje«, na što su oni odgovorili: »Zaista je tako«. »Nepravedno je krasti krave«, nastavio je propovjednik, a slušatelji su opet odobravali: »Tako je, tako je«. Govornik je nastavio: »Nije dopušteno krasti kokoši«. našto je netko odgovorio: »Taj zaista pretjeruje. Postao je nametljiv«. Dotle naime njegova savjest nije bila pogođena.

2. *Druga se razlika* sastoji u tom, što psihoanalitičar ne smatra osobu odgovornom za njezino duševno stanje, a u našem slučaju svatko je odgovoran za svoje stanje, jer se radi o svjesnim osobama. Psihoanaliza ne zna za odgovornost, a to je sa stanovišta morala kukavičluk. Tu se naime uvijek krivnja baca na drugoga: na baku, djeda, nedostatak prostora za razonodu i sl. Dotični je bio prebogat ili presiromašan, bio je premalo ili previše odgajan, posvećeno mu je premalo ili previše ljubavi. A takvo neprestano mudrovanje i bijeg od stvarnosti ne ukazuje na karakter i ličnost. Mladom prestupniku bit će prestupak ispričan time, što ga je otac jedamput ovako ukorio: »Ti idiote, ostavi pušku i prestani već jednom ciljati u majku.« Lijenost drugoga opravdava se opet time, što je kao osmogodišnji đak dobio ćušku, i od tada je uvijek zadnji u razredu.

Na taj se način ljudi pretvaraju u lutke koje biju kobni izvanjski udarci; nisu više ni slobodne ni samostalne ličnosti. Mnogi bi htjeli svoje postupke ne samo opravdati nego i uzveličati.

Svijest je nasuprot priznanje odgovornosti, upozorenje da smo dužni raditi na svom karakteru, da je svaki naš čin sličan kapljici vode, koja zimi zajedno s drugim doprinosi oblikovanju ledenice. Ako su djela čista, čist je i karakter; ako su mutna i karakter je iskvaren. Čovjek svjestan odgovornosti, ne ustručava se udariti u prsa i reći: »Moj grijeh . . . moj preveliki grijeh«. On zna da se karakter temelji na volji i da je sveti Augustin s pravom rekao: »Vrijedimo onoliko koliko vrijedi naša volja«. Jedino je volja potpuno naša. Sve nam ostalo Bog može uzeti: bogatstvo, zdravlje, ugled; ali volja ostaje vječno slobodna. Temeljna razlika između psihoanalize i upoznavanja samog sebe sastoji se u tome, što smo kod psihoanalize samo promatrači, kao na pr. u kazalištu, dok smo u drugom slučaju samostalna bića, koja sama sebe usavršavaju; graditelji ili rušitelji svog karaktera.

3. *Treća razlika* sastoji se u tome, što kod psihoanalize nije potrebno nikakvo popravljanje. U našem je slučaju naprotiv promjena, popravljanje, težnja za savršenijim — zahtjev. Psihoanaliza ne zahtjeva nikakav popravak. Jedva da smo kad i pogriješili, a to je uostalom i beznačajno za našu ličnost. Zanimljivo je da mnogi želeći izbjeći potrebu za popravljanjem, kažu: »Ja sam stari grešnik«. (Zašto grešnici uvijek moraju biti »stari«?) Oni se ponašaju otprilike kao debeljuško, koji netom što je rekao: »Ja

sam previše debeo«, uzima čokoladu i bezbrižno je jede. Isprika, da su »stari grešnici«, ima da pokaže, kako oni imaju nježnu savjest, ali također da im pomogne, te pretjeranim zgražanjem nad samim sobom zaobiđu potrebni popravak.

Kod upoznavanja samog sebe uviđa onaj, koji je učinio zlo, da je narušio ne samo zakon, nego odnos s nebeskim Ocem. Dužan je naime: »biti savršen kao Otac na nebesima.« Dogodi se da pokoji na čas zaluta, ali on ipak ne gubi pravac iz vida. Dužan je pristati i oprijeti se. Pristati kad spozna dobro koje mora postići; oprijeti se, jer mora odbaciti zlo. Čovjek može biti slab i padati. Zna ipak da na svijetu postoje dvije vrste ljudi: jedni padnu i ostanu ležati; drugi padaju, ali se dižu. Padne li ovca u blato brzo će se iz njega iščupati; svinja će naprotiv ostati u blatu.

Narav samospoznaje

Zašto je upoznavanje samog sebe moguće?
Zašto je ono potrebno?
Kako se postiže?

Zašto je ono moguće? Upoznavanje samoga sebe moguće je zato, jer je čovjek razumno biće i može sam o sebi razmišljati. Čisto materijalno biće to ne može. Ono ne može sebe potpuno posjedovati. List papira možemo saviti u nabore, ali jedna polovina ne sadrži potpuno drugu, jer je tjelesna. Kod ljudi nije tako. Mi se možemo promatrati kao u ogledalu, možemo se na sebe ljutiti, sebe ispričavati, veseliti se radi dobrog djela, biti nezadovoljni radi lošeg, sami sa sobom možemo razgovarati. Ta ljudska sposobnost je ključ za popravljanje i razvoj karaktera. Budući da možemo sami sebe promatrati, svatko od nas zna da ima pravi i površni *ja* — nutarnjeg i vanjskog čovjeka. Mi smo istovremeno subjekt i objekt; zato i možemo reći: »Danas ja nisam — pravi ja.«

Zašto je potrebno? Upoznavanje samog sebe potrebno je zato, što svoju sliku možemo promatrati u tri ogledala. U prvom smo onakvi kakvim sami sebe zamišljamo. U drugom nam se pokazuje onakva slika, kakvu o nama, po našem mišljenju, imaju ostali ljudi. U trećem ogledalu pojavljujemo se onakvi, kakvi smo pred Bogom. Moramo postati sposobni, da razmišljanjem uočimo ta tri načina promatranja nas samih.

Upoznavanje samog sebe potrebno je i zato, što smo svi mi veoma slični crvenom luku. Jezgru svog karaktera okružujemo slojevima licemjerstva i prijevare. Kad gulimo luk vrcaju nam suze na oči: slično se događa, kad sa sebe želimo odstraniti naslage licemjerstva i vidjeti sebe u pravom svjetlu. Potrebno je i zato, jer smo slični ledenjacima. Četiri petine ledenjaka su pod vodom, a samo jedna petina strši iznad nje. Mnogi od nas žive samo površinski, i rijetko gledaju u dubinu duše, koja sačinjava bit karaktera. Upoznavanje samog sebe potrebno je konačno i zato, što smo slični trgovini, u kojoj je neki zlobnik zamijenio papiriće s cijenom. Tako na štednjaku stoji cijena od 5 din., a na igli od 24.000 din.! Moramo upoznati sami sebe zato, da ponovo odredimo pravu vrijednost svojim mislima i djelima. Ustručavamo se razmišljati o sebi kao onaj, koji se koncem mjeseca boji ustanoviti svoje dugove, kao da ih ne će morati isplatiti ako ih ne ustanovi. Razmišljanje o sebi plaši nas, kao naša slika u ogledalu poslije ustajanja. Samo što ne vrisnemo. Žene odmah primjenjuju kozmetička sredstva, a muškarci se briju. Možda je gledanje u ogledalo jedini slučaj (pogrešan dakako) kad ljudi promatraju sami sebe. Ne uspijevaju uljepšati dušu, zato uljepšavaju lice. Mi imamo kako jednom reče Browning dva lica:

Bogu hvala! Najbjednije biće
Dva lica ima; pokazuje jedno
Svijetu, a drugo matroni svog srca.

Svaki u sebi nosi farizeja i carinika. Farizej ide pred oltar i hvališe se, koliko smo mi veći od drugih ljudi; Bogu hvala nismo kao oni, dajemo milostinju, plaćamo poreze... Carinik naprotiv, odrastao u razmišljanju o samom sebi, kleči u pozadini i moli: »Oče, oprosti mi grijehe!«'

Razmišljanje o sebi čini svakog od nas sposobnim, da otkrijemo svoj pravi — ja. Zapovijeda nam da usavršimo svoj karakter, slično usavršavanju ostalih naših nastojanja. Tenisač proučava svoje nedostatke i satima se trudi da ih ispravi. Violinist koji nije usavršio pokrete prstiju, danima vrši dosadne vježbe da ih usavrši. Barem toliko moramo raditi na najvažnijem području karaktera, spasenju duše, da sebi osiguramo mir.

Kako se postiže? Razmišljanje o samom sebi ili upoznavanje samog sebe postiže se ispitivanjem savjesti. Pitamo se: koje su naše mane, nedostaci, najizrazitije pogreške? Pitamo se, moleći,

da li smo: oholi, škrti, razbludni, srditi, zavidni, proždrljivi, lijeni...? Istražujemo svoje porive i odluke. Pitamo se zašto činimo tobožnje dobro — da li su nam motivi čisti i sveti? Želimo li da to pitanje donese ploda, nije dovoljno da ga temeljimo isključivo na psihologiji, da imamo zakon, etiku, životno pravilo. Očito je da psihološki put nije dostatan. Tko primjenjuje psihologiju umjesto upoznavanja samog sebe, kaže nam, da moramo sami sebe ispuniti. Ali kako može razbijen lonac sam sebe zakrpati? Može li slijepac slijepca voditi? Mnogi kažu: moramo se usmjeriti prema društvu; ali i samo društvo treba nekamo usmjeriti. Milioni i milioni ljudi su kao i mi. Jedan od razloga zašto nemamo mira, možda je upravo pretjerana usmjerenost prema društvu. Moramo imati ideal, kažu nam. Stvori sebi bilo kakav ideal i slijedi ga. Ali ti koji nam kažu da moramo slijediti svoj ideal, izjavljuju nam također da su ideali mitovi. Osim toga ne možemo se podići u vis, ako se uhvatimo za sveze svojih cipela. Kad bi psihologija davala duševno zdravlje i zadovoljstvo, psihijatri bi bili najsretniji ljudi na svijetu.

Uzor ne može biti u nama. Moramo ga potražiti izvan sebe. Moramo naše satove navijati po suncu. Kako možemo znati koji je muzički ključ pravilan a koji nije, ako se naše muzičko znanje svodi samo na note? Izgubi li kompas magnetsku moć, moramo ga ponovo magnetizirati u odnosu na magnetski pol.

Želimo li doći do prave samospoznaje, moramo se usporediti s drugom osobom. Prije no što odredimo tu osobu, svrnimo pažnju na snažan utisak, koji na nas ostavlja prisustvo nevina djeteta. Tko promatra bezazleno dijete, opaža koliko je toga sam izgubio, koliko se puta okaljao. Najedamput mu u duši iskrsavaju svi promašeni momenti; istovremeno ga djetinja nevinost podsjeća da nije potpuno izgubljen. Francis Thompson, kad je pogledao jedno dijete, napisao je slijedeće stihove:

Još nisu oštre tvoje strijele
Ni ubojite, ni otrovne!
Da si imao punu majčinu skrb
Ne bih te se toliko bojao.

Koliki samo utisak ostavlja na nas čovjek, čiji je život, život žrtve. Kad čovjek pohlepan za užicima čiji je cilj bila udobnost, novac ili ugled, promatra drugog, koji je provodio pokornički život, potresen je do dna duše; budi se uspavana čežnja, iskre

ispod pepela njegova života pretvaraju se u plamenu buktinju; bezdan siromaštva vapije nad ponorom bogatstva, iz srca se čuje uzdah: »I ja bih želio tako živjeti.« Što je plemenitija osoba koju uzimamo sebi za uzor, to je točniji naš sud o nama samima. Kod posljednje večere rekao je Gospodin: »Jedan od vas će me izdati.« Svi su pitali: »Jesam li ja to, Gospodine?« Nitko se ne može osjećati bez grijeha u prisustvu Božje dobrote. Na znamenitoj slici Leonarda da Vinci-ja: Posljednja večera, svi su se apostoli nagnuli i pitaju: »Jesam li ja taj«, samo jedan nije. Čini se da je zakon psihologije, da se netko tko je krivo optužen, obraća onome tko ga je nepravedno optužio. Kad je pak netko pravedno optužen, nastoji se povući. Juda je jedini na slici koji se nije nagnuo naprijed nego nazad. Tom kretnjom prevrnuo je so. Odatle je nastalo praznovjerno mišljenje da prevrnuti so donosi nesreću.

Mi smo u potrazi za uzorom izvan nas po kojem ćemo se prosuđivati. To ne smije biti nesavršena osoba. To mora biti netko, tko utjelovljuje istinu, ljubav, ljepotu, Božanska osoba u ljudskoj prilici. Za ispit savjesti nije važan prekršaj zakona. Nitko se ne žalosti što je prekršio zakon. Ali žalosti se onaj tko je drugome nanio nepravdu, jer je time narušio odnos ljubavi. Za muža koji istinski ljubi svoju ženu gotovo je jednako: odsjekao joj on uho ili je ubio, on će se užasnuti i pri samoj pomisli, da joj nanese i najmanju bol. Sličan stav ima duša kad se ispituje pred licem savršene dobrote. Ne možemo uvrijediti nikoga koga ljubimo. Ispitivati sebe u usporedbi s običnim čovjekom, bilo bi otprilike isto, što i promatrati sliku pri svjetlu svijeće. Vidjeli bismo sami sebe boljim, nego što zaista jesmo. A pri potpunom sunčanom svjetlu otkrivaju se naprotiv sve nesavršenosti, mrlje i greške. Ipak ispitivanje pred savršenim uzorom ne dovodi do očaja, jer je onaj u čijem se svjetlu ispitujemo, i liječnik naše duše. Kad smo ranjeni i kad nam dođe liječnik ne piljimo stalno u ranu nego je naš pogled uprt u liječnika. Kad smo dakle sami sebe ispitali i pronašli da nam nedostaje ljubavi, dobrote, istinitosti i pravednosti, naš je pogled uprt u liječnika, koji nas može izliječiti. On bi nam mogao s pravom reći: »Koga ćeš naći, tko ljubi tebe siromašnog jadnika, osim mene, jedinog mene?«

Svaki normalan čovjek, koji nastoji po pravilnim moralnim normama usavršiti svoj karakter, dobiva više u pet minuta na

koljenima nego u šezdeset sati na naslonjaču kod psihijatra, i ne spominjući da je prvo daleko jeftinije.

Postoji iluzija da je rat uvijek nepravedan, i da svijet treba osloboditi rata. Ipak rata mora uvijek biti; samo se on ne bi smio usmjeriti prema vani, nego prema unutrašnjosti. Utoliko će biti manje vanjskih ratova, u kojoj se mjeri budemo borili protiv zla u nama. Propust da povedemo rat protiv snaga koje razaraju um i dušu, glavni je krivac, što živimo u vijeku punom vanjskih ratova. Tko u svojoj nutrini ne nalazi nikakvog neprijatelja, naći će ga vani. Što god se događa duši događa se i svijetu. Živi li duša u nepravdi i svijet će biti rastrgan.

Gospodin je rekao: »Nisam došao donijeti mir, nego mač«. A mač njegov ne siječe prema vani nego zasijeca u nutrašnjost. Ne siječe uho sluge velikog svećenika kako je radio Petar. Zbog toga mu je i rekao Gospodin, da zadjene mač u korice, jer tko mačem bije od mača gine. Naš mač mora biti onaj, koji zasijeca u nutrašnjost da uništi tamu, koja je u svima nama. Tama koja je u nama jest naklonost prema zlu. Ako tu sklonost ne umrtvimo, postat će kao zmija, koja je skrovito ležala na prsima spartanskog mladića. On je nije htio zbaciti; ona ga je, razumije se, ugrizla, od čega je i umro. Potreban nam je nutarnji rat, da postignemo pravi izvanjski mir. A budući da malo ljudi vodi nutarnji rat, nemamo pravog mira. Bog mrzi mir kod onih, koje je odredio za rat. Mir ćemo postići tek onda, kad budemo u ratu sami sa sobom.

ZAŠTO SE SMIJEMO?

I kod životinja se može naći životne radosti; čudnu ipak ludoriju koja se zove smijeh nalazimo samo kod čovjeka. Otkad je stvoren svijet, ništa slično smijehu nije proizvedeno. Doline se nisu nikad smijale niti su se brda tresla od grohota. Nijedan ždrijebac nije hihotao, niti se koji konj kesio; pradavne hijene nisu se smijuljile niti kasnije smijale — držale su tek otvorenu njušku. Krokodili liju suze, ali se ne smiju. Dok se nije pojavio čovjek, smijeha nije bilo. Gle, najednom čovjek udara u smijeh; to je stvarni udarac prošlosti i svemu što je niže od njega, prekid je to s materijalnim — tu počinje duh. Čovjek je jedini šaljivčina u prirodi. Isključivo čovjeku pripada smijeh iz tri razloga; oni se međutim spajaju u jedan temeljni argumenat: zato

što čovjek ima dušu. Snaga njegova duha, bitno različnog od materije omogućuje čovjeku:

1. Spoznati značenje nečega;
2. Imati uvid u samog sebe, tako da spozna ne samo tuđe slabosti, nego i svoje;
3. Da u njemu — biću od duše i tijela, postoje mnoge oprečnosti.

1. *Spoznaja značenja.* Smijeh se može filozofski tumačiti kao djelovanje koje može izazvati neočekivano spajanje dviju ideja ili neočekivani odnos dvaju sudova. To mora uslijediti neočekivano. Zato, prije nego želimo nešto ispričati, pitamo: »Jeste li to već čuli?« A budući da samo čovjek može uočiti idejni odnos, jasno je da se samo on može smijati.

Razmotrimo jedan oblik igre riječi, koji je nazvan najnižom vrstom humora. Vjerojatno nitko ne zna zašto bi to bio najniži oblik humora, filozofija odgovora, jer igra riječi vrlo brzo mijenja svoje značenje. Da sada shvatimo jednu igru riječi moramo istovremeno paziti na dva suprotna značenja tih riječi. Jedno je značenje uobičajeno, drugo se krije po strani. Jedno je stvarno, a drugo tomu suprotno. Ali istovremeno s razlikom se opaža i sličnost. Uzmimo na primjer priču o dvije djevojčice od kojih jedna priča: »Sutra ja i mama idemo u kupalište, gdje ćemo ostati šest tjedana«, na što druga začuđeno pita: »Ah, zar ste tako zamazane?« Pretpostavimo da pokraj ljudi stoji pas, mačka ili kanarinac i čuje razgovor. Svaka će životinja isto čuti, možda bolje od čovjeka. Zašto se kanarinac ipak ne će smijati, a čovjek hoće?« Zato što su ljudi razumjeli ono što su čuli, a to je nešto više nego samo čuti. Oni su uočili dvostruko značenje u riječi »kupalište«; jedno je bilo namjeravano, a drugo ne.

Da se istovremeno uoče oba značenja — to je pretpostavka, bez koje se uopće ne može shvatiti igra riječi — nije dostatna samo materija, potreban je duh. Ako je jedna kutija puna soli, ne može istovremeno biti puna i bibera, kao što i naš um kad bi samo materijalno čuo riječ »kupalište«, ne bi je mogao i razumjeti, što je uvjet za smijeh. Druga igra riječi: Učiteljica: »Kola danas jure brzinom do 300 km na sat«. Jedan čiča se čudi: »Ama kakvi li to moraju biti konji?« Ovdje se dogodilo neočekivano spajanje riječi, koje slično zvuče ali im je značenje posve razli-

čito. To ne može uočiti ni jedna životinja; zato se niti jedna životinja ne može smijati.

Najbolji odgovor, koji se može dati na tvrdnju da je igra riječi najniža vrsta humora možda je klasična opaska Oscara Levant-a: »Igra riječi je najniža vrsta humora... doklegod je nisi razumio.« Sjetimo se, da je najveći pisac engleskog jezika Shakespeare ujedno i najveći umjetnik u igri riječi tog jezika. Ne smijemo zaboraviti, da je Božji Sin začetnik najznačajnije igre riječi, koja je ikad stvorena. Sreo je čovjeka imenom Simon i nazvao ga: Stijena; to je smisao riječi: Petar. Kad je Simon Petar priznao Kristovo Božanstvo: »Ti si Krist Sin živoga Boga«, uzvratio mu je Gospodin: » Ti si stijena i na toj stijeni sazidat ću svoju Crkvu i vrata je paklena ne će nadvladati.«

2. *Samo čovjek može imati uvid u samog sebe.* Smijeh je moguć i zato, jer imamo dušu, čije je djelovanje neovisno od tijela. Čovjek se može osvrnuti na sebe, promatrati se kao u ogledalu, možemo se na sebe ljutiti ili radi sebe biti zadovoljni, uopće promatrati se tako, kako nas drugi promatra; to ne može ni jedno čisto materijalno biće. Budući da smo i duhovni, možemo se promatrati ne samo onako kako nas promatraju drugi i pokatkad primijete da smo smiješni, nego možemo odgonetnuti i to što se odigrava i u duhu drugoga i tako se otkriva novo područje za smijeh. Potrebna je ipak dobrana skromnost da se možemo smijati na račun vlastitih slabosti i ispada; samo su sveci išli dotle da su se veselili kad bi se drugi smijali na račun njihovih mana. Mi se još uvijek smatramo previše ozbiljnima, jer rijetko zalazimo u sebe, da se ogledamo po drugoj mjeri, van one kojom mi sami sebe mjerimo. Prosuđujemo današnjicu po onom što se dogodilo jučer, a ne po vječnom mjerilu na kojem se temelje skromnost, kajanje i smijeh. Karikatura se sastoji u tome, što je netko na nama otkrio kakvu mušičavost ili neko drugo svojstvo. Neka umjetnik nacrta 20 osoba, koje se nalaze u njegovoj sobi i na svakoj istakne po koju humorističku osobinu, dogodit će se da će se svatko smijati tuđim karikaturama, niko svojoj. Malo je skromnih kao što je bio Sokrat, koga je Aristofan izrugao u komediji: »Oblaci«. Sokrat je otišao u kazalište i stajao za vrijeme cijele predstave, da svi vide kako karikatura odgovara. Oponašanje na pr. poseban način hodanja, govorenja ili prenemaganja ima upravo temelj u ljudskoj sposobnosti promatranja samog sebe kao i drugoga. Kolikogod svijet gubi vjeru u duhovno toliko mu se i sma-

njuje djelokrug humora. Što je dalji horizont svijeta, to je i smisao humora dublji. Gubitak vjere u neumrlost i u budući život čini svijet grozno ozbiljnim. Izvjesne životne pojedinosti mogu samo u svjetlu više vrijednosti postati predmet satire. Propadanje satire u literaturi i kazalištu temelji se na prevelikoj uronjenosti u materijalno. Naš se Gospodin smijao čovjeku koji je punio hambare iste noći kad je od njega zatražena njegova duša. Samo po vjeri u drugi svijet postaje i ovaj naš smiješan i nesklađan. Nešto se dakako može pripisati i pretjeranoj nacionalnoj osjetljivosti. Prije jednog pokoljenja Irci, Nijemci i Židovi sa zadovoljstvom su slušali zgode koje su se odnosile na njih; danas to smatraju uvredom.

Vrlo malo ljudi danas ispituju savjest ili se bave upoznavanjem samog sebe i uopće nemaju nikakav uvid u same sebe osim psihoanalitičkog. A to je ćoravo kruženje oko samog sebe, koje nam ne dozvoljava da vidimo sami sebe onakvima kakvi zaista jesmo. Djeca su najsebičnija; to je jedan od razloga zašto ona ne vole, da se smijemo na njihov račun. Krajnja osjetljivost značajna je za svaku njihovu kretnju. Odrasli, koji nikad nisu znali za skromnost primaju svoje mane više nego preozbiljno. Swift misli: »Satira je ogledalo u kojem promatrač prepozna svako lice prije nego upozna svoje vlastito.« Zemlja se shvaća najbolje ako gledamo prema nebu, a more se najbolje uživa s obale. Tako i naš život pokazuje svijetle trenutke, ako ga promatramo sub specie aeternitatis, u zrcalu vječnosti.

3. *Nesklad između viših i nižih vrednota.* Treći razlog zašto je smijeh moguć, sastoji se u tome što smo sastavljeni od dva svijeta; nogama stojimo na zemlji, ali sanjamo na nebu. Pripadamo svijetu običnih stvari, ali također i svijetu vrednota; svijetu materije, ali i svijetu duha; svijetu vremenitosti, ali i svijetu vječnosti. Čisto materijalan svijet ne bi mogao biti šaljiv isto tako, kao što to ne može biti ni kamenje. Maska se ne može demaskirati. Ako život ide naopako i kad se ne može razlikovati gdje je glava, a gdje je rep, onda ga ne možemo uhvatiti ni za glavu ni za rep. Gdje nema životne filozofije, osjećaja za vrednote, stupnjeva dostojanstva može se naići na blebetavu tupost, ali ne na humor ili komediju. Ali budući da smo sastavljeni od dva svijeta, moguće je da sudimo o jednom u svjetlu drugog. Možemo tu uočiti neslaganja, suprotnosti, precijeniti ili podcijeniti jedno na račun drugoga. Često je smijeh posljedica degradiranja,

gubitka ili nestajanja viših vrednota. Materijalna vrednota nasuprot duhovnoj može ispasti smiješna. Na pr. zadah krepane životinje nikad nije zabavan, ali bi bilo vrlo šaljivo kad bi se neki čovjek zvao gospodin Smrad. Ovdje je ljudsko dostojanstvo jedne ličnosti svedeno na materijalno.

Možemo se šaliti samo na račun nečeg ozbiljnog. Mnoge šale koje se zbivaju na račun braka moguće su zato što je brak ozbiljna stvar. Zašto se na pr. ne smijemo kad vidimo kako se ruši drvo ili tanjur pada na pod? Zato što to nema nikakav odnos prema višoj vrednoti. Padne li nasuprot na ledu otmjen i uobražen gospodin, to je šaljivo ne samo s obzirom na nedostojan položaj njegova dostojanstva, nego mnogo više zbog toga što se nametnulo moralno-duhovno mišljenje, da je morao pasti zato da se snizi njegova oholost. Možda u takvom slučaju leži duboka teološka veza između prvog grijeha i pada čovječanstva.

Majmuni nisu šaljivi naprosto zato što su majmuni, nego zato što često na bilo koji način majmunski oponašaju čovjeka, a da toga nisu ni svijesni. U majmunskim vragolijama krije se umanjivanje vrednote. Tako i papige mogu djelovati veselo, budući da izgovaraju riječi, ma da ne razumiju njihovo značenje. Pas mog prijatelja zaustavio se jednog dana na ulici pred nekim pijanim čovjekom. On je teturao i pas je svakako imao osjećaj, da je takvo ponašanje za čovjeka abnormalno; pas se napola okrenuo pa se opet obazreo za pijancom i promatrao ga neko vrijeme. To je primjetio prijatelj dobre kapljice i ovako se ispričao: »Dobro, dobro, kolega, znam, pijan sam«. Samo oponašanje ne bi djelovalo zabavno, kad ne bi odražavalo bilo umanjivanje bilo pretjerivanje vrijednosti nekog objekta. Nitko se ne će smijati, ako na ulici vidi čovjeka s naherenim šeširom na glavi; kad bi se naprotiv u Crkvi pojavio biskup s naherenom mitrom svi bi se smijali. U tom slučaju dogodila bi se jaka profanacija duhovnog pa bi taj nesklad svakog pobuđivao na smijeh. Ako koji pas hoda ulicom tamo amo, nitko se ne smije; ako bi naprotiv ušao u Crkvu, svima bi to bilo smiješno. Nije nimalo šaljivo vidjeti na sportskim priredbama čovjeka kako trči; ali je i te kako šaljivo vidjeti kako netko trči za svojim svilenim šeširom. Pokuša li netko naloviti riba u ribnjaku ne čini ništa smiješno; ali bi moglo biti vrlo zanimljivo i zabavno kad bi netko iz staklenke pecao komadić pluta, — možda stoga, što se u tom činu očituje degradacija njegova poziva po kojem bi trebao pecati ljude. Nije baš

šaljivo izvući davljenika iz vode; no pokušava li tko izvući iz pisaćeg stola čvrsto zaglavljenu fioku (uz upotrebu (ne) uobičajenih riječi), može biti za promatrače kojiput veoma zabavno, pogotovo ako se radi o jednom ateisti; on naime, koji ne želi vjerovati u Boga, tim činom veoma jasno izražava svoju vjeru u Boga, pakao i Božji sud. Na račun svećenika ima mnogo šala, jer se podrazumijeva, da oni trebaju biti dostojanstveni i obrazovani. Chesterton kaže: »Biskupove podvezice za čarape vrlo su zabavne; poneki se njima toliko zabave da pri tome zaborave biskupa.«

I punica svjedoči za sukob između svijeta stvarnosti i svijeta vrednota. Svi smatraju dobrom šalom riječi, koje je rekao Samuel Butler o jednoj ženi, da nikad nije trebala biti majka, ali da bi bila odlična punica. Ipak možemo u obranu svih punica reći, da je sv. Petar ostao najvjerniji prijatelj našeg Gospodina, mada mu je ovaj izliječio punicu.

Smijeh dakle, kako je već rečeno, uključuje u sebi kontrast između materijalnog svijeta i svijeta vrednota. Dogodi li se međutim, da nesporazum, ili suprotnost ili izrođavanje vrednota prekorači određenu granicu, onda umjesto smijeha imamo i prostaštvo i strahotu. Zato je i rekao Aristotel u djelu: »O poeziji«, da smijeh nikad ne smije drugog vrijeđati. Ako zadirkivanje, koje u početku djeluje šaljivo dotjera predaleko, tada će ono okrenuti simpatije onomu, koga zadirkuju. Gdje dođe do potpunog uništenja vrednota mogu uslijediti čak i suze. Tuđe tjelesne mane nikad ne smiju biti predmet humora, budući da takvi nisu krivi za svoje stanje. Smijati se bogalju, znači isto, što i tući ga njegovim štakama. Uobražen bolesnik je smiješan; no pravi bolesnik — njegovo držanje može biti vrlo neobično — ne smije nikad biti povod za šalu; postoji naime opasnost, da se time naruši velika vrijednost ljudskog života.

Čovjek se smije, jer ima dušu — duh. Što je dakle čovjek duhovniji to više ima radosti u njegovu životu. Zato je humor usko povezan s vjerom koja nam nalaže, da obične stvari ne shvaćamo preozbiljno. Čista šala je predvorje neba. Tek ćemo u nebu postići svoj cilj i biti potpuno zadovoljni, radi čega ovdje živimo na neki način besciljno i bezvoljno — kao čovjek, koji je teškom mukom sagradio kuću i nije više htio ništa graditi, nego je samo još želio u njoj živjeti. »U kući mog oca ima mnogo stanova«. Čista besmislica kao na pr. pitanje: »Što su radili moljci, kad Adam i Eva nisu još imali nikakvo odijelo?«, ima za cilj jedino

čistu zabavu. U tomu je slična Bach-ovim fugama, koje bi se prividno mogle razvijati bez kraja i konca; ali nehotičnom veselju, kojim promatramo oblake koji se gomilaju po nebu; ili besciljnoj igri djece, koja bacaju kamenčiće u jezero. Ona je kao promatranje koje je najveći filozof, koji je ikad živio, usporedio s igrom, jer ono donosi radost i nema drugog cilja osim sebe same. Radost dječje igre, ključ je za vječni smijeh; zato je i rekao Gospodin, da ne možemo ući u nebo ako ne budemo kao djeca.

»Tražite me u nebeskom carstvu djece.«

ANATOMIJA MELANKOLIJE

Slučajevi duševnih oboljenja danas su se tako upadno povećali, pa je jedan odlični psiholog rekao, da je psihoza pastorče moderne kulture. Mada melankolija počima strahom i uvijek je prati »vitalna dubina«, njeni korijeni sežu u dubine bića. Osvrnut ćemo se ovdje na melankoliju, očajavanje i pesimizam podjednako u svjetlu filozofije i literature.

Povijest. Za života modernog čovjeka preokrenulo se krajnje optimističko mišljenje u pretjerano pesimističko. Do prvog svjetskog rata vladalo je razdoblje optimizma, od tada je nastupilo vrijeme pesimizma ili psihoze. H. G. Wells, koji je došao na svijet 1866. sažeto izlaže različitost stavova u devetnaestom i dvadesetom stoljeću. Wells je vjerovao, a to je uostalom bilo svojstve-

no piscima i misliocima onog vremena, u jednu vrstu automatskog napretka na temlju razvitka, odgoja, biologije i znanosti. »Lijepi novi svijet« ne će poznavati ni smrti, ni rata, ni bolesti, ni siromaštva. Malom preinakom riječi psalmiste, prema kojoj je zemlja Božje podnožje — mislio je on: »Čovjek stoji na ovom svijetu poput Božje volje kao na podnožju, a njegove se ruke protežu sve do zvijezda«.

Nakon prvog svjetskog rata to se izmjenilo. Na pomolu je bio duhovni lom kulture i prijetnja drugog svjetskog rata, i H. G. Wells je izgubio svoj optimizam. U njegovoj: »Anatomiji razočaranja«, pretvorio se čovjek, čije su ruke nekoć sezale do zvijzda — u patuljka, u skloništu od napada iz zraka. U djelu: »Udes čovjeka« misli: »Usprkos mojoj sklonosti hrabrom optimizmu, dolazim do zaključka, da je svemir sit čovjeka, da mu vraća opako lice, i uviđam kako on postaje sve luđi, i sve brže ... upada u struju sudbine, poniženja, boli i smrti«.

Pesimizam počiva dijelom na razočaranom hedonizmu tj. na filozofiji, koja u uživanju gleda cilj života. Uživanje je usko vezano uz božanski poredak. Ako se od njega odijeli, pretvara se u sjetilno uživanje; pohlepa — zatim raste, a zadovoljstva ipak nema. Neki možda dođu tako daleko, da kod njih prevlada osjećaj da su prevareni, da je život ciničan. To razočarenje u svakom slučaju dovodi do jedne vrste pesimizma.

Ipak, pesimizam koji mi ovdje nalazimo druge je prirode od neurotičnog mehanizma, koji u svakom stanju predosjeća razočaranje ili loš ishod. Melankolija je nešto tako duboko ukorijenjeno u naše moderno raspoloženje, da se njezino ispitivanje ne smije pripustiti samo psihijatrima. Ona nije naprosto odvratnost, ili nezadovoljstvo, ili žalost ili čak bol. U pozadini boli uglavnom leže vanjski predmeti i okolnosti koje nekoga čine žalosnim; kod melankolije leži u unutrašnjosti nešto ranjeno, neka vrst nezadovoljstva sa samim sobom, mržnja na bistvovanje, želja: biti prazan. Život se u neku ruku protivi nastojanju za održanjem i pravednom samoljublju, nastaje želja za oslobođenjem od svih pozitivnih vrednota, dok se ne potone u prazninu i besmisao života. Očaj je sličan i djetetu kojem su oduzeli jednu igračku, a ono u bijesu i ostale baca u vatru. On (očaj) se srdi sam na sebe, okomljuje se sam prema sebi kao osvetnik vlastitog zlog udesa, ustručava se da živi u razočaranjima i križevima i prije bi želio ne biti, nego biti bez onoga, što je nekoć za nj značilo uvjet sretnog života.

Melankolija se razvija u tri stupnja; kao:

1. — Egocentrizam, tj. mišljenje da je — »ja« — nešto apsolutno;

2. — Grižnja savjesti, koja ima posljedicu — mržnju dobra;

3. — Pomisao na smrt, koja ponekad završava samoubistvom.

1. *Egocentrizam.* Melankolija nije obična sebičnost. Ona je mnogo više stalno sebeljublje i samoobožavanje, koje se ustručava išta u svemiru priznati višim od sebe. Ona se hvali, a da to možda i ne govori izričito, da je ona sama za sebe zakon, sama za sebe istina, sama za sebe dobrota, spasilac same sebe. Taj »ja« je u neku ruku zatvoreni krug; sve objektivno niječe, bio to bližnji ili zakon, bilo to čovječansko ili božansko. Ne postoji dakle osim »ja« druga norma i druga odgovornost. Bez objektivnog mjerila, koje je utkano u platno života, sve postaje mjerilo što se mjerilom nazove. Iz toga slijedi nepravilan odnos prema stvarnosti što je osnovna pojava kod svih neurotičara.

Veliki ruski romanopisac devetnaestog stoljeća Dostojevski govori u epilogu romana »Zločin i kazna« o ljudima zarobljenim u subjektivnu usamljenost, koji padaju kao žrtve isprazne uobraženosti: ne biti ni o kome ovisan. On to ocrtava kao »strašnu, nikad neviđenu pošast« koja nadire iz dubine Azije i širi se cijelim svijetom; klica, koja ne truje tijelo, nego više um i volju.

Nikad prije ljudi nisu sami sebe smatrali tako velikim, nikad prije nisu tako neustrašivo vjerovali u svoje vlastito znanje kao ova stvorenja. Nikad prije nisu ljudi tako duboko vjerovali u svoju nepogrešivost, svoje sudove, nauku i načela. Ta je zaraza zahvatila čitave krajeve, gradove, narode, i oni su se ponašali kao mahniti. Svatko se nalazio u stanju najvećeg uzbuđenja, nitko nije razumio drugoga; svatko je mislio da je samo on istinit; zbog toga je bio na pogled svog bližnjeg teško potišten, udarao se u prsa, plakao i lamao rukama. Nitko nije znao nad kim treba izreći sud i kakav sud treba izreći. Nikakva se dva čovjeka nisu mogla složiti oko toga što je dobro a što je zlo, koga treba osloboditi, a koga kazniti ... Po gradovima je čitav dan zvonilo na uzbunu; svatko je poslušao nalog za masovni sastanak; ali tko ih je sazvao i zašto; nitko to nije znao. Svakidašnji rad ostavljen je postrani, jer je svatko imao svoje ideje, kako bi se moglo bolje raditi, ali se nikad nisu mogla složiti dvojica. Poljodjelstvo je mirovalo ...

Na čitavom svijetu mogla se spasiti tek nekolicina ljudi. To su bili samo odabrani, koji su bili pozvani da osnuju novo ljudsko društvo, stvore nov život, obnove i očiste svijet. Nitko se međutim nije na njih osvrtao, nitko nije slušao njihove riječi, njihov glas.

Sličan egocentrizam nalazimo kod Sartre-a, koji kaže: Sve što postoji nasuprot meni jest »ne — ja«. A sve što je »ne — ja«, jest ništa. Ja sam apsolutan. Moj bližnji je — pakao. Slično se izrazio jedan njemački filozof: Kad bi se matematičkom točnošću i apsolutnom sigurnošću dalo dokazati da postoji Bog, ja bih ga ipak odbio, jer bi on bio ograničenje moga — ja. »Budi volja tvoja« pretvorila se u »Budi volja moja«.

To je prvi korak u melankoliju: čovjek se sam proglašava aposlutnim i bezuvjetnim, otkriva se kao Bog i zatvara se u skučeni krug vlastitog ograničenog bića.

2. *Grižnja* savjesti, koja dovodi do mržnje na dobro. Egocentrik kaže: »Nisam odgovoran za svoja djela.« Iz toga slijedi da je čovjek životinja i da ne »boluje« ni od kakvog osjećaja krivnje. To međutim ima tu posljedicu da se osjećaj krivnje potiskuje u podsvijest. Neka se krivnja i zaniječe u području svjesnog; ona tone u podsvijest i tamo se oblikuje na dva načina:

A. — Kao unutarnja kazna, koja ne samo da već predosjeća nesretne posljedice, nego se također ponaša, kao da je nesreća već tu; to stanje doživljava se na nesvijesno mazohistički način. Odatle se rađa uživanje u gledanju, kako se nad drugim vrši nasilje; kaznu koju je zaslužila takva osoba, trpi drugi. Zadovoljstvo u gledanju jezivih filmova i čitanju pripovjetki u kojima su obrađena razna nasilja nad pojedinim osobama, oslobađa dotičnog na izvjesno vrijeme potrebe, da okaje svoje prestupke.

B. — Važnija je faza u kojoj je melankolik već tako iskvaren, da ga krepost čak vrijeđa. Zablatiti čistoću predstavlja za njega stvar krajnje potrebe. Pojava, da krepostan čovjek ne mari za poruge čini ga još strašnijim. Versilov, jedan lik Dostojevskog, grdi kreposne, jer misli da će time ponovo postići prijašnju nevinost. Gleda na stolu ikonu, simbol dobrote i ćudorednosti. Ispočetka priznaje da je iznutra razrovan. »Znaš li da mi je pri srcu tako, kao da sam rastrgan na dva komada«. Ozbiljnim licem i pun prave iskrenosti, gleda oko sebe. »Da, zaista se osjećam duševno razbijen i bojim se toga neizrecivo. Čini mi se da vidim drugu polovicu pokraj sebe. To je razumni ja; ali drugi ja se osjeća prisiljen da radi nešto savršeno glupo i vrlo šaljivo. Iznenada ipak osjetiš, da te nešto sili da činiš tu šalu, Bog bi znao kako. No ti bi to zaista htio raditi i protiv svoje volje; mada se protiv toga boriš svim silama, ipak bi to želio. Poznavao sam liječnika, koji je za vrijeme pogreba svog oca iznenada počeo u crkvi fićukati. Stvarno sam se bojao da danas dođem na pokop, opsjelo bi me ko zna kakvo uvjerenje, počeo bih u crkvi fićukati, ili se smijati, kao onaj doktor, koji je završio prilično loše... Ne znam zašto, ali me čitav dan progoni misao na tog doktora; tako me obuzima, da se je ne mogu otresti. Vidiš, Sonja, ponovo sam uzeo ikonu u ruku (on ju je uzeo i okreće je u ruci) i znaš, da me nešto strašno sili da je razbijem upravo u ovoj sekundi, na ovoj stijeni, o ovaj ugao. Siguran sam da bi se razbila na dva komada, ni manje, ni više«. U istom trenutku Versilov je učinio ono što je rekao. Snažno je tresnuo slikom i razbio je na dva, točno dva komada.

Čovjek ne može umaći onom od čega bježi. Krivnja ga progoni kao sjena. Dolazi do točke kad više nije čovjek loš nego zao. Loš čovjek može činiti neparvdu, varati, krasti, ubiti, vršiti nasilje, ali on ne poriče vrijednost zakona. On se udaljuje s puta, ali ne odbacuje kartu na kojoj je zacrtan plan puta. Zao čovjek naprotiv ne počinja možda ni jedno od tih zlodjela; njegovo je područje apstraktno, ne konkretno. Njegova se želja sastoji u tome da u suludoj umišljenosti potpuno uništi sve što je objektivno dobro i plemenito. Htio bi u svom životu opravdati apsolutnu Nietsche-ovu želju: »Zlo, budi moje dobro!« On žudi za izvrtanjem vrednota, da je dan noć, a noć dan, da je dobro zlo, a zlo dobro.

Kad čovjek postane svjestan da je stvorenje koje griješi, može prema toj činjenici zauzeti dvostruko stanovište. Može ga to učiniti poniznim i pretvoriti ga u ugaoni kamen njegova spasenja. Preko skromnosti prepoznaje u sebi iznakaženu Kristovu sliku. On se međutim može i pobuniti. Tada se on prema svojem poniženju odnosi tako da bi htio i druge poniziti, kao što je i sam ponižen. Od tog momenta svaki oblik čestitosti, ljepote i plemenitosti jednako je predmet želje kao i predmet mržnje. Predmet želje zato što se Božja slika u nama ne može uništiti; predmet mržnje, jer ne postoji želja da se ta slika ponovo stekne. Melankolik se ne može ničega dotaći, a da to ne iskvari. On želi stvari iskvariti, jer tek tako može prestati da ih ljubi; utvara sebi, da se jedino tako može smiriti.

3. *Pomisao na smrt,* koja pokadkad završava samoubojstvom.
Postoji strah pred smrću, što je posve prirodno. Taj je strah odraz moralne činjenice, što znamo da ne bismo trebali umrijeti. Postoji u nama neka slutnja, da smrt nije pripadala našem prvot-

nom ustrojstvu. Kod melankolika se međutim nalazi neprirodan strah od smrti, ali i abnormalna naklonjenost prema njoj. Neprirodna želja za smrću počiva dijelom na tome, što melankolik nema jedinstvene životne filozofije. Sličan je planetu, koji je skrenuo sa svoje putanje, a iz toga može uslijediti jedino prenapetost, zbrka, raspršenje. Ta zbrka, razdvojenost i očaj proizvodi čeznuće za rastvaranjem i smrću. Drugi je razlog taj, što u njegovoj nutrini vlada već samorušilački sukob. On nosi mržnju na svoj ja, nemogućnost da s njim životari. Kad čovjek načini nepravdu, udara se u prsa — kao da bi htio protjerati krivnju. Nakon pribijanja na križ, napustili su prisutni svjedoci svoja mjesta i tukli se u prsa, kao da su htjeli iskorijeniti grijeh iz svojih srdaca. To udaranje u prsa može doći dotle, da prevlada želja za uništenjem života, za samoubistvom.

Samoubojstvo je konačno ludilo subjektivizma i uništenje objektivizma. Čovjek više ne želi živjeti ni radi cvijeća, ni radi ptica, ni radi ljudi, ni radi djece, čak ni radi Boga; čini se kao da bi samoubojstvom mogao razoriti stvari koje su ga gnjavile, stvari svijeta izvan njega, nad kojim on nema vlasti. Samoubojstvo je kraj subjektivističkog života, a da se nije čekalo na objektivno. »Ja« je jedini gospodar života i smrti.

Samoubistvo je postalo duševna zaraza i kuga. Ono nije samo posljedica nepodnosive bijede; jer na jedan slučaj do kojeg je dovelo siromaštvo i bijeda, dolazi mnoštvo drugih, u kojima ljudi podnose nevjerojatnu oskudicu, a ipak žele živjeti. Nisu tako česti oni, koji čine samoubistvo zato što im je sreća malo naklonjena, koliko ima onih kojima je sreća i suviše naklonjena, a ipak ubijaju sami sebe. Alkoholičar ne pazi mnogo na samoubistvo. Samoubica je sličan šahisti, koji ne može riješiti šahovski problem i zbog toga ruši sve figure na ploči. To nije nikakvo rješenje šahovskog problema, kao što je samoubistvo još manje rješenje problema života. Životinje ne čine samoubistvo. Samo nešto vječno može čovjeka dovesti na očajanje. Očaj je apsolutni ekstrem samoljublja. On svima okreće leđa. Napokon je sam sebe toliko sit, da želi biti lišen sebe samog.

Naše vrijeme nije žalosno zato, što su nam ponestale radosti, nego zato što nam je ponestao optimizam. Naše nade su na izmaku. Čini se da cilj modernog života nije više sreća, nego sigurnost. Mi smo prekomorski putnici, koji ne pitamo za kabine, nego za čamce za spasavanje. U današnjoj modi snabdijevanja

automobila pojasevima za zaštitu u slučaju nesreće, leži nešto psihološki značajno. Naše melankolično vrijeme, očekuje nesreću i na zabavnim vožnjama. Očajavanje izvire iz besmisla života. Tko zna zašto živi, podnijet će najteže napore. Čovjek koji trpi glad općenito govoreći neće počiniti samoubojstvo, jer želi živjeti. Zarobljenici u koncentracionim logorima, podnosili su najstrašnije muke iz ljubavi prema vjeri, domovini, obitelji; volju za život dalo im je strpljenje, a ne očaj.

Ipak melankoliju ne trebamo smatrati potpuno beznadnom, dok god netko živi. Put od očajavanja do urednog života može se uspostaviti isto tako, kao što se svako stanje u ljudskom životu da preurediti i popraviti. Moderan čovjek ne mora naći Boga preko prirode; Božji bitak mu se ne otkriva razumnim proučavanjem prirodnog reda, koji ukazuje na duhovnog Tvorca. Njegova polazna točka je mnogo više nered, kaos, bijeda, nesreća u njegovoj duši. Filozof i psiholog moraju poći od čovjeka, ne onakvog kakvog bi oni željeli, nego kakav jest.

Budući da melankolija, dosada, te nemirna i razrovana savjest karakteriziraju stanje modernog čovjeka, moramo poći odatle. Očajavanje može imati dva lica. Može biti pesimističko očajavanje, koje nastaje iz ustručavanja čovjeka, da traži smisao života. Drugo je stvaralačko očajavanje, koje nam očituje da smo nesposobni sami postići mir. Taj neuspjeh i taj poraz daju najsigurniju nadu, samo kad čovjek gleda kako stvari stoje izvan njega. Stvaralačko očajavanje temelj je za riječi psalmiste: De profundis clamavi ad te Domine... To je stvaralački očaj bolesnika kad vidi liječnika, koji će ga izliječiti; neznalice pred učiteljem, koji ga želi poučiti. Taj stvaralački očaj u dubini vapije za nekim drugim. Na jednoj strani ponor bijede, na drugoj bezdan milosti, praznina čovjeka i dobrota Boga. Tko se nalazi u nevolji bez milosti — nalazi se u očaju. Tko pozna samo milost, a ne zna za svoju bijedu, postat će ponosan i drzak. Stvaralačkim očajem izlazi se iz nutarnje tragedije ljudskog bića; razabire se suprotnost između onoga što jest i onoga što bi trebalo biti. Spoznaje se jedna vrst križa, na kojem okomita greda života nailazi na otpor vodoravne smrti. Svjesni smo svoje bijede, jer gledamo sebe rastrgane na četiri smjera: natrag — k vlastitoj prošlosti s njezinim nedostacima; naprijed — k besciljnoj, nepoznatoj budućnosti; unutra — k svome ja, koji je gotovo sličan zmijolikom rudniku; vani — prema stvarima, među kojima mnoge ljubimo, druge

ne poznajemo, protiv trećih se borimo. Nitko se ne može istovremeno gibati u sva četiri smjera — odatle kolebljivost. Križ je stoga najvjerniji simbol beskrajne bijede, znak otpora i gađenja u dnu životne jezgre.

Drugi je ponor milost. Ne milost Boga, koji ne može razumjeti ljudsku patnju i bol, nego Boga koji se odrekao svog veličanstva da uzme na se grijehe ljudi. Boga, koji je u ljudskom tijelu okušao strah, melankoliju i očaj, kad je u getsemanskom vrtu pio iz gorkog kaleža; koji je u ljudskom tijelu uzeo na se sve grijehe svijeta i koji je, budući bez grijeha, kao zagovornik bijednih ljudi mogao reći: »Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine«; Boga u ljudskom tijelu, koji je okusio usamljenost i prazninu ateista, koji je sam sebi uskratio Božansku utjehu i povikao: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?« Na onom silnom brdu vapio je razbojnik, koji je već duboko bio utonuo u provaliju bijede, za bezdanom milosti i čuo je riječi: »Još danas bit ćeš sa mnom u raju«. Tu je bio konac svake melankolije i očajavanja, jer je nakon tri dana slijedilo uskrsnuće. Kad pred očima imamo radost, možemo nositi križ. On je objavio svoj dolazak djevojci, a svoje uskrsnuće najavio je obraćenoj grešnici i bludnici, koju je uzdigao iz dubina očajavanja. Da nikad nismo sagriješili — nikad ne bismo mogli Krista zvati Otkupiteljem.

LIJENOST

Jerome K. Jerome rekao je jednom: »Volim rad; čitav bih dan mogao sjediti i gledati.« Drugi veliki humorist amerikanac Josh Billings, izrekao je misao: »Lijenost je slična novcu; što je veća to je privlačnija«. Lijenost se mora razlikovati od umora i igre. Umor je fizički ako proistječe iz rada i igre. Djeca su općenito oko pet sati navečer fizički umorna; tada nastupa vika i dreka zbog umornosti. Odrasli se umaraju u različito vrijeme. Jedni su kokoši, drugi sove. Jedni najbolje rade ujutro, a naveče su umorni; drugi su ujutro umorni, a naveče rade najbolje.

Duševni umor proistječe iz nemira. Mnogi su ljudi tjelesno umorni zato, što su duhovno umorni. Na koncu nogometne utakmice, umorniji su zagrijani gledaoci nego igrači. Ovi su bili u mogućnosti još štošta izvesti, kibici su nasuprot iscrpljeni. Razlog

je taj što su navijači trošili samo živčanu energiju, dok su igrači trošili i mišićnu snagu. Umor živaca teži je od umora mišica. Prije šezdeset godina nazvali su neurasteniju »bolest nove Engleske«, i mislilo se da se ona nalazi samo kod aristokrata; sada ona zahvaća i posve obične Amerikance.

Još manje je lijenost istovjetna s ljubavlju za igru i sport. Čini se da žene i majke ne uviđaju jasno tu razliku. Žena ne može nikako razumjeti, kako njezin muž može cijeli dan s užitkom mahati sa štapom za golf, a nema nikakvog užitka da istrese jedan sag, mada je za taj posao dovoljno svega sedamdeset udaraca. Majka ne može pojmiti, kako dječak može cijelo poslije podne trčati za nogometnom loptom, a ipak nema nikakvo zadovoljstvo, da na brzinu donese iz dućana špinata.

Žene i majke imaju pravo kad vele, da igra golfa i istresanje tepiha, ili trčanje za nogometnom loptom ili u dućan iziskuju jednak napor. One su međutim u zabludi kad misle da su igra i rad jedno isto. Igra se razlikuje od rada po tome, što joj nedostaje veća ozbiljnost te cilj i svrha. Igra je sama sebi svrha; rad teži nečemu drugom. Svakako i u golfu ima nešto ozbiljnosti, jer jedan igrač može učiniti velik prekršaj ako šapće dok drugi tuče.

Kod najvećeg filozofa koji je ikad živio — Tome Akvinskog, nalazimo vrlo lijepu obranu igre. On misli, da ni ljudsko tijelo, ni ljudski um ne mogu stalno raditi, jer je količina njegove energije ograničena; prekorači li on tu granicu umoran je. Prema Tomi je umor od kontemplacije i drugih duševnih naprezanja veći nego od tjelesnog rada. Oba ipak, i umor tijela i umor duha zahtijevaju lijek, koji se zove odmor. Riječi i postupci od kojih se traži jedino okrepa duše zovu se humor ili igra. Neki za vrijeme igre dođu do vrlo dobrih ideja. Arhimed je trebao riješiti problem — koliko je potrebno zlata za krunu sirakuškog kralja. Godinama se trudio da bi ga riješio, dok mu nije jednog dana, kad se odmarao u kupki došla prava ideja.

Lijenost se može označiti kao tromost duha, koji zanemaruje, da započne nešto dobro. Ona ukazuje na izvjesnu srodnost s tugom; jer čovjek se osjeća poraženim, ako je trebao učiniti nekakvo dobro — bilo na tjelesnom ili na duhovnom području. Ta tromost se odrazuje u nestalnom duhu, u ispraznom pričanju, u radoznalosti te kod moderne civilizacije u grozničavom neumornom radu. Sokrat je rekao: »Nije besposlen onaj, tko ništa ne radi, nego onaj koji bi se mogao bolje uposliti.« Lijeni ljudi kažu da ih je svijet dužan uzdržavati, a lijeni su da zajednički rade na tome.

Tri su vrste lijenosti: fizička, duševna i duhovna.

Fizička lijenost. Među mnogim razlozima fizičkog umora, uočit ćemo dva. U svakom od nas vlada zakon koji nas vuče prema dolje, ako mu se mi ne opremo protumjerama. Darwin priča, kako je jedan ljubitelj ptica s mnogo muke i odabiranja među golubovima uspio uzgojiti mnogo ukrasnih oblika. Kasnije je te golubove odnio na udaljeno mjesto, gdje su bili prepušteni sami sebi. Nakon nekoliko godina uzgajivač se vratio i vidio da su svi dobili tamno plavu boju škriljevca. Poboljšanja kao plod pažljivog odabiranja, posve su nestala. Znaci kulture su se izgubili. Zahvaljujući snazi zakona koji se zove »povratak izvornog« dogodio se postepeni silazak prema dolje. Zapusti li se vrt, bit će pun korova. Zapušten duh zapada u slabost i neznanje. Ako ne težimo za višim vraćamo se na niže. U nama postoji sklonost prema zlu. Život možemo odrediti kao količinu snage, kojom se opiremo smrti. Priroda se osvećuje za zanemarivanje isto kao i za rasipanje; ona kažnjava i ono što je premalo, kao i ono što je previše. Ništa ne koristi ako netko kaže, da nismo svjesni zanemarivanja; nemarnost veoma povećava odgovornost. Ako je tu neugodnost, tu je i nada. Duševna bezvoljnost i ukočenost nisu ništa drugo, nego maskirana smrt.

Drugi razlog lijenosti jest egoizam, sebičnost koja se boji odgovornosti. Lijenost je jednako sebična kao i isticanje samog sebe; vrlo vjerojatno je ona pravi pokretač, kojemu se za ljubav odbija svaka dužnost, na pr. i ta, da se treba pridržavati nagodbe. Neki čovjek stajao je čitav sat na jednom uglu, dok se napokon nije obratio najbližem policajcu s riječima: »Gospodin redar, već sam sit čekanja svoje žene. Ne biste li mi mogli zapovjediti, da se udaljim odavde?«

Lijenost izbjegava neugodnu dužnost, ili je nastoji zaobići, time da skreće pažnju na nešto drugo. Sebičnost spada među one, koji su započeli tuceta knjiga, ali ni jedna nije nikad objavljena; razlog tomu je: častohleplje na jednoj strani i strah pod kritikom na drugoj. Strah da bi netko mogao njegovo djelo okarakterizirati kao nesavršeno, ne dâ mu da dovrši svoj posao.

Duševna lijenost. Kao što čovjek mora raditi da uzdrži tjelesno zdravlje, isto se tako mora truditi da razvije duševno zdravlje. Ono se sastoji u tome, da se za um pribavi istina, a za volju dobrota. Kao što je oko uređeno za gledanje i uho za slušanje, tako je i duh uređen za spoznaju Boga savršene istine i apsolutnog dobra.

Duševna lijenost očituje se na pr. u tome da netko svoju lektiru ograničava na posjetu kina. Nekoć su slike zorno prikazivale tekst, danas je naprotiv potreban tekst, da razjasni ili zorno prikaže sliku. Duh može čak stići do točke, kad gubi sposobnost da se bavi idejama, kao što ruka gubi svoju gipkost, ako se nikad ne upotrebljava prema svom prirodnom ustrojstvu. Neprekidna bujica slika i prizora, oduzima čovjeku snagu poimanja stvari i stvaranja zaključka. Duh postaje kao filmska traka puna najrazličitijih slika, ali bez znanja o svom jedinstvu. Duševna lijenost uzdiže glavu, ako netko ograničava izvore svog znanja na novine ili na vijesti, a mršti čelo na one, koji čitaju ozbiljnu lektiru, žele razmišljati, ili se obrazuju na neki drugi način. U svojoj sedamnaestoj godini, pisao je Thomas Jefferson John-u Adams-u: »Napustio sam novine, i dao sam se na Tacita i Tukidida, na Newtona i Euklida i osjećam se pri tome daleko zadovoljnijim«. Duševna lijenost rado zamjenjuje »najnovije« s »važnim«. Potcjenjivanje naslijeđenog i preziranje povijesti, omalovažavaju prošlost, no to se može usporediti s gubitkom pamćenja; u tom slučaju sadašnjost i budućnost su lišeni znanja prošlosti. Duševna lijenost posebno naginje skepticizmu, sigurnosti, da ništa nije sigurno. Duh, koji se ne napreže jest lijen, budući da ništa čvrsto ne drži. Takvi ljudi slijede posljednji utisak, i lišeni su svih objektivnih temelja, po kojima bi se mogao izmjeriti taj utisak. Svatko je sudac o pravdi i nepravdi. U takvoj subjektivnosti, ostaje čovjek bez zaštite protiv napada grubijana, koji svoj vlastiti subjektivni nazor žnadu braniti nasiljem i snagom. To je razlog zašto oni, koji nemaju životne filozofije, općenito postaju plijen lažne propagande.

Blijedi Pero pronašao je da je rat nepravda, bijesni Pavao koji ga je umlatio smatra to svojim pravom.

Povijest uči, da su ljudi, koji nikad nisu raščistili sa stvarnošću i izgradili životnu filozofju, postali u vrijeme velikih kriza kao što su bile kuga ili rat šizofrenični. Kad su iznenada prisiljeni da stvore odluku, postaju razbijeni i pretvaraju se u divljake.

Duhovi, koji su slični muzeju t. j. slučajnoj zbirci tisuća naziva, činjenica i mišljenja brzo su rastrgani u slučaju katastrofe.

Među razloge duhovne lijenosti može se uvrstiti i neplanski život, koji nije ništa drugo nego čisti slijed dana, koji između sebe nemaju nikakve povezanosti, kao što su na pr. povezane karike lanca, nego mnogo više sliči kamenčićima mozaika, koji leže razasuti po ulici. Oni bi bili sposobni da se pomoću njih ostvari jedan plan, ali posjednik nema snage da ih poveže.

Ratovi su također pridonijeli svoj obol tom stanju; upravo smo očekivali konac jednog, a već strepimo od početka drugoga. Život je težak kao i uspon na brdo pokriveno maglom. Kao što putnici u avionu postanu šutljivi kad nalet oluje onemogući pogled naprijed, tako sada i duhovi postaju šutljivi; ljudi naime još nisu načistu s tim, zašto su ovdje i kamo idu. Ljudi su lijeni, jer još nisu uvjereni da se isplati živjeti.

Životinje nisu stvorene prema Božjoj prilici, nego čovjek, jer ima razum i volju. Oni psiholozi koji niječu ove sposobnosti, u temelju su veterinari; jer nema li čovjek razuma i volje ne razlikuje se od životinja. Razum nam opet nije dan da neupotrebljen rđa. Knjige uvijek stoje na raspolaganju, a kakvi su to tek pratioci! Dobra knjiga jednaka je danas i sutra. Ne zamjera nam nikad, ako je ostavimo po strani; uvijek nas potiče, kad je uzmemo. Nije od nas daleko ni u teškim vremenima. Ona čak čini ljude prijateljima; često se naime razvije prijateljstvo iz zajedničke ljubavi prema jednoj knjizi. Poslovica: »Volim sebe i svog psa«, trebala bi zapravo glasiti: »Volim sebe i svoju knjigu«. Mi ljudi naime preko zajedničkih ideja dolazimo do zajedničkog života.

Najbolje su one knjige, koje je prihvatilo cijelo čovječanstvo. Za onoga koji voli životopise, to su Plutarhovi: »Životi«. Ni jednom studentu visokih škola ne bi se smjela podijeliti titula, ako nije pročitao to djelo, te još k tome Herodotov prikaz stare, osobito babilonske povijesti. Na području pjesništva imamo Shakespeare-a, John Donne-a, i Francis-a Thompsona. Za ozbiljnu dnevnu lektiru imamo: »Bibliju« i »Nasljeduj Krista«. Duh je sličan satu, koji se neprestano kreće, moramo ga svakodnevno navijati dobrim mislima.

Duhovna lijenost! Zemlja je teren duhovne izgradnje. Vrijeme je novicijat u kom nam je pružena prilika da svojoj vječnoj sudbini kažemo da ili ne. Obavezuje nas, da težimo prema duhovnoj savršenosti. »Budite savršeni, kao što je savršen vaš Otac na nebesima.« »Nastojte ući na uska vrata.« Duhovni razvoj stavlja pred nas negativan i pozitivan nalog. Negativan zato što zahtijeva protupoteze protiv naših neurednih sklonosti; a pozitivan, što tako moramo iskoristiti darove neba, da napredujemo u dobi, milosti i mudrosti pred Bogom i ljudima. Lijenost te vrste imala je nekad posebnu riječ. Ta riječ bila je poznata Latincima i Grcima; upotrebljava je Ciceron; Kassian je u četvrtom stoljeću stavlja nad jedno poglavlje svog djela. Ali gola činjenica da sličnu riječ ne možemo više naći pokazuje kako je uvelike iz našeg mišljenja iščezla svijest duhovne lijenosti. To je riječ: *acedia* i znači osiromašenje života u njegovom centru, vrstu mlitavosti u ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Vergil kaže da ona snalazi one koji ne će da krenu na put da steknu lijepu zemlju, nego mrmljaju u svojim šatorima; koji se ne usuđuju staviti život na kocku radi buduće slave.« Ta lijenost nastaje iz trajne vožnje unatrag niže ljudske naravi. Ona preuveličava poteškoće na putu ćudoredne savršenosti, propušta prilike da nadvalada svoju nenaklonost, okolnosti iskorištava kao ispriku, udomaćuje se u jednoj vrsti duševne malodušnosti i dopušta da odatle raste loše raspoloženje, razdražljivost i žalost.

Razvoj nutarnjeg ili duhovnog života nije lagan. Ovdje na zemlji svetost nikad ne dosiže takvo savršenstvo, da konačno kao naslijeđena stvar ostaje siguran i trajan posjed. Traži se neprestano naprezanje. Slaba bi bila usporedba, ako bismo je usporedili s putom kojim se kroz nekoliko kupinovih grmova i kroz trnje konačno dolazi na obasjane zelene livade. Ravnice su malene, doline su uske; kratka stanka za odmor, koju netko ima, samo je priprema na još više trnja i drača, na prašume, čak i na divlje životinje; borba se naime nastavlja do kraja.

Stari i Novi Zavjet nemaju jednak stav prema duhovnoj lijenosti. U Starom Zavjetu je netko bio suđen, ako je činio nepravdu; u Novom se isto postupa, ako netko propušta da čini dobro. Bogati rasipnik na pr. nije činio nikakva zla, jedino nije pazio na prosjaka pored svog stola. Tu je ukazano na suprotnost između dva čovjeka, koji su na ovom svijetu živjeli na različitim stupnjevima. Jedan je bogat, živi u luksuzu i sjaju; drugi prosjak

— u bijedi. Ne kaže se da je bogataš bio prost, da je pokvareno živio; ali ipak dobro razabiremo da je na njegovim vratima bio prosjak, koji je jeo mrve s njegovih stolova. Bogataš je dakle samo propustio dobro djelo, da pomogne prosjaka koji je sjedio kraj vrata.

U priči o dobrom Samaritancu, levit koji je prolazio pokraj ranjenika, nije počinio nikakvo zlo djelo; vjerojatno se žurio na neku religioznu svečanost. On je osuđen samo zato, što nije ništa učinio za čovjeka, koji se nalazio u nevolji. Gospodar, koji se dao na putovanja, pozvao je svoje sluge, i predao im talente, velike sume novaca, jednom pet, drugom dva, trećem jedan. Danas riječ talenat znači sposobnost, moć, na pr. talenat za muziku; primjena je međutim ista. Talenti se dijele prema sposobnosti za izvršavanje poslova. To ne znači da je onaj s pet talenata imao povoljnije namještenje od onoga s dva, a ovaj opet bolje od onog s jednim. Svojina svakog pojedinog ovisi o sposobnosti njegovog iskorištavanja.

Nakon izvjesnog vremena vratio se gospodar. Čovjek, koji je imao pet talenata, donio je drugih pet; onaj s dva donio je druga dva. Svaki je napredovao za čitavih sto postotaka. Onaj koji je dobio jedan talenat, zakopao ga je i ispričao se za svoju lijenost time, da je gospodar krut i nepravedan, da žanje gdje nije sijao. Da je on iskoristio svoj talenat, bio bi isto tako visoko cijenjen kao i onaj koji je dobio dva ili pet talenata, jer bi i on donio sto postotnu zaradu. Njegov dar bio je najmanji, njegova narudžba najlakša, njegova odgovornost najneznatnija, tako da se njegova nemarnost nije ni najmanje mogla opravdati. On nije profućkao svoj talenat, nije s njim učinio nikakvo zlo, nije ga izgubio, nije dakle bilo nikakvog očitog grijeha, no on ga naprosto nije ni u što upotrijebio. Zato je rekao gospodar: »Oduzmite mu talenat«. Isti zakon nalazimo i u prirodi. U mamutskim spiljama Kentucky-a nalaze se na pr. fosili jedne vrste rakova. I te su životinje na prvi pogled imale normalne oči; uzmemo li naprotiv skalpel i ispitamo ih, iza očiju nalazimo samo mrtve živce. Oni su više voljeli puzati pod zemljom. Budući da se nisu služili očima, koje im je dao Bog, izgubili su moć vida. »Imali su oči, vidjeli nisu«. Sad je otkrivena njihova tajna: nemarnost i lijenost.

Svaki se zanemareni talenat oduzima. Protivljenje da potpomažemo, zato što ne možemo biti vođe, protivljenje da nešto či-

nimo jer kukavički strahujemo da ne bismo bili prosječni, protivljenje da surađujemo, zato što ne možemo učiniti ništa velika, u sebi je krivo i kažnjava se. Zanemariti svoj poziv besposlicom ozbiljna je stvar, bez ikakvog obzira na važnost zanemarenog posla. Što propustimo danas, ne možemo nadoknaditi sutra, a da ne odgodimo sutrašnji rad. Neupotrebljena snaga je nepravda. Ustezati pomoć znači biti jedan između uzroka bijede, budući da se ustežemo da je smanjimo. Nasilje pogađa hiljade, ali gruba nemarnost milione. Kako god drugi udisaj ne može slijediti prije no što se istroši prvi, isto tako vjerojatno, ne dobivamo novu milost, prije nego upotrijebimo onu koju već posjedujemo. S milosti se događa kao s novcem: mora se držati u opticaju. S njom je kao i sa sjemenom: kad stoji na gomili, ništa ne koristi, tek kad se rasije daje svoje dobro. Lijenost u činjenju dobra je preuranjena smrt. Odatle Božja zapovijed: »Radite dok imate svijetlo, približava se naime tama, kad nitko više ne će moći raditi«.

KAKO SE POSTAJE OMRAŽEN

Postoje mnoga tumačenja za ljudsku omraženost. Jedno je: »Svaki je čovjek nemio, koji na pitanje, — kako ste? zaista započne govor o svom stanju.« Teško je shvatljivo, da je taj »Kako ste?« pozdrav, a ne kliničko pitanje.

Korijen svake omraženosti jest sebičnost, oholost, nadutost. Omražen se čovjek najbolje može usporediti s jajetom.

Omraženost se izaziva time, što netko izrazito naglašava, ono što bi se moglo nazvati »jajetova ljuska«, ili »ego«; svaki neugodan čovjek je »ja« — specijalist. Ego je latinska riječ za »ja«. »Ja« ili ljuska jest lažni ja. Unutrašnjost je pravi ja, sastavljen od svih naših moćiju. »Ja« je ono što sebi uobražava da nešto jest; pravi ja je odraz stvarnosti. Lažni ja je način, na koji se

pojavljujemo pred drugima. Ljuska je zid koji opkoljava pravi JA, i što su jače njegove predrasude, uobraženi osjećaji i krivo shvaćene ideje, to se manje spoznaje istinski ja. Njegova tvrda ljuska priječi da bolji ljudski utjecaji razvijaju naš karakter. Isto tako priječe Božji utjecaj da djeluje u duši kao Milost.

Sva omraženost potječe od te ljuske, koja se odnosi na lažni ja. To je grijeh, koji drugima nikad ne opraštamo, a koji na sebi rado gledamo. Tu ljusku nazivaju ponekad kompleksom niže vrijednosti; jer ljudi naime nastoje postati većima, zato što se osjećaju manjim nego što u stvari jesu. Slabost se krije pod nasiljem; religiju nazivaju »prokletstvo«, jer nemaju snage da je priznaju. Kompleks manje vrijednosti očituje se u stvarnosti kao kompleks nadmoćnosti, ili neuredna težnja za veličinom.

Očitovanje tog lažnog ja je navika, da se prekasno dolazi do sporazuma. Duboko u našoj podsvijesti leži odluka, da radi našeg vlastitog zadovoljstva, podčinimo pod sebe druge ljude, i da oni na taj način osjete nad sobom našu premoć. Prije nekoliko godina donio je: »The Reader Digest« pripovijest o mladom paru koji je otišao u noćni klub. Kad se dama ispričala za jedan čas, ali se nije vraćala više od jednog sata, dozvao je gospodin jednu gospođu susjednog stola. Preko nje je svojoj prijateljici poslao listić na kojem je bilo napisano: »Barem si mogla pisati.« Tri su načina na koje se može postati omražen:

1. Hvalisanje
2. Ruganje
3. Cinizam.

Hvalisanje. Što čovjek više posjeduje prave moći, to se manje hvali. Što manje ima prave moći, to više nastoji, da je nadopuni hvalisanjem. Pravi atleta ne samo da se rijetko hvali, nego rijetko govori o svojim uspjesima na borilištima. Ratni heroji se ustručavaju govoriti o svojim djelima, o tome kako su pobijedili neprijatelja, ili izveli uspješan napad. Sveci uopće ne govore o svojoj svetosti. Zato je veoma teško iskreno religioznog čovjeka predstavljati na pozornici. Režiseri većinom misle, da takvi hodaju naokolo skrštenih ruku, i da moraju imati svetački stav. Pravi svetac krije svoje kreposti. Tko naprotiv svojom svetošću želi na drugog ostaviti utisak, njegov glas mora biti nešto spušten, prsti sklopljeni, držanje zamišljeno.

Učenjak ne treba sa sobom nositi knjige koje je napisao, da ih svi vide. Ali neznalica, koja bi htjela djelovati učeno, dugo će uvježbavati posebne riječi, da bi zvučile učeno. Tko ima pravo na hvalenje, zacijelo se ne će hvaliti.

Gdje nema prave snage, hvalisanje je uobičajeno, da izazove utisak snage. Prazni vagoni uvijek prave najviše buke. Može se netko hvaliti školom koju je posjećivao, s namjerom da će i njegovo znanje nešto više zasjati od slave te ustanove; pri tome se ne želi dodati, da vlastito znanje baca također na školu svjetlo ili sjenu. Mnogi naime misle, da će se njihovim pričanjem gdje su studirali prije skrenuti pažnja na školu, nego na njihovo znanje, odnosno neznanje. Postoje mnoge ustonove u koje je teško stupiti ali lako istupiti. Drugi se hvale svojom obiteljskom lozom zaboravljajući, da je loza sposobna za život tek kad se nakalemi.

Druga vrsta omraženosti dolazi od hvalisanja, da se je došlo do bogatstva ili do položaja, vlastitim snagama. Takvi hvalisavci stalno pokazuju, da su oni zapravo postali bogati na svoje vlastito iznenađenje. Kad takav Self-made-man popije jedan gutljaj, vrlo rado ovako započne razgovor »Dozvoli da ti ispričam kako sam započeo kao potpuno siromašan deran. Nisam imao ni jednog dinara.« Siromaštvo su počeli cijeniti tek onda kad su počeli postajati bogati. Mnogi hvalisavi Self-made-man lijep je primjer zato kako se nešto može postići, a da se ništa ne uči. Nešto se ipak mora reći njemu na čast: Takav skida s Boga ogromnu odgovornost. Žena gotovo svakog Self-made-man-a surađuje s mnoštvom novotarija. Hvalisavi Self-made-man, stalno mijenja »nešto imati« s »nešto biti«.

Tolstoj zanimljivo pripovijeda o nekom čovjeku, kojemu je bilo obećano sve imanje, koje optrči od izlaza do zalaza sunca. Pohlepan za bogatstvom počeo je trčati, svom snagom. Oko podne se htio požuriti još više da njegova njiva bude što veća dok ne zađe sunce. Naprezao se tako jako, da je nedaleko od cilja pao iscrpljen i umro. Dobio je svu zemlju koja mu je trebala, naime grob.

Ruganje. Postoje dva razloga za ruganje. Prvi razlog spomenuo je Thomas Jefferson: »Ruganju se utječemo samo onda, kad je razum protiv nas.« Kad Gospodinovi neprijatelji nisu mogli Njega pobiti dokazima, nazvali su ga »pijanicom.« Sve šale na račun

pobožnosti i sve religiozne predrasude, izmislili su ljudi, koji ne žele mnogo misliti, i boje se nadmoćnih dokaza. Značajno je da su oni koji neznaju braniti svoje stanovište, uvijek spremni da se klade.

Drugi razlog, zašto netko pribjegava ruganju jest činjenica, što dotičnog muče njegovi vlastiti grijesi. Ruganje skriva odvratnost pred vlastitim životom, i prenosi ga na druge. Zli ljudi rugaju se dobrima. Budući da je dobar lošem prijekor, ovaj ga želi izrugati. Zbog toga se kreposnoj ženi rugaju oni koje ne resi nikakva krepost; tako se nevjeran muž ruga vjernoj ženi. Sav pesimizam nastaje iz razočaranog hedonizma; mišljenja da su cilj života sjetilne naslade. Tako kaže Tennyson: »Ruganje je dah sitne duše.« Postoji osjećaj da se izrugivanjem može istaći sebe.

Cinizam. Cinizam je vrlo srodan s ruganjem. Najbolju definiciju cinizma dao je Oscar Wilde: »Cinik je čovjek, koji zna cijenu svih stvari ali ne zna vrijednost nijedne.« On je kao sova: budi se u mraku, slijep je na svjetlu. Traži gamad, a plaši se plemenite hrane. Cinik je čovjek koji vara u igranju karata, i pritome misli da su i svi ostali varalice. Cinizam je zastor poput zida, iza kojeg mladost krije svoje neznanje, a starac svoje grijehe. Cinik se ruga životu, jer se život narugao njemu, budući da nije uspio otkriti njegov smisao.

Dva Amerikanca su prilikom posjeta Švicarskoj govorila o Evropi. Jedan od njih je cinički mislio da u Evropri nema ništa lijepa: »Katedrale su stare i prašnjave, stari dvorci uopće nemaju kupatila. Ni umjetnost nije lijepa. Većinom je to religiozna umjetnost bez kvadrata i krugova, koje gledamo na naprednim američkim slikama. Ništa u Evropi nije lijepo.« Pokazujući mu na Alpski splet reče mu njegov zemljak: »Ali zar Švicarska nije lijepa?« Odgovor je glasio: »Oduzmi joj krajolik, što će ostati?«

Cinici su srodni, onima koji tužakaju, kore, zadirkivaju kritiziraju, mrmljaju, bockaju, zanovijetaju. Tužakalo uvijek zna gdje leži krivica, i snažno će je istaći. Kad si se nahladio, nisi smio izlaziti slabo obuven. Kad si se svalio na pod i povrijedio nogu, trebao si paziti na što staješ. Kad voziš auto na »rückwärts«, moraš dobro otvoriti oči. Onaj koji prekorava, okrivljuje sav svijet, ali na sebi nikad ne može naći nikakve krivnje. Korijen njegove manije nalazi se vjerojatno u kompleksu krivnje, ili po-

tisnutom sjećanju na neki zaista grešan postupak, koji je ostao sakriven i nekažnjen. Takvi koritelji pronalaze u sumnjičenju ono što im nedostaje u vlastitom znanju. Njima je srodan poseban soj ljudi koj zabadaju »nož u leđa«. Oni ti često stiskaju ruku, no uvijek kad im okreneš leđa, bit ćeš iznevjeren.

Da bi se sada okrenuli prema pozitivnom, možemo se pitati: »Kako bih postao omiljen«. Jedno vrlo jednostavno pravilo jest: »Nastoj da nikad ne budeš omiljen«. Omiljenost je slična ružičastoj prevlaci na licu. Ona svjedoči o zdravlju. Tako je i omiljenost posljedica primjernog rada i izvršavanja dužnosti. Ako se omiljenost nastoji steći na umjetan način, djeluje kao crvena šminka na licu. Walter Winchell dao je jedamput veoma dobar recept za one koji žele biti omiljeni: »Budi uvijek dobar prema svijetu, koji stvara vođe, jer ćeš ga opet sresti kad pođeš nizbrdo.«

Drugo pravilo, po kojem se postaje omiljen, jest, promatrati uvijek druge ljude kao nadmoćne. Može susjed biti siromašan, može loše govoriti, može zaudarati po bijelom luku, može biti odbojan, ali njegova nutrina i njegova duša može Bogu biti mnogo dopadljivija od naše. Jedino mi znamo što je u nama loše. U drugome to možemo samo naslućivati. Stoga pogotovo moramo biti s njima srdačni, jer su oni možda bolji od nas. Ljubi li njih Gospodin, moramo ih dakle i mi ljubiti. Postoji legenda koja priča o putniku, koji je došao pod Abrahamov šator. Abraham mu je posudio i svoj krevet, stavio pred njega najboljeg ovna i birano vino. Gost je međutim samo mrmljao, tužio se i jadikovao. Napokon, kad su prošla tri dana Abraham to više nije mogao podnositi, i istjerao je gosta. Tada Bog reče Abrahamu: »Abrahame, ja sam s tim ljudima izdržao 50 godina, a ti ne možeš s njim sastaviti ni tri dana.«

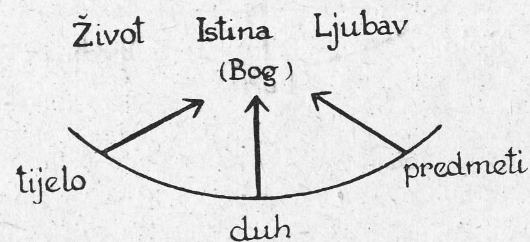
Ako naš bližnji nema ljubavi onda mu moramo dati mi od svoje ljubavi. Tako Bog radi s nama. Na nama ništa nema tako dostojno ljubavi, zbog čega bi nas morao ljubiti Gospodar vječnosti. Postoje milioni ljudi na svijetu, koji zacijelo na nama ne mogu otkriti ništa dostojno ljubavi. Zašto dakle ljubi Bog nas i ostale ljude, koje mi sami ne ljubimo? Jer On ulijeva u njih *svoju* ljubav. Počnemo li i mi svoju ljubav ulijevati u druge ljude tada ćemo uvidjeti da su oni dostojni ljubavi. Nesmijemo to činiti da bi postali omiljeni, nego da im služimo. Moramo u njima gledati sliku Božju, čak i u onima koji su u zatvoru: »JA sam

bio u zatvoru i ti si MENE posjetio.« Tajnu sve omiljenosti otkrio je Ivan Krstitelj, kad je vidio da mu se približava KRIST: »Ja se moram umanjivati, a ON mora rasti.«

LAŽNA BOŽANSTVA

Ništa se ne događa na svijetu, što se najprije ne odigra u ljudskom umu. Preuzima li nepravda u svijetu maha, tada s ljudskim umom nešto nije u redu, ili je barem neurotičan. Prije nego što možemo opisati abnormalno, moramo znati što je normalno.

Naravan um predstavljen je ovim polukrugom:

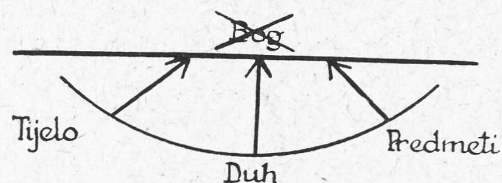
Polukrug je gore otvoren da naznači neizmjernu čežnju čovjeka koji u dubini svog bitka teži za savršenom istinom, vječnim životom, i preobilnom ljubavi, ukratko: za Bogom.

Prirodan je čovjek po naravi otvoren prema vječnom ili neizmjernom. Čovjek ima tijelo ili meso, duh i vezu s predmetima u velikom svijetu, koji predstavljaju njegovu okolinu.

Normalan čovjek zna, da mu njegovo tijelo-meso, daje sposobnost da doživi osjetno veselje ili tjelesnu ljubav.

U toj se ljubavi, kao što je prikazano na crtežu, mora prepoznati iskra velikog Božanskog plamena. Tjelesna ljubav nije stvorena samo zato, da produbi naklonost između čovjeka i žene, niti samo zato da protegne Božju stvaralačku moć na stvorenja, nego u prvom redu zato, da bude predvorje više, Božanske ljubavi, i da bude priprava na tu ljubav. Radi li ljudski um normalno onda produhovljuje materiju. Kad na primjer um spozna komad krede, ona bivstvuje na viši način, nego kad piše po zidnoj tabli. Um sređuje poznate istine znanosti, povijesti i filozofije, i poima ih kao svjedoke, ogledala i odjeke velike sveznajuće istine: Boga.

Čovjek je također u vezi s predmetima van svog tijela i duše. Čovjeku su potrebne te stvari, da postigne potrebna dobra; kao materijalni uvjet za provođenje moralnog života, kao blagoslov na čijem obilju može imati udjela i u drugim blagoslovima, kao zaliha za potrebe siromašnih, i kao temelj da se Bogu zahvali za njegova dobra.

Da razjasnimo nenaravan život povucimo poprečnu crtu nad pređašnjim crtežom:

Ona predstavlja čovjeka koji se dijeli od Boga i želi se ograničiti na samog sebe. Ali čovjek ne može živjeti bez Boga; to je

nemoguće. Neizmjerno ga neprestano progoni. Zbog toga mora sam sebi stvoriti vlastite bogove.

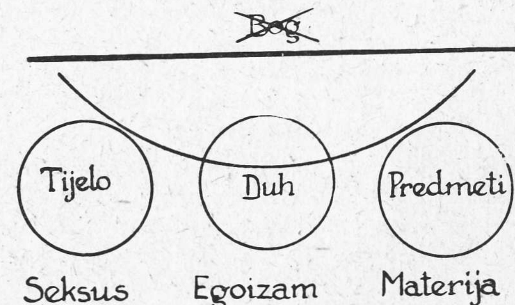
To su većinom tri boga. Prvi je vlastito tijelo. Ćutilni užitak postaje sada najviši životni cilj; posljednja sreća. Od tog časa, pokušava on izjednačiti promašaj vječnog, božanskog, konačnog cilja s uvećavanjem erotskih doživljaja.

Drugi ljudi egoizmom, ponosom i precjenjivanjem samog sebe čine svoj um bogom: »Ne postoji nikakvo znanje, van mog znanja, nikakav zakon van moje volje. Uvijek mi sve mora biti po volji.«

Tijelo, postavljeno samo sebi za cilj, pretvara se u seksus. Duh postavlja sam sebi granice i izrađa se u egoizam. Svi predmeti, otrgnuti od svog odnosa izvan svijeta, postaju predmet gramzljivosti. Civilizacija postaje sukob pojedinačnih interesa. Svatko ostaje pri svojoj vlastitoj volji, okušavajući se u sukobima sa svojim bližnjim. Odatle se rađa zavist, svađa, kleveta, klasna borba i rat.

Treći čovjekov bog — surogat umjesto pravog Boga je materija: bogatstvo, škrtost, posao i gramzljivost. Stvarnu neizmjernost nadomješta lažna neizmjernost »mnoštva«. Prazni u nutrini, takvi ljudi uzaludno nastoje sakriti svoju prazninu marljivim nagomilavanjem izvjesnih predmeta, misleći da će zato što nešto imaju, nešto vrijediti.

Čim čovjek jednom prekine odnos s Bogom, sam sebe zatvara u vlastiti lažni hram, sa vlastitim lažnim Bogom. To predočujemo na crtežu, time što zaokružujemo tijelo, duh i predmete, koji su se pretvoriti u lažna božanstva.

Tim izrađanjem bavila su se tri suvremena psihijatra. Značajno je da se danas psihologija kao znanost više bavi neprirodnim nego prirodnim. Freud se specijalizirao za spol, Adler za kompleks niže vrijednosti, a Jung, najveći od svih psihijatara, bavi se ovozemnom sigurnošću. Freud vjeruje da se ljudska boležljivost svodi na potiskivanje »libida«, spolnog nagona; nad — ja, ili moral i navika stvorili su u čovjeku lažan osjećaj krivnje. Adler tumači da je ljudska boležljivost povezana s dubokom čežnjom da se riješi kompleksa, osjećaja niže vrijednosti, što je u temelju oholost. Jung svodi uobraženje straha te razne neuroze na borbu čovjeka protiv temeljnih osjećaja nesigurnosti života.

Svaki ima jedan dio prava u otkrivanju uzroka anomalijama. Spojimo li međutim sva tri nazora zajedno, bit će sve u redu. Tada će se naime pokazati, da sva nesreća ljudi dolazi od preuveličavanja triju tjelesnih požuda: ćutilne požude, životne oholosti, te pretjeranog straha pred svjetskom prolaznošću. Kad se spolni nagon oslobodi Boga, njegova duhovna, ljupka narav postaje životinjska i oprečna životu. Kad duh zaniječe svoje porijeklo od Boga, stvara u sebi razoran osjećaj nadutosti. Kad čovjek izgubi vjeru u besmrtnost, postaje bezuman pokušavajući, da to nadoknadi privrednom sigurnošću.

Dvije posljedice imaju te lažne vječne vrednote:

1. Strah
2. Očaj

Strah čovjeka obuzima zato, što osjeća ogromni nesporazum između onog što JEST, i onog što bi TREBALO BITI. Osjeća se kao riba kad se nađe u lovačkoj mreži; što se više bori, to se sve više uništava. Zabijen u svoj sićušni svijet, strah ga je što mora uvijek udisati onaj zrak koji i izdiše. Osjeća se kao planinar, koji od magle ne može vidjeti planinski vrh, a istovremeno se boji, da se ne sruši u provaliju. Njegov duh, odsječen od vječne povezanosti s Bogom, pretvara se u posudu, u koju se prikuplja talog života, otpaci i glib. Prije bi i peteljka ruže mogla nositi mramorni kip, nego ljudski duh lažne vječne vrednote svojih vlastitih božanstava.

OČAJ. Život u ograničenom praznom tijelu, tjera čovjeka na očaj. On ne može izbjeći čežnju za vječnim. Samog je sebe

učinio neizmjernim, no pred sobom ne vidi ništa do smrti, nestanka i uništenja, a to navodi na očaj, grozu, strah i drhtanje. Rastrgan između dvije težnje: htjeti živjeti s Bogom, i sam sebi htjeti biti Bog, postaje svijestan Baudelairovih riječi: »Posljednji sakramenat skeptika jest samoubistvo!« Razočaran nad nasladom, prekomjernost u njemu proizvodi preokret. Budući da u sebi ne nalazi nikakve vječne vrednote, postaje predmet straha. U predviđanju fatalnih posljedica, pokušava se osloboditi samokažnjavanja, nastoji se utješiti groznim filmovima i vampirskim pripovijestima. On zna, da mora biti kažnjen, i tako sam sebi priprema kaznu.

Moderni pisac Franz Kafka opisuje abnormalnog, bezbožnog čovjeka dvadesetog stoljeća. U jednom svom djelu priča na primjer Kafka o geometru, koji mora svom predpostavljenom u jednom dvorcu podnijeti izvještaj, ali ga — tko zna iz kojeg razloga — nikad ne može vidjeti. Uvijek čuje »sutra«, možda »slijedećeg tjedna«. Kafka tim simbolom predstavlja modernog čovjeka, koji nikad ne ispunjava potpuno svoju misiju, jer život više nema nikakav smisao, koji bi bio dostojan čovjeka. Sve je zamrlost, tama i besmislica. U drugom djelu: »Proces« pojavljuje se Josip K. Prezimena nema, samo Josip K.. — Nikakvog porijekla, nikakve obiteljske tradicije. On uopće ne razumije ni optužbu protiv sebe, niti zašto je optužen. Kad je odveden na smrt, posljednje su mu riječi: »KAO PAS.«

Kafka nije ni protiv morala, niti je bezbožan. Kafka je upravo moderni duh, koji osjeća nešto od kazne, koju podnosi bezbožni čovjek. On to zna dobro opisati, ali ne ukazuje ni na kakvo rješenje. Njegovi su likovi marionete, žrtve ili razbojnici, zato što je svijet nizak, mračan i bez moralnih zakona.

Taj prikaz i drugi slični, ne znače da je duša modernog čovjeka izgubljena bez ikakve nade. Dvije stvari moraju sudjelovati ruku pod ruku. Jedna je ljudska bijeda, njegove brige, njegov bol, njegove poteškoće, njegova nevolja; druga je stvar — Božja milost.

Naš moderni svijet rastrgao je i razdijelio te dvije stvari. Odijelio je ljudsku bijedu od Božje milosti. Gdje je nazočna samo ljudska bijeda, imamo jedino strah, mržnju i očaj. Ali kao što bijeda bez milosti dovodi do očaja, isto tako se može dogoditi, na što nas opominje Pascal, da osjećaj Božje milosti, bez osjećaja bijede i grijeha, može dovesti do umišljenosti, drskosti i oholosti.

Moderni čovjek ima već pola uvjeta za spasenje: nesretan je. Na Božjoj milosti, svakako ništa ne manjka. Ali moderni je čovjek mora željeti, a želit će je ako traži Spasitelja. Naći će mir tek tada, kad shvati riječi koje se čuju iz skrovite pritajenosti: »Dođite k meni svi, koji ste umorni i teško opterećeni i naći ćete mir za vaša srca.«

LJUDSKE STRASTI

Već odavno postoje dvije zablude oko pojma »strasti«. Zabluda stoika se sastoji u tome, što je prema njima strast uvijek zlo; s druge strane se zabluda epikurejaca sastoji u tome, što oni smatraju strast jedinim dobrom koje posjeduje čovjek, i njoj se uvijek mora udovoljiti.

Te zablude ponovno su se pojavile u moderno vrijeme. Moderni stoici vjeruju, da se ni u kom slučaju ne smije očitovati ni čuvstvo ni oduševljenje; strast je nešto, čega se čovjek mora stidjeti, kao što se stidi loše punice, s kojom je prekinuo vezu. Ni druge strasti, kao što su srdžba ili tuga uopće se ne smiju očitovati. Tako je viktorijanska generacija živjela poput djece, koja prigušuju smijeh.

Moderni epikurejci vjeruju, da je strast najbolje i najveće što čovjek ima, te da joj mora uvijek udovoljiti. Razlog zašto je čovjek psihopat, ili neurotik, nesretan u životu, ili ne uspjeva u trgovini, ne postiže dobar uspjeh u golfu i t. d., navodno treba tražiti u tome, što svojim strastima nije dao potpunu slobodu, da do kraja prožmu njegovo biće. Ta grupa vjeruje, da se razlog, što je posljednja genaracija puna socijalnih problema, sastoji u tome, što je tajila spolni život; ustvrdili su, da bi prestali svi seksualni problemi, čim bi se iznijeli na javnost. Spolnom problemu u našoj generaciji dali smo toliko publiciteta, koliko švicarski sir ima šupljina, no niti smo našli riješenja, niti smo ograničili maloljetnički kriminal ili pak ublažili spolne probleme.

Da ispravno shvatimo što je čuvstvo, moramo odmah biti na čistu s tim, da spolni nagon nije jedina čovjekova strast. Ono što se danas naziva »spol« općenito je ljubav; a ljubav je samo jedna između jedanaest vrsta ljudskih strasti, a te su: ljubav i mržnja, radost i tuga, strah i odvažnost, nada i očaj, čežnja i odvratnost, i konačno gnjev. Strogo uzevši u modernoj se psihologiji ne može nigdje naći rasprava o strastima, koja bi se mogla usporediti s onim, što je stim u vezi u 13. stoljeću napisao Toma Akvinski u djelu: »Summa Theologica.« (1 - 2, Q. 124, Art. 1 et seq.)

Protiv tih zabluda, mora se s jedne strane strastima vratiti ljudsko dostojanstvo, a s druge strane one moraju uzdizati čitavog čovjeka, uz jedino pravo shvaćanje: da ih čovjek mora cijeniti, kao jedan svoj bitan dio. Čovjek se sastoji od duše i tijela materije i duha, čuvstava i razuma. Budući da čovjek ima tijelo, ima strasti i čuvstva kao što ih ima i životinja. A budući da ima dušu i težnju za neizmjernim, te strasti se ispoljavaju kod čovjeka na drugi način, nego kod životinje.

Pojava da se ljudske strasti razlikuju od onih u životinja, temelji se na zakonu, da sve ono što mijenja svoj sastav, mijenja i svoju narav. U vodi se na primjer nalaze vodik i kisik; oni se nalaze i u sumpornoj kiselini. U vodi međutim djeluju drugačije nego u sumpornoj kiselini. Boje na daščici jednog slikara, nisu iste kao na portretu, jer su na njemu boje pomiješane, da bi izazvale jedinstven efekat. Spol u čovjeka nije jednak spolu svinje. Kod čovjeka je spol povezan s dušom, razumom i voljom, a sve to troje teži za neizmjernošću; odatle čovjekom može ovladati nezadovoljstvo, udovolji li strastima. Ograničene požude ne do-

bivaju onu neograničenu ljubav, koju traže. To je razlog zašto životinje s mnogostranim spolnim životom nikad ne moraju ići životinjskom psihijatru; dok je mnogostranom čovjeku psihijatar potreban.

Strasti životinje su nadalje nehotične ili spontane. Na podražaj se odmah uzvraća. Kod čovjeka naprotiv strasti nisu spontane, nego se mogu nadzirati, kao što ljudska volja može nadzirati ton televizijskog aparata. Životinji padne u oko strani predmet, i iz oka počnu teći suze, da udalje taj strani predmet. Čovjeku padne u oko strani predmet, i iz njegovog oka počnu teće suze, da udalje taj strani predmet. Ali tu ima jedna razlika: čovjek, ako to samo hoće, može svoj prst zabosti u svoje vlastito oko, ali životinja nikad neće zabiti šapu u svoje oko.

Iza instinkta ili strasti jedne životinje ne stoji nikakvo svjesno znanje. Osijetilo životinje usporedivo je s pokretnom raketom. — Inteligencija se ne nalazi unutra, nego izvan, naime u Bogu, koji ju je opremio s instinktima. U čovjeku je naprotiv čuvstvo uvijek povezano sa znanjem i čežnjom. Njegovi osjećaji mogu se stoga usporediti s pilotom u avionu. Znanje nije proizvod osjećaja, kao što god slušanje nije djelo očiju. Osjećaj se ipak nikad ne stavlja u pokret, niti funkcionira, a da nije popraćen bilo kakvom spoznajom.

Svakom ljudskom čuvstvu, i svakoj ljudskoj strasti, pripada izvjesna spoznaja, određena čežnja ili predviđen cilj. Misli su motori, u koliko stavljaju čuvstva u pokret. Cilj koji primamljuje osjećaj, može biti duhovan ili tjelesan, uobraženje ili stvarnost, prošlost, sadašnjost ili budućnost. Uzmimo na primjer osjećaj gnjeva. Jednog je jutra neki čovjek upravo trebao ići na posao, kad ga je njegova žena zamolila: »Tom željela bih, da odeš u kuhinju, i kažeš Hildi da se popravi.« Čovjek je uzvratio: »Kako to? Ja sam mislio da si ti s njom veoma zadovoljna.« Žena reče: »Jesam, svakako, ali ona danas mora istresti tepihe, a to mnogo bolje uradi kad se naljuti.«

Nijedna se mlada žena ne počne spremati za udaju, a da prije toga u svom duhu nema makar i malu predodžbu o izgledu čovjeka, za kojeg bi se rado udala. Čuvstvo nade može se okrenuti u čuvstvo očaja, ako se nada ne ostvari.

Nitko nema čuvstvo bola ili žalosti, a da prije toga nije saznao za gubitak, nesreću, ili smrtni slučaj svog prijatelja

ili rođaka. Suze teku radi saznanja boli, ali one ne stvaraju saznanje gubitka ili smrti. Čuvstvo očaja ili straha, često nastaje, kad se jedan član obitelji ne vrati kući u dogovoreno vrijeme. Žena će pomišljati, da se njezin muž zadržao s nekom drugom, ili da je pao u kakvu provaliju, (ni jedan čovjek se međutim ne plaši, da bi njegova žena mogla pasti u bilo kakvu grabu). ili što se često događa u jeftinim igrokazima, da pati zbog gubitka pamćenja, i da je zaboravio svoj identitet. Postoji znatna razlika između čovjekovih i ženinih čuvstvenih reakcija, ako jedno od njih dvoje zakasni. Kad žena prekasno dođe kući, i muž kaže da je bio veoma zabrinut, to je za nju vrlo laskavo. Kad muž dođe kući prekasno, i žena kaže, da je bila jako zabrinuta, tada se on ljuti. Kad dijete nekud ode bez ičijeg znanja, onda majka ne samo da ima čuvstvo straha, nego i ljutnje. Sama sebi govori, da će ga pošteno istući, tako da će požaliti, što su ga ikad našli. Vratili se naprotiv dijete kući, čuvstva straha i ljutnje pretvaraju se u radost, jer je sada spoznala nešto drugo.

Saznanje i želja, čim uđu u svijest, djeluju kao vod ili cijev kroz koju teče osjećaj. Zato će novi cilj koji lebdi u duhu, kočiti strast. Zbog toga ćemo u djetetu probuditi novo zanimanje, da bi prestalo plakati. Vrlo brzo će se dijete, koje je doskora plakalo, ponovo početi smijati.

Karakter i čuvstva. Čuvstva mogu služiti karakteru kao putokaz, ili mu mogu škoditi, u koliko se izrađaju ili stvaraju napetost. Prirodan i zdrav karakter, podvrgava čuvstvo razumu, savjesti, moralnim mjerilima, vječnosti, Bogu.

Izrađanje i napetost, stvaraju se prevelikim naglašavanjem čuvstava, koje ide sve do savršenog preziranja razuma, savjesti, ćudorednih normi i Božjeg zakona.

Normalan razvoj karaktera. U normalnom čovjeku sva su čuvstva podvrgnuta zdravom razumu, savjesti i Božjem zakonu. Ni jedno nas čuvstvo ne smije potpuno zaokupiti, prije nego što ga ne procjeni razum, i prije nego što mu volja ne odredi pravi smjer. U normalnom kućanstvu samo će domaći pas smjeti stepenicama doći u kuću, a to isto ne će smjeti činiti svi ostali psi iz susjedstva: inače bi to bilo nerazumno. Majka će dozvoliti svom djetetu da ulazi na vrata, kad je završilo igranje. No ako su noge djeteta prljave, pa ako s takvim nogama uđe u kuću, to će navesti majku da ga istuče.

Razum kaže čovjeku da njegove oči moraju imati dovoljno svjetla za život. Ipak ne će zapovjediti oku da gleda ultravioletne zrake. Razum nam nalaže da uhom slušamo harmoniju, a ne eksplozije. Razum predlaže, da dovoljno jedemo da bi smo mogli održavati zdravlje, ali nam ne zapovijeda, da jedemo za desetoricu. On nam zapovijeda da pijemo vodu, ali nam ne zapovijeda da se pijući vodu udavimo.

Razum savjetuje dijete da popije lijek, ali protestira protiv zahtjeva, da dijete mora progutati iglu. Jedna radio stanica na Zapadu primila je pismo od nekog farmera, koji ju je zamolio da na klaviru u studiju udari ton »A«. Njegov je razlog bio: »Imam stare raštimane gusle. Najveća mi je radost koju imam u životu, da na njima sviram«. Starac je time priznao da postoji mjerilo kojeg se on mora pridržavati. Razum, savjest i Božji zakon su mjerilo svih čuvstava.

Predpostavimo sada, da izvjestan broj ljudi leti naokolo začepljenih ušiju. Oni bi drugim pametnim ljudima dali povoda, da ih izgrde. Obuzdavanje tog čuvstva bilo bi u tom slučaju posve pogrešno. Razum ti kaže, da uši služe za slušanje. Otvorite uši! Kad bi mnogi ljudi hodali naokolo zavezanih očiju, rekli bi oni, kojima je razum još ostao zdrav: »Ne zavezujte oči!« »Znate dobro da nam je Bog dao oči zato da gledamo.« Razumni bi doduše bili okrivljeni da su protiv »zaštite očiju«, no razum uvijek ima neprijatelja. Živimo u dolini za odgoj karaktera. A karakter se odgaja tako, da se mnogostrukost čuvstvenog života uskladi s razumom i moralom. Dok se god čuvstva održavaju na pravcu dobrote, istine i moralnog zakona, rađa karakter srećom i vlada sam sa sobom. Dobro se ponekad može čuti da u spolnom životu nema nikakvog zla. Sasvim ispravno, samo ako se u vezi s tim misli na održanje ljudske rase, u skladu s razumom i moralnim zakonom. Lažna je međutim tvrdnja, da spol nikad ne može biti raskalašen ili oskvrnjen. Jesti nije nikakvo zlo, ali kao što aljkavost nije ispravna, ili žvakanje kokošijih kostiju ili galama, kad se jede skupa nije ugodna, tako se i inače svugdje može pretjerati. Čuvstva bez razuma jesu rijeke bez nasipa.

Tvrdi se također, da su svi naši nagoni dobri, i da ih zato možemo slušati. Ali nesmije se zaboraviti, da su nagoni u čovjeka niži od razuma, zato moraju biti vođeni duhom i moralom. Čovjek ima nagon za lovom kao i lisica; ali za oženjenog čovjeka nije

razumno, da progoni punicu. Tvrdi se također, kad bi mladi ljudi bili upoznati s lošim učincima i posljedicama spolne razuzdanosti, da bi izgubili svaki poriv, da zloupotrebljavaju taj nagon. Ne bi željeli također ni to, da uđu u kuću koja je označena kao zaražena. Taj je argument lažan. Prvo, što takvo držanje računa samo na higijenu a ne na karakter. Drugo, što se nije uzelo u obzir, da svaki pojedinac misli, da će umaći tim lošim posljedicama. Važno je doduše da ni jedan mladi čovjek nema želju da nasjedne prilikom ulaska kroz zarazna vrata, no daleko je važnije imati na umu, da svatko ima spolni nagon, kojem je potreban jak nadzor.

Neizgrađeni karakteri, nakaznosti, napetosti, neslaganje, strah i nesreća nastaju onda ako se uzdrma pavilan red u ljudskoj naravi, kad se čuvstvima ne pruža otpor, i kad su bez nadzora razuma i volje. Predpostavimo sebi malog čovjeka, gore na stepenicama, koji slikovito predstavlja razum i volju, i kojega ustreljuje maskirani bandit nazvan »isticanje samog sebe.« Bandit je maskiran zato, jer se iza maske krije, želja za veličinom, nećudorednost i niskost. Kad se odbaci razum, ćudorednost i Božji zakon, ljudska narav je slična brodu bez kormilara, ili mornaru, koji je nemoćan, kad valovi gutaju brod. Slična je orkestru bez dirigenta. u kojem svaki svirač svira po svojoj volji. Ona je kao konj bez uzda. Kao automobil čiji je karburator prepun benzina, pa ne će funkcionirati. Umjesto da je čvrst, karakter je uvijek rastrojen, i uvijek se gubi u suprotnim smjerovima. Kod opsjednutog mladića, pitao je Gospodin vraga, kako mu je ime, i dobio odgovor: »Moje je ime legija, jer nas ima mnogo«. Tu je već postojala opreka između «moje je« i »nas«, dok »legija« naznačuje mnogostrukost stvarnosti. Njegov život nije više bio ličnost, koja bi bila odraz Božje zamisli.

Razum otupljuje više, nego što se općenito smatra. Otprilike 15 postotaka pučanstva misli; otprilike 25 postotaka pučanstva vjeruje da misli i oko 60 postotaka živi samo od ilustracija.

Kad prestanu sva mjerila, i zataje sve norme, i kad se ne pazi na razum tada čuvstva imaju nadmoć u životu. Ta opasnost može biti pogibeljna za one koji isključivo žive od gutanja jeftinih romana i televizijskih drama. Ovdje ne govorimo o onima, koji to čine na normalan način, potreban za njihov odmor. Jer često se u dramama bolje tumače apstraktni principi. Naš naglasak mnogo više leži na isključivo takvom životu. Romani i televizijske drame

bude čuvstva, kao na primjer simpatiju prema junacima, radost zbog pobjede, žalost zbog okrutnosti, odvratnost zbog nepravde ili strah zbog opasnosti. Ali u svakom od tih slučajeva konačni je cilj, uzburkavanje osjećaja, k tomu nestvaran, nevjerojatan, izmišljen, i nestaje s čitanjem pripovjetke, ili gledanjem drame. Kao posljedica pretjeranog čuvstvenog života, postaju čuvstva kao čelična opruga na vratima, s kojima se igraju djeca. Nakon izvjesnog vremena, postane neelastična. Jednako i čuvstva tokom života mogu olabaviti poput čelične opruge, tako da karakter više ne reagira na normalan podražaj kako bi tebalo.

Pokaže li se tada pravi cilj, plemenita ljubav, ili predstavi li se nepravda, koja bi trebala, izazvati gnjev, ili bilo kakva tragedija na zemlji koja bi trebala izazvati naše simpatije, naša čuvstva umjesto da odgovore, ostaju bez života, bez snage, mrtva.

To je razlog, zašto pokraj tolikih javnih zločina, tiranija, maloljetnog kriminala i društvene iskvarenosti, vlada tolika ravnodušnost i lažna tolerancija. Izgubili smo sposobnost moralne srdžbe. Ljutimo se, ako je povrijeđen naš »ja«, a ne ako je povrijeđena istina. Usprkos križeva i junaka socijalne pravde, niko ne uzima bič i ne tjera trgovce iz hrama. Čuvstva su se ukrutila, i slična su lokomotivi, koja nepomično stoji na šinama. Nema uopće impulsa za velike ideale. Maštanje se rasplinjuje u oblaku čistih čuvstava, i više ne tjera na poduzetnost. Dobra čuvstva, koja nisu pretvorena u djelo, otupljuju savjest i zastiru velom moralne vidike.

Nije potrebno da svatko stanuje u podrumu svoje kuće, ili u krivotvorini svojih čuvstava. Koliko god bio važan podrum, on ipak nije cijela kuća. Ako živimo samo jednim načinom života, koji je jednak životinjskom, mogli bismo izgubiti viši dio nas, naime svjetlo razuma, i plemenitost volje.

Tako nas biologija uči, da je krtica nekad imala oči i mogla gledati, ali ih je izgubila, jer joj se više sviđalo rovanje pod zemljom. Tako i mi možemo izgubiti velike sposobnosti našeg bića, ako se ograničimo samo na čuvstva i strasti. »Oduzmite im talente«, zapovijeda Gospodin, a to važi za one koji ne iskorištavaju svoje najveće darove.

Svaki onaj koji živi u podrumu, može se preseliti u viši dio svoje egzistencije, tako da se uspne po stepenicama. Vrata su na strani čuvstava, mi smo dovoljno snažni da ih otvorimo. Magda-

lena je odbacila život spolne razuzdanosti, ali je našla vrata razuma i vjere i postala apostolka. Dobri lopov, koji je živio u čuvstvu gramzljivosti, otvorio je vrata i našao blago nebeskog kraljevstva. Petar koji je patio od čuvstva straha, otvorio je vrata i postao ugaona stijena nerazorive vjere.

Mnogo se naglašava, da se moramo prilagoditi okolnostima i društvu. Daleko se više moramo prilagoditi sami sebi: podložiti tijelo duši, čuvstva razumu, a razum vjeri. Zaista je nedostatak ljubavi prema istini, uzrok, što jenjava prava strast i istinski entuzijazam.

Danas se na svijetu može naći vrlo malo rječitosti, jednostavno zato, što više nemamo strasti za veliko i istinito. Mi danas imamo samo čitatelje, ali nemamo govornika. Čak oni, koji se posvećuju religiji, slični su hladovini, i zaboravljaju činjenicu, da je naš Gospodin rekao: »Došao sam, da na zemlju bacim oganj.« Riječ »strast«, veća je od čuvstva; ona se odnosi na veliku strast ljubavi, koja je na Veliki Petak visila na križu, te se kasnije rasprostranila širom rimskog carstva. Ta strast još uvijek čeka one koji teže za najvišom ljubavi i najplemenitijom istinom. Jedan korak preko prosječnosti, i mi smo spaseni!

OTMJEN SVIJET

Neka nam za uvod posluži priča o jednom egoisti. Išao egoist liječniku, da se potuži na glavobolju. Nakon pregleda upita liječnik: »Osjećate li nesnosnu bol na čelu?« »Da«, odgovori pacijent. »I nešto nespokojnu bol na zatiljku?« »Da«. »I probadajuće bolove ovdje na strani?« »Da.« Liječnik je objasnio: »Previše vas steže svetačka aureola«.

Najvažnije je da danas gotovo svi ljudi misle da posjeduju svetačku aureolu.

Jednom je Mark Twain rekao: »Kad pomislim na neugodne ljude, za koje se kaže da su otišli među bolji svijet, spopadne me napast da počnem drukčije živjeti«.

Moramo razlikovati »fini« i »loši« svijet.

Fini svijet misli da je dobar; loši ljudi znaju da to nisu. Fini svijet misli da nikad ne radi ništa loše, da ne krši zapovijedi ili da se ne ogrešuje o moralni zakon. Kad oni po zdravom ljudskom umu naprave bilo kakav prekršaj, opravdavaju ga na razne načine. Krepost im je uvijek svojstvena dok je zlo usmjereno na nešto izvan njih. Neki napominju da su to prouzrokovale ekonomske okolnosti. Jedan kaže: »Rodio sam se previše bogat, a drugi: »Rodio sam se previše siromašan.« Uostalom i psihologija im pomaže da objasne svoje mane. Tako na primjer: »Imam Edipov kompleks«, ili »Elektrin kompleks«, ili: »Imam kompleks niže vrijednosti.«

Loši ljudi međutim nisu toliko bogati da bi se podvrgli psihoanalizi. Njih nitko nije upoznao s njihovom podsvijesti, i oni sebe jednostavno smatraju lošim. Kad se fini svijet predaje neumjerenosti, nazivaju sebe alkoholičarima. Loši ljudi nazivaju sebe pijanicama, kadkad jednostavno »protuhama«. Fini ljudi kažu da su bolesni. Loš čovjek kaže: »Ja sam ništarija«. Fini se svijet prosuđuje po grijesima, koje ne čini, loš se svijet prosuđuje po krepostima od kojih su se udaljili. Kad fin čovjek vidi da drugi netko čini nešto što on smatra lošim, tada on kritizira; kad loš čovjek vidi, kako je netko osuđen na stratište, govori sa sv. Filipom Nerijem: »Tamo bih stajao i ja, kad ne bi bilo Božjeg milosrđa«. Kad fini čovjek stvarno griješi, misli: »Kakva li sam budala!« Kad loš čovjek stvarno griješi, priznaje: »Kakav li sam ja grešnik!« Fini ljudi uvijek slušaju etičke principe društva ili običaja. Oni gube manje sna radi lažnog tumačenja poreza, nego radi bijele kravate koju su nosili na nekom banketu umjesto crne, i više se spotiču o gramatičke pogreške propovjednika, nego o svoju lažnu nauku. Naobrazba i ugled zauzimaju u njihovoj kreposti značajno mjesto. Društvenoj navici pridaje se značenje Božanske zapovijedi; što je ugledno ili uobičajeno, ne može biti lažno. U jednom društvu, u kojem rastave brakova predstavljaju običnu stvar, kažu fini ljudi: »Sada svi rade tako, dakle i rastava braka je ispravna«. Oni misle da rade sve dobro, jer se kreću u najboljim krugovima. Loši ljudi otvoreno iznose svoje grijehe, i obično su ispod razine društvenih navika. Kad fini ljudi krše sve Božje zapovijedi, njihovi prijatelji kažu jedino: »Ona je tako fina«, ili »on je tako fin«. Kad loš čovjek otvoreno krši neke zapovijedi, nazivaju ga »niskim i vulgarnim«. Fini ljudi čitaju o čestim skandalima gnusnih ljudi, jer se

onda osjećaju tako lijepo. Oni su onda ti, čiji grijesi nisu otkriveni, dok su grijesi loših ljudi već poznati.

Društvo nema mjesta za takve, koji su previše dobri ili previše loši. Samo prosječni ostaju na životu. Zbog toga je GOSPODIN bio raspet na Golgoti s dva razbojnika. Oni su bili za konvencionalne navike previše loši, GOSPODIN je bio previše dobar. Gospodin je za života često dolazio u dodir s lošim ljudima. On priča priču o izgubljenom sinu, koji je cijenio svog kreposnog brata. On je pohvalio sina, koji se pobunio i pokajao, više od onog, koji se zakleo, pa prekršio zadanu riječ. On se veselio nad izgubljenom ovcom, koja se našla, izgubljenom novcu, koji se ponovo pronašao. Nauka naime, koju je On propovijedao, nije bila osuda javne nevaljalosti, nego upravo osuda javne kreposti.

Jedan od najljepših događaja u Njegovu životu dogodio se s finim i s lošim svijetom. To se dogodilo kad je Gospodin, proveo noć u molitvi na maslinskoj gori i tada rano u jutro povodom blagdana sjenica došao u hram. Budući da su se u gradu sastali deseci tisuća ljudi, lako se moglo dogoditi da se u prazničkom veselju dogodi jedan ili drugi slučaj razvratnosti, ili teškog moralnog prestupa.

Jednom su prefinjeni ljudi, književnici i farizeji, zatekli neku ženu u aktu brakolomstva. Zanimljivo je da su je ovi zatekli na samom djelu, ali oni nisu bili potaknuti toliko strahotom grijeha, koliko željom, da GOSPODINU, koji je govorio u hramu, naprave zamku. Oni su je dakle doveli u sveti hramski krug i izložili nepokrivenu, raščupanu i zaplašenu ženu, hladnoj i ćutilnoj radoznalosti njihovih podmuklih prijatelja. Optužba protiv žene trebala je zapravo pogoditi NJEGA, a ne nju: polazili su naime od toga, da ON mora prekršiti ili zakon Mojsijev, ili zakon Rimljana, koji su vladali zemljom. Oni su se izjasnili: »Mojsijev zakon zahtijeva, da se ta žena treba kamenovati. Što kažeš Ti?« Mojsijev zakon za prekršaje takve vrste je naređivao smrtnu kaznu kamenovanjem, što se vidi u 3. i 5. Mojsijevoj knjizi. Zakon je međutim bio samo mrtvo slovo. Oni su rekli našem GOSPODINU: »Kažeš, da dolaziš od Boga, i da si Sin Božji. Jasno, i Mojsijev zakon dolazi od Boga. Ako dakle i Mojsijev zakon i Ti dolazite od Boga, onda zapovijedi da se žena kamenuje. Daj, da se pogubi!« No, to je bila samo jedna strana njihove zamke. Odkad su Rimljani postali gospodari njihove zemlje, samo su rimske vlasti mogle nekoga osu-

diti na smrt. Kad bi On dakle iz poslušnosti prema Mojsijevu zakonu, dao ženu kamenovati, oni bi ga prijavili Ponciju Pilatu, koji bi ga opet optužio za prekršaj carevog zakona.

Mislili su, u svakom slučaju Krist je propao. Dadne li da se žena kamenuje na smrt, počinit će veleizdaju protiv cara, oslobodi li ženu, ogriješiti će se o Mojsija. Bila je to također dilema između pravednosti i milosti. Ako osudi ženu, ne će biti milosrdan: On koji je tvrdio, da je milosrđe. Oslobodi li je ne će biti pravedan, On, koji je za sebe tvrdio, da je pravda. Kao odgovor za dilemu sageo se naš Gospodin Krist, i šarao prstom po prahu, koji je ležao po hramskom dnu. To je jedini slučaj u Njegovu životu da je pisao. Što je pisao? Ne znamo. Znamo samo da se dva puta sageo i dva put nešto zapisao na prašini. Čini nam se da je prvi put napisao na prašini grijehe žene, te da je kasnije lagano puhnuo, i raspršio ono što je bilo napisano.

Dok je On pisao pitali su oni uporno dalje: »Što kažeš o Mojsijevu zakonu?« On ih je pogledao odgovorivši: »Koji je od Vas bez grijeha, neka prvi baci na nju kamen.« Nije povrijedio Mojsijev zakon. On je zahtijevao novu presudu. Pitao je, da li mogu tu ženu pravedno suditi oni, koji i sami griješe. Ona je imala preveliku strast, oni su je imali premalo. Ona je griješila radi prekomjerne ljubavi; oni radi manjka ljubavi. Bit će pozvani novi izvršitelji Mojsijevog zakona. Objavio je, da samo nevini imaju pravo suditi, a ON, koji je bio sama nevinost, nije ju htio osuditi. On će naime jednog dana umrijeti, za nju i za sve grešnike.

Kad su čuli Njegove riječi, fini ljudi pogledali su jedan drugog, nije li možda ijedan dovoljno hrabar da ustvrdi da nema nikakva grijeha. Nijedan se nije usudio. Ponovo se naš GOSPODIN sagnuo i pisao, ovaj puta čini nam se pisao je grijehe finih ljudi, grijehe, koje još nitko nije otkrio. Kad su oni vidjeli svoje grijehe pred očima javnosti, počeli su nestajati jedan za drugim, a na koncu i najstariji. Ostala su samo trojica. Možemo zamisliti Gospodina Isusa, kako je dubokim i prodornim pogledom iz kojeg je sijevala odlučnost, prozreo svakog od njih i pisao na prašinu. Ovog puta vjetar nije otpuhao ni jednu optužbu. Napisao je: »lopov«. Fini čovjek bacio je stijenu i otišao. Vidio je drugog farizeja, pročitao je njegovu dušu i napisao: »Ubojica«. I on je ispustio stijenu i nestao. Ostao je samo jedan, najmlađi i najstariji od svih. On je već uzeo stijenu iz ruku svog susjeda, i vagao je, da li je teža od one koju je već imao u rukama; tada je ostavio lakšu stijenu, a zadržao težu, da je baci na ženu. Naš ga je GOSPODIN pogledao u oči, znao je njegove grijehe i napisao treći put: »brakolomac«. Tada je i taj brzo ispustio stijenu i krišom nestao.

Ostali su samo GOSPODIN i griješnica: miseria et misericordia, bijeda i milosrđe, biće vrijedno samilosti i Samilost. Nazvao ju je imenom, koje je nekoć u Kani dao svojoj Majci, i koje će joj kasnije dati s križa, i rekao: »Ženo, gdje su oni, koji su te optužili?« Ona reče: »Nema ih ovdje, GOSPODINE!« On odgovori: »Ni ja te ne ću osuditi. Idi i ne griješi!«

Nije mu lako bilo otkupiti njezine grijehe, jer nije bilo daleko vrijeme kad je sve to morao platiti križem. Što je učinio? Dokazao je finim ljudima njihove grijehe i zapitao ih: »Nemate li vi ispred vaših vrata ruku koje gladuju? Bolesnika, koji su zapušteni? Duša koje nisu poučene?« Onaj koji je bez grijeha, neka prvi baci kamen. Nije li njihova vlastita nestrastvenost, odgovorna za strast one žene, njihovo podcijenjivanje siromašnih jedan od uzroka njihovih grijeha? Velike li štete što ti fini ljudi nisu znali za Edipov kompleks. Mogli bi reći, da je kompleks majke, kriv za njihovo ponašanje. Fini ljudi, osvjedočeni o svojoj vlastitoj savjesti — napuštaju ga. Loši ljudi, koje predstavlja žena, ostaju, i On im savjetuje, da ne prekinu samo s pojedinim grijesima, nego sa svima. Fini svijet ne nalazi Boga. Budući da oni sami opravdavaju svoje grijehe, nije im potreban Otkupitelj. Loši ljudi koji su strastveni, ćudljivi, prljavi, usamljeni i slabi, no usprkos tome žele se popraviti, spoznaju brzo, da osim svoje trebaju još nečiju pomoć; da se pomoću konca ne mogu uzdignuti. Njihovi grijesi prouzrokuju prazninu, zato i za njih vrijedi isto što i za grešnu ženu: »Krist **ili ništa**«.

Kakvog li iznenađenja na sudnji dan, kad se loš svijet nađe u Božjem Kraljevstvu. Bludnice i carinici, unići će u Kraljevstvo Božje umjesto pismoznanaca i farizeja. Bit će to trostruko iznenađenje: Srest ćemo mnoštvo svijeta, za koji nismo mislili da ćemo ih ikad vidjeti. Pitat ćemo se za pojedinog od njih: Kako li je ovaj ovamo prispio? Drugo će iznenađenje biti, da nećemo vidjeti mnogo finih ljudi, za koje smo se nadali da ćemo ih vidjeti.

Ta iznenađenja, međutim, nisu ništa u usporedbi s trećim i najvećim od svih: naime, možda smo i mi u ovoj drugoj skupini.

SLAVA ZNANOSTI

U očima mnogih ljudi opao je ugled znanosti zbog bojazni od ABC-rata, tj. atomsko-biološko-kemijskog rata. Moramo biti načistu s tim, da cilj znanosti nije uništenje života. Nijedan se učenjak ne bavi svojim radom zato, da napravi atomsku bombu. Njegova je jedina želja — upoznati atom. Upotrebi li se kasnije atomska moć za bombu, to ipak ne ruši osnovnu postavku da je znanost dragocjena. Zloupotreba ne isključuje pravo svijeta na upotrebu. Prosječno je gotovo svaki automobil ubio po jednog čovjeka; zar ćemo zbog toga uništiti automobile? Svaki Božji dar — vatra, meso, vino — može zloupotrebom štetno djelovati. Svaka neumjerenost pri služenju tim darovima predstavlja zlo; ali potpuna zabrana upotrebe tih sredstava onemogućila bi kuhinju, obi-

telj i društvo. Ništa u svemiru nije u sebi loše; vidje Bog, da je sve dobro.

Ovdje ćemo se zadržati na prirodnim znanostima i posebno ćemo napomenuti dvije njihove blagodati:

1. Vrijednost atomskih ispitivanja,
2. Pobjedu današnje znanosti nad filozofskim predrasudama.

Vrijednost atomskih ispitivanja. Stvarnost atomske bombe ne smije umanjiti vrijednost atomske fizike. Vjerojatno će atomska energija u bliskoj budućnosti grijati i rasvjetljavati naše gradove. Sračunato prema cijeni uglja, u SAD, uređaj za proizvodnju jednog kilovatsata električne struje stoji otprilike 190 dolara. Uređaj za atomsku energiju, stoji nas danas 400 — 1400 dolara po kilovat satu. To je prilično skupo. Sjetimo li se međutim, da šestina uglja, proizvedenog u SAD, služi za proizvodnju električne energije, a s druge strane da jedna funta urana daje energiju jednaku onoj od dva miliona tona uglja ,tada je jasna prednost ulagnja sredstava u atomska istraživanja. Možemo još i mi doživjeti, da brod godinama plovi oceanom od obale do obale, a da pri tom ne uzima novo gorivo.

Atomsko istraživanje omogućilo je također pokuse i na drugim područjima. Sad se na pr. ubacuju u stabla iz kojih se dobiva guma, male količine radioaktivnog ugljika 14. Gajgerov brojač slijedi radioaktivne supstance na njihovom putu kroz stablo; postoji nada da će se u doglednom vremenu iz stabla od kojeg se dobiva guma, moći izolirati glavni elementi, te će se ona moći dobivati sintetičkim putem.

I seljak je počeo uživati dobrobit atomskih ispitivanja. Gnojivo predstavlja veliki izdatak za izdržavanje pojedine farme. Zahvaljujući radioizotopima, sad je omogućeno ustanoviti točne smjese gnojiva, i osim toga sačuvati zob od snijeti. Kožu sada impregniraju pomoću jedne od radioaktivnih substanci, a to omogućuje učenjaku isprobati njezinu trajnost. Ako se uspije dodati koži mogućnost radioaktivnog zagrijavanja, čovječanstvo će dobiti još jedan novi dar. I ženske čarape, koje se izrađuju u najnovije vrijeme, mnogo su trajnije od prijašnjih. Izvjesne plastične mase postat će gama zračenjem jače od čelika. Istim gama zračenjem može se i povrće ne samo sačuvati za dugo vrijeme, nego čak i sterilizirati. Tako se krumpir, koji se inače brzo kvari, može potpuno

sačuvati svjež četiri i pet godina, zahvaljujući jednom sporednom produktu atomskih istraživanja. Spomenimo još i mogućnost umjetne proizvodnje prehrambenih sredstava — to bi znatno pridonijelo rješavanju problema ishrane današnjeg svijeta.

Zahvaljujući radioaktivnim izotopima postignuti su značajni rezultati i na polju medicine. (Radioaktivni izotop je kemijski elemenat, koji poput radiuma isijava zrake). Radij, koji se danas mnogo primjenjuje u bolnicama, veoma je dragocjen. Zahvaljujući kanadskim eksperimentima s kobaltom, može se dobiti jedna unca (28,35 g) kobalta 60 za 17'500 dolara. On isijava vrlo jake zrake kao i masa radija, koja stoji 50 miliona dolara. Do danas se zna za 740 radioaktivnih supstanci. 87 posto od tih, koji su dobiveni od 1946 u Oak Ridge-u, uvršteno je u medicinsko istraživanje.

Znanost se oslobađa filozofskih predrasuda. Prirodna znanost danas priznaje, da ima svoj vlastiti materijalni i formalni objekt. Njezin je materijalni objekt materija ili opažajni svijet. Njezin formalni objekt jest studij tog svijeta, u koliko se on može mjeriti. Prirodna znanost bavi se materijalnom stvarnošću samo sa stanovišta mjerivosti. Njezino mjerilo se sastoji u usporedbi većeg i manjeg. Ona se zato trudi da usavrši matematičke metode i eksperimente za izradu hipoteza i formulaciju novih teorija, očekujući njihovo ostvarenje.

Rekli smo, da se znanost bavi materijalnim svijetom sa stanovišta mjerivosti. Jedan primjer: Ovaj komad krede teži je od onog. To je znanstveni problem. Boja se proučava pomoću pojmova mjerivih valnih linija na magnetskom spektru. Prije bi studentu zadali ovakav problem: Slon od dvije tone kotrlja se niz brdo pod nagibom od 60 stupnjeva; na podnožju brda prostire se zelena livada. Moderni matematičar ostavlja brdo, slona i zelenu travu po strani. Njega zanimaju samo dvije tone, šezdeset stupnjeva i koeficijent trenja. To je velika prednost moderne matematske fizike.

Budući da se moderni učenjak bavi samo mjerivom stvarnošću, koja se može podrediti eksperimentima, otpala je »potreba« da se upliće u religiju kao što se ne mora uplitati u patriotizam, kulturu . . . itd.

Trgovac može u svojim poslovnim pothvatima imati vjeru u Providnost i u Božju dobrotu. Ipak ne može uračunati Provid-

nost u svoj prihod. Isto tako nije nereligiozan stav — nego dapače trijezan i razborit, kad se učenjak znanstvenim ispitivanjima ne miješa u područje religije ili estetike. Kad astronom svojim teleskopom istražuje Mliječnu stazu, njegova zadaća nije da piše o ljepoti neba ili da u svojim naučnim raspravama uvrsti i pohvalu nebeskom svodu, kakvu nalazimo u knjizi psalama.

Stav današnjeg učenjaka znanstveniji je u tom smislu, što on više nema sklonosti prema filozofiranju, koje je pratilo učenjake devetnaestog stoljeća. Oni su na primjer ustanovili da se priroda svagdje jednako razvija, te su odatle stvorili determinističku filozifiju, koja je zanijekala slobodnu ljudsku volju. Kad bismo znali raspored atoma, mislio je jedan, mogli bismo proreći dan u koji će križ na Aja-Sofiji srušiti polumjesec. Drugi je u čisti filozofski determinizam uključio čitav svemir te ustvrdio, da bi cijela povijest bila potpuno drugačija da je Kleopatrin nos za dlaku bio manji.

U dvadesetom stoljeću jedva se može naći učenjaka, koji su se ponašali kao filozofi. Možda ima jedna iznimka, a to je Arthur Eddington — veliki matematičar i fizičar, koji je u svoje učeno djelo: »Priroda fizikalnog svijeta« upleo jedno poglavlje o misticizmu. On na temelju Heisenberg-Bohr-ove teorije dolazi do matematičke istine, da ne znamo gdje se nalaze atomi, ako im znamo brzinu gibanja; a ako znamo njihovo mjesto, ne znamo kako se brzo gibaju. Iz tog je izveo dva filozofska zaključka. Prvo: postoji slobodna volja, jer u prirodi postoji neizvjesnost. Devetnaesto je stoljeće nijekalo slobodu; dvadeseto s Eddingtonom ide u drugu krajnost i sve proglašava slobodnim. On međutim, iz činjenice o neizvjesnosti atomskog univerzuma, izvodi daljnji zaključak — a taj je, da preostaje prostor za viši način slobode, kojeg on naziva misticizam. Taj misticizam u jednoj naučnoj raspravi ima isto toliko mjesta, koliko i materijalizam u naučnim raspravama iz devetnaestog stoljeća. Einstein je vjerojatno mislio na Eddington-a, kad je rekao: »Postoje u Engleskoj izvjesni učenjaci, koji su u svojim popularnim knjigama romantici, dok u znanstvenim djelima logično misle«. Nadbiskup od Canterbury-a pozvao je jedanput na ručak Einsteina, te ga zamolio, da mu objasni — kakav ima utjecaj teorija relativnosti na teologiju? Na to pitanje Einstein je odgovorio: »Nikakav«.

Pored svega toga, postoji još jedan vrlo važan razlog, koji nam dozvoljava, da govorimo o slavi znanosti. De Broglie je jedanput rekao, da je velika tajna to — što je znanost uopće moguća. Einstein je napisao: »Najneshatljivije u svemiru jest to, da je on shvatljiv«. Znanost ostaje na svom terenu, kad se čudi mogućnosti znanosti. No dužnost je filozofa da rastumači zašto je uopće znanost moguća. Pokušajmo odgovoriti na to pitanje.

Kad bismo prvi put vidjeli vrlo rijedak i složeno izgrađen stroj upitali bismo: »Čemu služi?« Drugim riječima: ima li taj stroj razumsku svrhu? Ima strojeva, koji ne mogu raditi, jer prigodom izrađivanja nije bio u dovoljnoj mjeri zastupljen umni rad. Kad se pronalazač dadne na posao da izgradi stroj, ima pred sobom cilj. On hoće napraviti na primjer tiskarski stroj, stroj za preradu pamuka, mikrofon ili TV-aparat. Svaki pronalazač mora prije svega imati u glavi jasnu predodžbu kako onoga što želi napraviti, tako i sredstava kojima će se služiti da postigne svoj cilj. Kad se stroj dogotovi, sakriva u sebi veliku ideju, koja je zavijena u materiju, — drvo, čelik, kotače, remenje i ostale mehaničke uređaje. Možemo reći da poznajemo stroj, ako smo sposobni otkriti njegov razlog ili cilj, koji je u nj stavio njegov pronalazač.

Sve što je stvoreno na području umjetnosti ili znanosti, stvoreno je prema nekoj ideji. Nikad se nije dlijeto dotaklo mramora niti kist platna, nikad nije izrasla katedrala u plave visine, a da nije predhodila ideja. »U početku bijaše Riječ.« A riječ je duh, plan nacrt. Svaki nacrt, svaki plan može se ostvariti na izvanjski način; može mu se, drugim riječima, dati konkretna forma izvan uma.

Kad znamo što čini jedan stroj shvatljivim i sposobnim za rad, naime okolnost, da se u njemu krije velika ideja — i kad na osnovu toga otkrivamo u svemiru zakone, red, svrhovitost i jedinstvo, postaje nam jasno, da i to mora prožimati jedna ideja. Bog je — kao savršen duh pun mnogih modela, ideja i uzoraka predmeta — htio sve to iznijeti na svjetlo dana. Svako drvo, svaka ptica, svaki cvijet — sve ima u božanskom znanju duhovnu predsliku, te kao što se ideja kipara dade pretvoriti u vanjsko ostvarenje, isto se tako mogu realizirati i Božje ideje.

Lude ko ja klepaju pjesmice,
Stabla plod su Svevišnjeg desnice.
(Joyce Kilmer)

Bog je prisutan u svemiru slično, kao što je umjetnik nazočan u svom djelu. Kao što se umjetnikova ideja skriva u njegovu

djelu, a da se on sam ne nalazi u njemu, isto su tako Božje ideje uzorci svega što je stvoreno. Drvo nije drvo zbog svog vanjskog oblika, jer taj može biti kod svakog drveta drugačiji, nego zato što u njemu postoji nešto, što ga čini drvetom, a to je odraz Božje praideje.

Istina se sastoji u tome da predmet odgovara ideji. To je na primjer knjiga, jer se ideja o knjizi potpuno podudara s tim konkretnim ostvarenjem. Kad bi nestali svi ljudski umovi i svi anđeli, ipak bi u svemiru postojala istina, jer bi sve na tom svijetu odgovaralo velikim izvornim idejama u Božanskom umu.

Tu leži odgovor na pitanje, zašto je svemir shvatljiv i zašto je znanost moguća. Znanost se ne temelji na pojedinačnom, ona se temelji na općenitom, što uključuje sličnost. Dva atoma vodika i jedan kisika daju vodu u svim krajevima svijeta. Posljednji razlog, zašto možemo upoznati i razumjeti svemir sastoji se u tome, što u predmetima otkrivamo sakrivenu mudrost, koju je u njih usadio Bog. Životinje nemaju moć otkriti te opće temelje u materijalnim predmetima, budući da su one ograničene samo na pojedinačno. Ljudski um ima u sebi nasuprot jednu vrst x-zraka, kojim otklanja pojedinačno, individualno i ostale posebne osobine i tako dolazi do opće ideje; otkriva ideju prema kojoj je Bog uredio predmet.

Sistem, metodski plan — to je napisano na licu svemira. Preciznost kuta jednog kristala, skladnost blistanja jedne snježne pahuljice, savršeni mozaik pigmentnih stanica na koži jasno svjedoče, da nikakva slučajna varijacija djelića nikad ne bi mogla proizvesti tu čudnovatu pravilnost. Elektron, molekula, ćelija, biljka i životinja ukazuju na skladnost u strukturi i dosljednoj jednakosti s jednim planom. Duh, Logos, Um je predodredio i zasnovao svemir. Znanosti u razvoju bilo je sasvim jasno, da ona nije začetnica svemirske knjige, nego tek njezina čitateljica. Razvoj znanosti je postepeno listanje knjige o velikoj tajni prirode. Znanstveni studij, kolikogod bio dubok i temeljit, vodi nas samo do korica knjige, ali ne i do njezinog autora. Možemo na slici znanstveno proučavati boje, znakove i proporcije, za upoznavanje prave umjetnikove naravi i ličnosti — ipak je potrebno drugo znanje. U srednjem su vijeku pokušali slikovito prikazati kozmos. Nad vratima katedrale uklesana je *imago mundi*. U kamenu su uklesana osnovna saznanja o svemiru uključivši tu biljni i životinjski

svijet — tako da čovjek, koji ulazi u katedralu, da se pokloni Bogu, prinese zahvalu u ime svega stvorenog.

Dvadeseto je stoljeće dodalo drugu katedralu — katedralu znanosti. Ona je slična staroj u upotrebi simbola; oni su sada manje poetični i općeshvatljivi, a više matematički egzaktni. Ipak jednako ukazuju na shvatljivost, logiku, sklad i uređenost svemira. Radi li se sada o katedrali iz kamena ili ovoj od znanosti? Što mi ovdje na zemlji imamo jesu zagonetne slike utisnute na stijenu iznad vrata katedrale ili u matematičkim jednadžbama. Na nebu ćemo doznati što još ne znamo, ali ne ćemo zaboraviti ono što već znamo.

Predbacivalo se znanosti da je protuvjerska. Zaboravilo se pri tome, da ona nema što reći o religiji. Želi li ona biti zaista znanstvena, ne smije se obazirati na religiju, kao što se i fizičar, koji proučava zakon padanja tijela ne brine da li je to tijelo stijena, mačka ili čovjek. Što više, vjera je ona, koja je zanemarila izraziti Bogu zahvalnost za znanstvena objavljenja. Svemogući je stoljećima držao sakrivenim velika čuda znanosti. Sve do procvata moderne tehničke kulture bila su ona čovjeku nepristupačna. Danas nije tako. Zašto ne bismo imali znanstvenu nedjelju u kojoj bi se zahvaljivalo Svemogućemu, što nam je omogućio da u stvaranju pročitamo nešto o njegovoj mudrosti? Živimo u vremenu koje je otkrilo kako sunce obasjava svijet, naime pomoću atomskih reakcija. Mi smo toliko navikli na blagodati, da bi nas Gospodin Bog mogao dovesti u prekrasnu blagovaonicu punu najraznovrsnijih jela, a mi Mu ne bismo zahvalili, dok nas još ne bi namjestio u udobnu stolicu. Kad su upitali Lykurg-a zašto u svojim zakonima nije predvidio nikakvu kaznu za nezahvalnost, on je odvratio: »To sam prepustio bogovima.« Ne dopustimo da ta kazna pogodi rod, koji je smio primiti najveće blagodati znanosti, koje pamti svjetska povijest. Tko je ikad zahvalio Bogu za telefon, TV-aparat, radio, nuklearni reaktor i dinamo? Predmeti su sakriveni u svemiru, a Bog nam je dao razum, da ih otkrijemo. Tri mladića su pjevala u užarenoj peći, da zahvale Bogu za materijalni svemir. Možda će naše vrijeme zaslužiti, da se spasi iz užarene peći zloupotrebe tih blagodati, ako zapjevamo predanu zahvalnicu za znanost.

OSLOBOĐENJE SPOLA

Kadgod se pojavi film ili objavi knjiga, koja se temelji na kršenju jedne Božje zapovijedi, uvijek ima onih, koji to opravdavaju i kažu: »Konačno je tema »spol« iznesena na javnost. Morali smo čekati otvoreno 20. stoljeće, da konačno knjiga ili film oslobodi spol.«

Što znači »oslobođenje spola«? Oslobođenje od čega? Oslobođenje bi moglo imati trostruku narav:

1. Oslobođenje od privatne atmosfere.
2. Oslobođenje dijela od cjeline.
3. Oslobođenje od zakona i reda.

Pomišlja li se dakle na bilo koje od tih triju vrsta, to onda nije pravo oslobođenje.

1. Oslobođenje od privatne atmosfere. Postoje izvjesne stvari, koje svatko želi sam činiti. Žena se na pr. rado sama važe. Zbog toga su brojevi na automatskoj vagi tako sitno napisani. Budući da je privatna atmosfera skrovita, svatko može čistiti svoj vlastiti nos. Kad smo bili djeca, uzela nas je majka za nos i zapovjedila nam da jako puhnemo. U životu svakog dječaka dođe konačno dan, u kojem on to više ne trpi; onda može reći: »Danas sam čovjek.« Kad odbije miješanje u svoju privatnu atmosferu, dolazi do saznanja da je on ličnost, i da time posjeduje nepovredivo pravo, koje ga štiti od svakog nadgledanja i uplitanja. No danas ima takovih, koji tvrde: »Nitko do sada nije iznio na javnost temu brisanja nosa. Predugo je to držano iza zatvorenih vrata! Zašto tu temu ne bi literalizirali? Učinimo od toga veliku stvar! Zašto nema nikakvih izvještaja o brisanju nosa? Mračno vrijeme je prošlo u kojem je osoba imala pravo, da sama vrši stvari, a da to nije podvrgla javnom ispitivanju i izvjestila kako čisti svoj nos. »Lako bi moglo biti vjerojatno, da je za viktorijanskog vremena bilo uobičajeno reći, da čovjek i nema nosa; možda je naša pogreška, što danas smatramo, da je to jedino što svatko ima. Govorimo o nosu; no ne moramo se zadržavati samo na tome. Uzmimo da se bračni par grli na ulici. Ništa se ne može reći protiv privrženosti, ništa nemoralno. Ali zašto drukčije mislimo o tom bračnom paru, nego o drugom, koji jede vani u parku? Razlika očituje da su izvjesne ljudske radnje osobne, intimne i da se nikome ne povjeravaju. Izvesti ih na javnost, znači učiniti ih vulgarnim, t. j. prostituirati ih. Svatko ima ključ za vlastitu kuću i stan. Tko ima opravdan respekt prema svojoj ličnosti, zamjerava onima koji pokušavaju, da imaju ključ njegova stana.

»Oslobođenje«, kao rušenje ličnih prava, jest jezik tiranije. Kadgod se želi razoriti moral i pravo čovjeka, počima se tim načinom »oslobođenja«, koje je u stvarnosti ropstvo, propast i kaos.

Prirodno počitanje prema svetosti ljubavi, tumači bojažljivost žene, koja se plaši brzopletog otkrivanja svoje materinske tajne. Kad ona o tome javno govori izgubila je tajnu života. To također tumači viteštvo čovjeka nasuprot žene. On se prema njoj odnosi viteški. Ne zato što je smatra tjelesno slabijom, nego iz strahopočitanja prema prisutnosti tajne. Nije znak hladnoće, ako tko zadrži za sebe osebujnost tajne.

2. Oslobođenje dijela od cjeline.

Čovjek je sastavljeno biće, stvoren od duše i tijela. Ima porive i osjete kao i životinja. Ali ima i duh, koji nimalo nije životinjski. No budući da čovjek ima razum i volju ne može ni jedan događaj, koji je naoko jednak kod životinje i kod čovjeka, biti jednak u životinje i u čovjeka. Probava kod konja nije jednaka probavi čovjeka. Fiziološki postoji sličnost; no jer čovjek ima duh te se može mučiti i brinuti za budućnost, može također dobiti i čireve. Kokoši naprotiv nikad ne mogu imati čireve. Osloboditi čitavog čovjeka jedne sposobnosti ili jednog doživljaja, recimo spola, značilo bi nerazumjeti tu sposobnost, spol. Postoji ogromna razlika između spola kod svinja i ljubavi kod čovjeka.

Predstavite sebi dirigenta orkestra, koji bi iznenada počeo misliti samo na svoje ruke; učinile bi mu se kao šunke. Diže dirigentski štapić, ali osjeća, da svi gledaju za njegovim rukama. Jeste li ikad primijetili, da na televiziji ili u kazalištu jedva još tko zna, kud bi sa svojim rukama? Čim glumci izađu, moraju pripaliti cigaretu. To ih upošljava za izvjesno vrijeme. Kad bi dirigent orkestra mislio samo na svoje ruke, nikad ne bi mogao voditi orkestar. No ako je zaokupljen samo muzikom i partiturom, ruke će mu biti normalne i ne će mnogo na njih misliti. Kad bi pjevač mislio samo na svoj grkljan, ne bi mogao pjevati. Tako je rekao OSKAR WILDE: »Svaka pojedinost je prosta.«

Oni koji »oslobađaju« spol, t. j. odvajaju ga od razumnog ljudskog bića čine ga prostim. Grkljan čovjeka nije jednak grkljanu risa. Ponašanje jednog i drugog je različito, jer je sastav različit. Očito je lažan zaključak, koji čovjeka želi shvatiti samo u poimanju spola. Čovjek je naime jedinstvo duše i tijela, koje tumači spol. G. K. CHESTERTON napisao je divnu satiru na račun onih, koji svaki san, svaku radnju i svaku želju tumače polazeći od spola. CHESTERTON se tome ruga tvrdeći da sve treba tumačiti polazeći od piva:

»Čitav život djeteta svake dobi određen je pivom. Prva djetetova radnja je pohotni krik. Ustanovili smo, da je to krika za pivom ili u svakom slučaju za nekom tekućinom. Ako dijete ne pije pivo, to je zato, što njegov sistem nije još za to sposoban.

No iza nagona za mlijekom krije se čežnja za pivom. To nazivamo primarnim porivima. Sekundarne porive nalazimo u pojavi, da se djetetu sviđaju elastični čepovi od pluta, substance koje se pjene kao što je na pr. sapun... i t. d. Dijete instinktivno zove svog oca »tata« što podsjeća na pucketanje plutovog čepa. Ono svoju majku uvijek zove »mama« što podsjeća na buku tekućine, koja se sipa u čašu. Svi grgljajući šumovi u djetinjstvu, dokazuju snagu toga nagona. Većina naših saznanja temelji se na snovima, koje smo otkrili kao najpouzdanije od svih mogućih dokaza. Već odavna znamo, da još vrlo mladi ljudi sanjaju o pivu. Dapače i ne sanjaju ni o čemu drugom. Kad dijete sanja o čamcu na moru, što je to drugo nego simbol za pivo. Pljusak, rijeka, more, sve žuto ili smeđe je pivo. Sve u svemu ostalom je pivo. Orah u ljuski na pr. očito je simbol za pivo u boci. Sve što dolazi iz pukotina, pivo je. Sve što se miče predstavlja pivo, osobito stvari koje se brzo kreću, ili podsjećaju na neko skakanje. Zaista bi čak mogli reći, da dijete i ne može sanjati ni o čemu drugom, nego o pivu.«

3. Oslobođenje od zakona i reda.

Jedna od razlika između čovjeka i ostalih životnih oblika sastoji se u ljudskoj sposobnosti govora, za što životinje nisu sposobne. Govor zahtjeva ideje, razloge i iskustvo, svrhu, cilj, izbor i značenje — sve to životinja nema. Da se ispravno održi bit govora postoje gramatička pravila, retorika i pravopis. Jedno od pravila zahtjeva, da svaka rečenica ima subjekt i predikat.

Jeli ikad jedan blesan digao svoj glas za »oslobođenje od gramatike?« Mogli bi sebi predstaviti takvu osobu. Ona bi raspravljala otprilike na isti način kao i oni, koji tako jezičavo trabunjaju o »oslobođenju spola«: »Dokle ćete narode već slijediti zakone gramatike i jezika? Zašto ne biste sami odlučili, kako ćete govoriti? Zar nije već došlo vrijeme da se odbace te srednjovjekovne dogme, pravila i ograde? One koče jezik i vežu ga uz otrcanost. Mračni Srednji vijek je vjerovao, da svaka rečenica mora imati subjekt i predikat. Hoćete li se i Vi još uvijek držati tog zastarjelog praznovjerja! Odbacite te okove! Izgubit ćete time jedino okove. Oslobodite se od gramatike, uma i pameti! Vremena se mijenjaju. Širom zemlje poslat ćemo eksperte, da istraže, da li oni koji govore, još upotrebljavaju subjekt i predikat. Naše eksperte ne ćemo dakako poslati profesorima govorništva, gramatike i pravopisa na univerzitetima i visokim školama. Naravno ne! Oni su »reakcionari«, srednjovjekovni i viktorijanski nastrojeni. Naše eksperte poslat ćemo u ludnice. Već smo ispitali 8843 slučaja. Znamo da kod nas ima 160 miliona stanovnika, ali mi želimo da uzmemo ta 8843 luđaka kao uzorke za statistiku čitavog pučanstva. Naši su istraživači ustanovili, da 72,96431 postotaka ispitanika upotrebljavaju skraćeni infinitiv. Otkrili smo da 98,643756 postotaka naših izabranika predlažu samo s prijedlozima. Pronašli smo da se 75,39732164 postotaka od njih služi samo pridjevima u tvorbi rečenica. Ostale statistike pokazuju, da drugi jedva gdje u rečenicama upotrebljavaju zamjenice, a mnogi upotrebljavaju glagol u jednini sa subjektom u množini. To znači da su oni napredni. Oni su odbacili gramatička pravila. Jezik je oslobođen!«

Jednog će dana neki vjerojatno reći, da zastava u našem životu više nije tajna i nema nikakvog smisla, niti kao simbol pijeteta niti kao znak posvećene vjernosti. Zatim će netko napisati članak o »oslobođenju državne zastave« i zastupati ne samo to, da se ona ne lepRša iznad naših glava, nego da je moramo nogama pogaziti.

Želimo li sve nazvati »oslobođenje« moramo sve očima crva promatrati iz najniže perspektive. Ista bi se tragedija mogla dogoditi s ljubavi, ako bi je bilo tko promatrao iz te žablje perspektive.

Nasred širokog mora, bio je otok s velikim i vrlo visokim zidom. Na otoku su živjela djeca uz pjesmu, ples i igru. Jednog dana iskrcaše se na otok neki strani ljudi. Oni su se nazivali »osloboditelji« i rekli su djeci: »Tko je podigao te zidove? Tko je sazidao te granice? Kako ne možete vidjeti, da koče Vašu slobodu? Srušite ih! Budite slobodni!« Djeca porušiše zidove. Dođete li sada tamo, naći ćete djecu stisnutu na gomili u sredini otoka. Iz straha da ne padnu u more, ne smiju se ni igrati, ni pjevati ni plesati.

ZNAČENJE LJUBAVI

Prvu ljubav rodila je potreba i simpatija. Potreba je posljedica naše stvarnosti, koja traži ispunjenje, budući da je nepotpuna. Oku je potrebno svjetlo, uho traži sklad; želucu je potrebna hrana; srcu je potrebna ljubav. Nije dobro za čovjeka, da bude sam. Simpatija je s druge strane rođena iz sličnosti s Bogom; budući da nas je stvorio Bog, čija se dobrota želi zračiti, i mi znamo za nalog, da zaboravljamo svoj ja, zapovijed da služimo drugom, naredbu da bližnjega ljubimo kao samog sebe. Žeđa za višim značajna je za stvorenje; darivanje za okrepu drugih značajno je za Boga. Značajno je za zemaljštinu, htjeti biti viši nego što jesmo; htjeti biti manji, nego što jesmo, time što se dajemo za druge — uzvišeno je.

Najbliža značajka ljubavi jest ta, da je ona psihosomatična, tj. obuhvaća tijelo i dušu. Ljubav kod čovjeka, i ono što se naziva ljubav kod životinja, nije isto. Životinja živi samo prema mehaničkim instinktima i biološkom nagonu, čovjek naprotiv slobodno bira što mu je najdraže. Njegova naklonost nije samo plod njegovih žlijezda, nego i duše. Životinja ne može ovladati svojim instinktima, ali čovjek to može. Ljubav čovjeka dakle razlikuje se od životinske ljubavi. Ipak je ljubav, koja je u duši, usmjerena na tijelo. Ništa što postoji u umu, makar i u najmanjim počecima, nikad nije postalo predmet spoznaje, osim preko osjetila. Ljubav se može izraziti samo pomoću simbola, koji se djelomično izvode od tijela. Osim toga, jedan je od najvećih mislilaca — Toma Akvinski rekao, da ne postoji čas, u kojem bi tijelo i duša bili u užoj vezi i odjek jednog naprama drugom bio veći, nego što je to u sjedinjenju muža i žene.

Konačno, činjenica stida pokazuje, da u čovjeku postoji nešto, što nije svojstveno životinji. Životinje nemaju ljudsku dušu i ne poznaju osjećaj stida kao čovjek. Stid navlači veo nad najdublje instinkte i drži ih u šahu, dok se oboje i tijelo i duša mogu zadovoljiti. On čuva čovjeka od nepromišljenog otkrivanja svog nagona i svjedoči činjenicu, da tijelu pripada svetost i velika tajna, kao što je mislio Pavao kad je rekao: »Tijelo je za Boga.«

Pogreške. Budući da ljubav obuhvata oboje i tijelo i dušu, moguće su dvije pogreške. Jedna je viktorijanska pogreška, koja naglašava u ljubavi dušu bez tijela; druga je pogreška frojdovska, koja ističe tijelo bez duše. Svijet je pao iz jednog ekstrema tokom jednog stoljeća — u kojem je spol bio tema, o kojoj nitko nije smio govoriti — u drugi, naime u današnje naše razdoblje, u kojem nitko i ne zna govoriti o nečemu drugom.

Viktorijanci su pisali o takvoj ljubavi, u kojoj spol uopće ne bi došao u pitanje. Svako je tijelo bilo obučeno u metre tkanine, staklasto-zelene, crvene, smeđe i boje okera. Ljudi su dosegli točku, kada su imali toliko plašteva, koliko i luk ljusaka. Nosili su brade, koje su skrivale njihova lica i njihove vratove. Bilo je to vrijeme, kad se mnogi nisu željeli doticati spolnih tema, osim ukoliko se radilo o tuđem grijehu. Neka gospođa rekla je Dr. Johnson-u, koji je priredio nekoć riječnik: »Drago mi je, da u Vašem rječniku nema ni jedne prljave riječi.« On je odgovorio: »Odakle to znate? Zar ste ih tražili?«

Svijet je tada zašao u drugu krajnost, u kojoj smatra, da je ljubav stvar samo tijela, a ne tijela i duše. To u stvari i ne bi bilo tijelo, koje je naglašeno, nego samo jedna tjelesna funkcija, naime spolna, što je izjednačeno s ljubavlju. Spol je postao u toliko psihički, u koliko je to bilo nešto o čemu se moglo razmišljati i sanjati. Postao je idol, fantom, fetiš i apstrakcija. Spol je postao značajniji od ličnosti. Uloga oka bila je izrazito naglašena i onemogućavala je zadovoljstvo tjelesno-duševnog funkcioniranja. Ljubav je postala siromašni idol, tijelo bez duha. Žeđ za apsolutnim prenešena je u konačno i tjelesno.

Preveliko naglašavanje spolnog pretvorilo je ljubav u bolest, ličnost je obrnuta u lješinu, t. j. tijelo bez duše. Nije bila istina, kako je govorio Freud, da se čovjek treba shvatiti u pojmu spola; mnogo se više mora spol shvatiti u pojmu čovjeka. Kao što planeti kruže oko Sunca, tako i tjelesna funkcija mora kružiti oko ličnosti. Kad planeti skrenu sa svoje putanje, sagorjevaju u svemiru; ako li se spol odvoji od ljudske ličnosti, oboje sagorjeva u izvanjskim dodirima. To ne znači, da u spolu kao takvom ima nešto nemoralno, još manje su nemoralne strasti. Svaki čovjekov instinkt i strast jest indiferentna; samo zloupotreba strasti je ta, koja ih čini lošim. Glad nije nikakvo zlo, ali proždrljivost jest. Žeđ nije nikakav grijeh, ali pijanstvo jest; nije ništa nepravedno, ako netko želi ekonomsku sigurnost, ali nešto nije u redu s čovjekom, koji je lakom; znanje se ne smije prezirati, ali oholost je odvratna; na svemu, što je tjelesno, nema ništa lošeg, ali je loša zloupotreba ljudskog tijela. Kao što je prljavština — materija na pogrešnom mjestu, tako je ljudsko tijelo na pogrešnom mjestu — grijeh. Blato na cesti je u redu, ali je na stolu na pogrešnom mjestu. Spol ima svoje mjesto u životnom prostoru, jer je određen za oplodnju, ali njegova zloupotreba van te naravne i nadnaravne obaveze je nepotpuna.

Iz temeljne ideje da je ljubav psihosomatična, i da obuhvata oboje — i tijelo i dušu, slijedi da postoje dvije vrste ljubavi:

1. Ljubav koja ne zadovoljava
2. Ljubav koja zadovoljava.

Ljubav, koja ne zadovoljava, izjednačuje ljubav sa spolom, zabacuje egzistenciju duše i duhovnu sudbinu muža i žene, a Boga — izvor ljubavi, ostavlja po strani. Oni koji ljubav izjednačuju

sa spolom, zdvojno misle, da se mogu potpuno podati onima, koji ih ljube. To je nemoguće, jer čovjek ima dušu kao što ima i tijelo. U svakoj se ljubavi može dati tijelo, ali duša ne: u svakoj se ljubavi može primiti tijelo, ali duša ne. Zbog toga toj vrsti ljubavi uvijek manjka čežnja, da se čovjek sam izgubi, budući da kod takve trgovine ljubavi sebičnost postaje sve jača i jača. Osjećaj praznine i usamljenosti potječe odatle, što se beskonačno traži na pogrešnom mjestu. A neizmjernost je samo Bog. Očajno se traži duša jedino u mesu. Tko je ljubav suzio na običnu biološku funkciju, osjeća — najviše kod njenog odumiranja, da je osoba koju je ljubio bila bezimena, da mu je ono, što je mislio da ljubi — izmaklo.

Niječe se cilj i svrha života, a ličnost, koja je stvorena na Božju sliku i priliku, svodi se na nešto zoološko; jedino zadovoljstvo predstavlja mir site životinje. Uzalud se u snazi osjećaja traži nadopuna besmrtnog života.

Takva ljubav, koja zaboravlja dušu, obitelj i Boga, nužno teži za beskonačnim. Beskonačnim se smatra druga osoba. Za takvu ljubav često se primjenjuje jezik religije. Čovjek je opisan kao »apsolutno božanstven«; žena je »anđeo«. Ipak ni jedna ljudska osoba ne može nositi teret Božanskog, slično kao što peteljka ruže, ne može nositi mramorni stup. Takva ljubav ne pati zbog zapuštanja, nego obožavanja. Svaka se žena udaje za čovjeka i živi s mužem, svaki čovjek uzima zaručnicu i živi sa ženom. To traje dotle dok se ne istroši lažna neizmjernost, jer je Bog bio izostavljen. Bračni par osjeća se usamljenim, dok se očajnički čvrsto veže na nešto, u čemu nailazi na odvratnost; na tijelo bez duše.

Toliko melankolije i nezadovoljstva provlači se kroz te ograničene smrtnike zbog toga, što nisu htjeli ispuniti besmrtnu zadaću, na koju ih je pozvala ljubav. Odbili su pravu beskrajnost i traže drugu lažnu beskrajnost u nizu intimnih veza, što isto predstavlja beznadežno rješenje, kao kad bi netko pokušao odsvirati jednu melodiju na mnogo violina.

Za životinju je ljubav i spol jedno isto, ali nije za čovjeka. Radi toga osjeća čovjek melankoliju i razočaranje, što je za životinju nemoguće. Kao što želudac uzima hranu i ljuti se kad ta ne hrani tijelo, tako i spol izaziva melankoliju i žalost, ako ne hrani dušu. Stoga može također nastati i mržnja na drugu osobu. Budući da se neizmjerno stavlja u drugu osobu, koja je ne može

primiti, može se ta osoba zamrziti kao izdajica dubokih osjećaja; on i ona obećali su nešto što nisu mogli dati. No to je bilo nešto što se nikad nije ni moglo dati. Beskrajno zadovoljstvo i sreću u ljubavi ne može se na ovoj zemlji nikad naći. Takvi brakovi slični su sudaru dva broda u nekom kanalu, ili dvjema praznima čašama, koje zajedno zvuče jedan momenat. Oni su toliko nekorisni u smislu ljubavi, kao što su to bila dva mornara u ekonomskom smislu, koji su se kao brodolomci na nekom otoku potpomagali tako, da su jedan drugome uzimali rublje. U takvoj ljubavi, gdje se svatko kreće u svom krugu, privezan na drugoga ili navikom ili teretom zajedničkog nezadovoljstva, lako se može razumjeti zašto je Freud izjednačio Erosa i Thanatosa, ljubav i smrt. Jer takva ljubav koja ne će Boga i dušu , nema druge sudbine do smrti. Tako je André Malraux rekao o »Lady Chatterley« od D. H. Lawrenc-a: »Ona se vezala na spol pred licem gnjeva i smrti.«

Iz tog je razloga Baudelaire opisao takvu vrstu ljubavi kao: »svijetlo na mrtvačkim lubanjama.«

Ljubav koja ne podbacuje. U ljubavi koja ne podbacuje odnos jednog prema drugom ne znači nikad dvije snage koje se uzajamno iscrpljuju. Gdje vlada prava ljubav, muž i žena žive zajedno pomoću nečega što stoji van njih. Neizmjernost se ne traži u drugom partneru, nego u Bogu. U takvom braku muža i ženu uzdržava zajednički cilj: ljubav prema Bogu.

Neizmjernost za njih nije drugo nego Bog. Oni zajedno mogu reći: »Želimo ljubav, koja nikad ne umire i nema časa mržnje ili zasićenosti. To je ljubav izvan nas; neka dakle naša tjelesna ljubav jednom i drugom služi za to, da nas usavrši, da steknemo blaženu ljubav, koja je Bog«. Tada ljubav prestaje biti razočaranje, a postaje sjetilni put prema duhovnom i božanskom. Muž i žena uviđaju, da je ljudska ljubav iskra velikog ognja ljubavi, Boga. Oni znaju, ako je iskra tako sjajna, da i oganj mora biti ekstatičan. Jedinstvo dvoje koji se ljube u jednom tijelu, postaje za njih predigra dvaju duša u jednom duhu; momenti njihova jedinstva pretvaraju se u intonaciju anđeoske pjesme, i rijeku koja se ulijeva u more vječnosti.

Oni znadu da u njihovoj ljubavi ima momenata, kad jezik zataji. To ih podsjeća na to, da su radosti međusobne ljubavi odraz Božanske ljubavi, da u Božanstvu postoji veza jedinstva između

Oca i Sina, koja je tako duboka, tako temeljita, tako duhovna i tako neizmjerna, da se to ne može izraziti hvalospjevima, riječima i zagrljajima. U našem siromašnom ljudskom jeziku, može se samo izraziti onim što znači puninu i izljev svega duhovnog, naime uzdisajem. Zbog toga se ta spona ljubavi između Oca i Sina u trojedinstvu naziva Sveti Duh, Sveti Dah, nazvan Sveti Duh Božji.

Takva ljubav koja nikad ne podbacuje, vrlo dobro zna, da se dvije ruže u jednoj vazi, mada upotrebljavaju isto svjetlo i vodu, ne mogu nikad pretvoriti u jedno. One mogu postati tek onda jedno, ako imaju zajednički korjen. Ljubav koja nikad ne vara, i koja neizmjernost traži van sebe zna da se jedno srce može vezati uz drugo samo onim što je izvan njih, naime Božjom ljubavi. Zbog toga za pravu ljubav, koja nikad ne će zatajiti traži se troje: ti + ti + Bog.

NESEBIČNOST — ŠIRINA LJUBAVI

Znanstvenije promatranje prirode, ne gleda u njoj samo pozornicu borbe, nego i polje nesebičnosti. Priroda je puna suradnje, naklonosti, nesebičnosti, harmonije, dobrote i darežljivosti, što odzvanja lijepim akordom, iz kojeg se stvara ostala muzika. Promatramo li ispravno prirodu, dolazimo do otkrića, da ona nesvjesno priprema ljubav u čovjeku.

Promotrimo najprije Sunce. Ono je udaljeno od naše Zemlje oko 150 miliona kilometara, te svakodnevno spaljuje 365.000 tona materije, da osvijetli ovaj svijet. Sunčane zrake su svjetleći duhovi uništene materije; elektroni i protoni se spajaju i raspadaju u zrakama, zemlji za ljubav.

Vulkani su svojim nastajanjem putem razbijanja sunaca i planeta manje pridonijeli uništenju života, nego njegovoj izgradnji. Voda je naime na zemlji nastala od zgusnute pare pravulkana. U tim jakim strujama otapali su se minerali, koji su pištali iz kipućeg kraterskog kotla. Oni su se, strovalivši bridove vulkana pretvorili u bujice, rijeke i oceane. Kemijski elementi tih voda pripremili su krv. Tu krv priroda nije oduzela liticama, nego vrućoj užarenoj lavi. Vulkani su u izvjesnom smislu pretrpjeli stvarno krvoproliće; pramore je u stvari sadržavalo sve mineralne soli, bjelančevinaste substance i kisik, kakve su bile potrebne prvim morskim stvorenjima. Krv sisavaca je imala prvotnu temperaturu otprilike 37 do 30 stupnjeva Celzijevih, a još uvijek je otopina s osam postotaka, otprilike od 20 i više kemijskih soli. Grci su vjerovali da je život nastao iz vode. Možda i nisu jako pogriješili. Naš Gospodin, Krist, rekao je da BOŽANSKI život proistječe iz vode: »Potrebno je da se čovjek preporodi u vodi i u Duhu Svetom!«

I biljke nas uče, da život nije nazočan samo radi sebe, nego i radi drugih. Stablo i grane žive sami za se, ali cvjetovi služe za novo još nerođeno pokoljenje. U svakom cvijetu je sakrivena nauka nesebičnosti. U cvijetu nam priroda ukazuje na prvi ružičasti dah materinstva. Plemenito drvo tako je usko povezano s nesebičnošću, da je rasplođivanje često povezano s ranama, kao da nas opominje, da su žrtva i vlastita zataja preduvjeti novog i bogatijeg života. Kad jabuka padne na tlo, propadne i strune vanjski omot, ali unutra su jezgre, koje obećavaju besmrtnost. To može za nas biti tajno upozorenje, da ćemo i mi jednog dana odbaciti našu zemaljsku ljusku, ali da je u posljednjoj ljusci sakrivena duša, sjeme istinske besmrtnosti.

Jedan znameniti ruski učenjak koji je živio još u carskoj Rusiji, posadio je jednom vrbu, tešku 5 funti, u masu zemlje tešku 200 funti. Nakon 5 godina iskopao je drvo, izvagao, i našao da se njegova težina popela na 169 funti. Tada je pomno još jednom izvagao zemlju, i otkrio, da je ona lakša samo za 50 grama. Napredak vrbe u težini za preko 164 funte, odnosio se na ishranu i izmjenu s velikim nevidljivim moćima: svjetlom i toplotom. Niža narav nije dakle jedino tumačenje za rast drveta. I to nas opominje da se istinski ljudski rast odvija pod utjecajem duhovnih sila, koje proizlaze iz Božanskog srca.

Jedan od najnižih načina životinjskog bivstvovanja jest ameba. Mada se ona mora boriti za vlastiti opstanak, ipak se obazire i na druge. Ameba, to je samo jedna ćelija. Jedanput ipak u njezinu životu, dolazi trenutak, kad treba odlučiti da li će živjeti samo za sebe ili će žrtvovati jedan dio sebe, da može nastati novi život. U načinu kako se ona razmnožava cijepanjem, očituje se prirodna brižljivost, za nešto uzvišeno u svemiru. Ona nesvjesno osjeća odluku ili se razmnožiti ili umrijeti. Žrtvom spasava vrstu, a to je vrsta starozavjetne priprave na višu ljubav među ljudima. U čitavoj prirodi najbolje uspijevaju one zajednice, koje imaju najveći broj članova, koji jednako osjećaju. Oni koji čine najjaču obostranu pomoć imaju najbolji izgled, da ostanu na životu. Priroda nikad nije namjerno strašna. Tek u čovjeku ljubav dolazi do svijesti. U prirodi je nesebičnost nužna; čovjeku je stavljena na raspolaganje. Mogućnost riječi »NE«, daje riječi »DA« toliko draži.

Postoji pet načina, na koji se mogu ljudi ljubiti. Prva vrsta je sračunata ljubav, koja se sastoji u tome da nekoga ljubimo, što nam dotični može koristiti: »On to može dobiti za novac«; »On zna gdje se roba dobiva uz popust.« Sudbina je te ljubavi, da prestaje, kad prestane korist.

Druga je romantična ili spolna ljubav, sklonost jednog prema drugom poradi veselja, kojeg nam priređuje drugi. »JA« je projiciran u »TI« pa mada se smatra da se ljubi »TI«, ipak se u stvarnosti ljubi »JA«. Mnogi moderni brakovi su nepodnosivi zato, što se često za bračnog druga ne uzima ličnost, nego doživljaj. Čovjek se zaljubi u ekstazu ili u pustolovinu, no kolač volimo samo dotle, dok je zašećeren.

Treća vrsta ljubavi je demokratska, koja se osniva na jednakosti zakona. Druge poštivamo samo zato što su naši sugrađani; ili poštivamo njihove povlastice da i oni respektiraju naše. Doprinosimo dobrobiti drugih samo zato, da time steknemo i za sebe prednosti. Demokratska ljubav pruža se međutim samo do jedne izvjesne točke; u konkurentskoj borbi ona često nestaje, ili slabi pod izgovorom da druge osobe »nisu dostojne naše naklonosti.« Demokratska ljubav podliježe često velikim teretima, kad na primjer kandidati u predizbornoj kampanji nazivaju jedan drugog »malovrijednim političarom.« Takvo što »jeftin političar« ne postoji na cijelom svijetu.

Četvrta vrsta ljubavi, kojoj su zahvalni pjesnici radi velikih nadahnuća, jest ljubav prema ljudima. To je ljubav prema čitavom čovječanstvu. Manjak te ljubavi sastoji se u tome što je to više teoretska, nego praktična ljubav; zapravo više ljubav na izvjesnoj udaljenosti, nego neposredna ljubav koja pomaže. Historijska je činjenica, da su oni koji su najglasnije galamili o svojoj ljubavi prema čovječanstvu, rijetko ljubili pojedine ljude. »ČOVJEČANSTVO« je kao jedna fotomontaža, koja nikoga ne predstavlja pojedinačno. Dostojevski zorno prikazuje nepotpunost te vrste ljubavi: Ljubim čovječanstvo, ali sam sebi se čudim. Jer što više ljubim čovječanstvo uopće, to manje ljubim ljude pojedinačno. U svojim sanjarijama pravim oduševljene planove za službu čovječanstvu i podnio bih možda čak i razapinjanje, kad bi to iznenada ustrebalo. No usprkos toga, znam iz iskustva, da ne mogu ni dva dana živjeti s istim čovjekom u sobi. Čim netko dođe u moju blizinu, njegova ličnost ruši moju samodopadnost i ograničava moju slobodu. U roku dvadeset i četiri sata zamrzim najboljeg čovjeka; jednog jer previše vremena troši na jelo, drugog jer je nahlađen i stalno čisti nos. U času postanem neprijateljski raspoložen prema ljudima, kad mi se približe. Ali moram uvijek nanovo ustanoviti: što više prezirem pojedine ljude, tim žarča postaje moja ljubav prema čovječanstvu.

Te četiri niže vrste ljubavi nadmašuje kršćanska ljubav. Ona je sadržana u riječima našeg Spasitelja: »Novu zapovijed dajem vam. Ljubite jedni druge, kao što sam ja ljubio sve vas.« Što je novo u toj zapovijedi? Ne zapovijeda li i Stari Zavjet: »Ljubite jedni druge?« Nisu li se svi moralisti tokom tolikih vjekova zalagali za nesebičnost? Što je dakle u tomu novo? Dvije su stvari nove: Prvo način, na koji nas je ljubio naš Gospodin; naime sve do žrtvovanja samoga sebe. Drugo: novo je, što je to postala zapovijed. Time što je Krist ljubav uzdigao na zapovijed postavio je razliku između: biti naklonjen i ljubiti. Naklonost je stvar osjećaja, temperamenta, žlijezda, ćutila, a nad svim tim nemamo nimalo ili samo malo nadzora. Ljubav je međutim, stvar volje, i zato podložna svladavanju. Postoje izvjesne stvari koje ne podnosimo, i mi ne možemo silom napraviti, da nam se one sviđaju. Jedan primjer: neki ne mogu podnijeti debele žene u vunenoj odjeći; drugi nipošto ne trpe maslinu u Martini-koktelu. Ja ne volim kokoši. To su instinktivne reakcije koje ne možemo potpuno nadzirati. Ako naprotiv naklonost pretvorimo u volju možemo ju kontrolirati čak je protegnuti i na ono što inače ne podnosimo. Tada više ljubav nije nikakvo uobražavanje, nego krepost; nikakvo grčevito oduševljenje nego trajna veza spremnosti za pomoć, sklonosti i predanosti.

Zapovijed nije nova samo zato jer se odnosi na volju, nego i zato što je predslika te ljubavi sam Bog. »Kao što sam ja vas ljubio.« Ljubio nas je mada smo bili grešnici. Kad nam netko načini nekakvu nepravdu brzo kažemo: »Ti si proigrao moju ljubav; promijeni se tada ću te opet ljubiti«. Naš Božanski Spasitelj naprotiv kaže: »Ljubi svog bližnjeg i on će se promijeniti. Neka tvoja ljubav bude stvaralačka snaga njegova popravka.« To je bila ljubav koju je on iskazao Petru u onoj noći kad ga je ovaj zanijekao, i koja je u Petru izvela divnu promjenu. Predano nam je, da je Petar, nakon zatajenja tako gorko plakao, da su mu se u lice utisnule brazde od suza, izdao je naime nekoga, koji ga je ljubio.

Gospodin nam je dao iskušenje za ljubav kad je rekao: »Ljubite svoje neprijatelje.« Ne smijemo od toga ništa očekivati, nego upravo usred neprijateljstva i progonstva i dalje ljubiti. Ljubav je nesebična kad se održi usprkos mržnje. Time što je Spasitelj ljubav prema bližnjemu načinio zavisnom od volje, a ne od osjećaja, istrgao ju je naš Otkupitelj iz uskog kruga sebičnosti, prognao ju je iz tvrđave egocentričnosti i u njezinoj cjelini ju je presadio na stranu bližnjega. On je zahtijevao da se u samozataji ide tako daleko, da se za drugog brinemo samo radi Njega, a ne radi nekog drugog obzira. Tako ćemo premostiti jaz i bit ćemo svojina nekog drugog. Da li je naša ljubav zaista nesebična, možemo spoznati tako, da je usporedimo s ljubavi koju iskazujemo mrtvima. Ovdje zaista ne postoji nikakva mogućnost plaće, naknade prijateljstva, radosti za dobitkom. Ako je ljubav ustrajna i bez uzvraćanja ljubavi s druge strane, onda je ta naklonost ispravna. Narav traži od nas da pazimo na druge; Krist nam zapovijeda, da ljubav širimo tamo, gdje je ne nalazimo. Tako ćemo uvidjeti da je svatko vrijedan ljubavi.

ZAKONI BRAKA

Da razumijemo što znači ljubav u bračnom životu, moramo poznavati slijedeće osnovne životne zakone: Ni jedan se užitak ne obnavlja neprestano u svoj svojoj punini, a da se u međuvremenu nije pretrpio odlučujući bol. Taj se zakon može također izraziti i ovako: Ni jedna ljubav ne dosiže pravu visinu, ako prije toga nije umrla nizina. Postoje tri velika stadija u životu:

1. Prvi ili prolazni užitak
2. Kriza
3. Trajno uživanje ili veselje.

Plivanje može razjasniti taj zakon. U momentu, kad se netko sprema na plivanje, veseo je pri pomisli na taj užitak. Tada dolazi

kriza ili šok prvog hladnog dodira s vodom. Kad se i to uspješno svlada, počima trajna radost, koju daje plivanje.

Neki se mladić na primjer zanima za muziku i želi imati violinu. Prije svega mora platiti radost posjedovanja. Nju će izazvati ljepota instrumenta, i predodžba muzike, koja će se na njemu moći proizvesti. Tada nadolazi kriza: On stoji pred problemom da nauči čitanje nota, dovede u sklad ruku, prste i instrumenat, a uz to dolazi još i muka na dugom teškom i dosadnom uvježbavanju prstiju. Kad svlada tu krizu, nastaje treći stadij stalnog uživanja u muzičkoj nasladi.

Duhovni život Bogu posvećenih osoba ne razlikuje se na svom putu od života onih, koji svečano obećavaju da će ljubiti jedno drugo, sve do smrti. Tu je ljubav u oba slučaja: u prvom neposredna ljubav prema Bogu, a u drugom, neposredna ljubav prema drugom čovjeku. Prvo vrijeme duhovnog života u samostanu, seminaru ili konviktu, vrijeme je velikog duhovnog veselja. To je osjećajna odlučnost slušati Boga, duboko intimno čuvstvo, čak i ekstaza u svijesti njegove prisutnosti. Većina novaka vjeruje da će to stanje i dalje trajati i održati se čitav život.

Iznenada međutim nastupa razočaranje ili kriza: Nestaje pomalo žara, koji se temeljio više na čuvstvima. Molitva postaje teška gotovo nemoguća. Rano ustajanje je veoma teška stvar. Strpljivost je kratkotrajna. Rađa se spremnost, bilo kakvog prilagođavanja svjetskom duhu, i nastojanje za služenjem dvojici gospodara.

Svlada li se uspješno taj stadij, onda postoji otpor protiv napasti kompromisnosti, prihvaća se žrtva post i molitva, na sebe se preuzima kušnja, bol i monotonija svakodnevnih duhovnih vježbi, no sve se to pretvara u istinsku hranu duhovnog života, i stupa se u trajnu radost saveza s Bogom, koja daje mir, kojeg je naš Gospodin opisao kao nešto što daleko nadilazi svako poimanje.

Pređimo sada na brak. Prvi bi se stadij mogao nazvati niži ljudski stadij ili prevlast tijela nad dušom. To je vrijeme ekstaze, radosti, sreće i naglašenosti čuvstva, budući da je muž »na svijetu najdivniji čovjek«, a zaručnica »anđeo«. Oni se varaju da će taj stadij uvijek trajati, i da će ostati jednako sretni, kao što su sada. Hrana, koja jača tu prvu ekstazu sastoji se u darovima, cvijeću, putovanjima i uživanju u obostranoj privlačnosti.

U tom stadiju je vrlo važno, misliti na to, da ljubav ne stvara novu ličnost. Ona mnogo prije donosi na vidjelo ono što je već odavna postojalo: želju muža da ima i ljubi, i želju žene, da bude izabrana i posjedovana. Sve što se želi u tom prvom mjesecu ljubavi jest spolni nagon, jer se njemu udovoljava, i »JA«, jer se on uzbuđuje. Počeci ljubavi samo povećavaju, njeguju i pretjeravaju ono što je već postojalo. Ali oni ne stvaraju novi karakter, koji ostaje isti, kakav je stupio u brak. Zadovoljenje nagona ima isto takvo značenje za ličnost kao što dobar obrok ima za karakter uglednog čovjeka. Jer pokloni li se prosjaku konj, on ne će promijeniti svoju narav nego će prema staroj poslovici: »Jašiti konja dok ne ugine«.

U tom je momentu ljubav, mada to ne uviđa ni jedan od dva partnera, jedna vrsta sebeljublja, ili samoobožavanja, na način Narcisa koji se zaljubio u svoju vlastitu sliku. Pričinja se tek, da se ljubi drugi. No ono što se u stvarnosti ljubi projekcija je vlastitog bića u drugoj osobi.

Mada je iluzija, da je pronađen zemaljski raj, daje Bog takvoj ljubavi radost srdaca, da ih pripremi na još veće odgovornosti. Toplina, poezija i muzika, na početku braka, vrlo su slične šećernoj primjesi u kolaču. To su nadražaji za konzumaciju bračnog kolača. Mogu se usporediti s automatskim uključivačem motora; kad se motor jednom upali, onda vozi svojom vlastitom snagom. To je stadij ljubavnog maštanja. Ali svako veliko djelo počima s maštanjem. Ono je obećanje apsolutnog. Okrivi li se bračni par da živi u oblacima, onda ih se može opravdati tvrdnjom, da se mora proći kroz oblake, ako se želi prispjeti u nebo.

DRUGI MOMENAT: kriza.

Kriza počima, kad svakodnevna intimnost otkrije mane partnera. Kriza postaje akutna, čim se među bračnim partnerima pojavi nesklad u svakidašnjim željama i postupcima. K tomu još dolazi tamni osjećaj neprobojnosti drugog karaktera iz čega slijedi uviđanje podvojenosti: Kad nastupi ta promjena, dolazi do nestašice novih doživljaja, jer nitko nije žedan na rubu izvora. Ponavljanje užitka postepno se pretvara u razdražljivost. Jer je jedno tražilo sebe u drugom, sklono je vjerovati da ga je, ili da ju je druga osoba prevarila u svojim obećanjima. Tada nastaju slabija čuvstva mržnje i strašne riječi. Partnere prati osjećaj, da njihova ljubav postepeno nestaje poput lampe iz sobe, koja ih ostavlja u tami.

Napokon dolazi svijest da je ljubav slična prtljagu, u kojem se ne može naći ništa više do onoga što je već bilo upakovano. Svako sad počima saznavati nešto o drugom, što se ne može »reći krišom«.

U tom času krize lome se mnogi brakovi. Parteneri naime ne poznaju zakon života i ne ostaju dulje vrijeme zajedno da bi upoznali jedno drugo. Utočište se traži u krivim rješenjima, koja nikad ne mogu zadovoljiti, a to su rastava braka i ponovno udavanje ili ženidba, što ne znači ništa drugo, nego dodavati životu ništice. Često partneri nastavljaju samačkim životom, ili žive zajedno, ali svako za sebe. »Ja ću živjeti za sebe, ti živi za sebe«. U ostalim brakovima muž se počima zanimati više za trgovinu, a žena se daje na igranje karata. U drugim se opet traži izlaz u alkoholu ili duvanu, da bi se zaboravilo na kušnju, koja se morala prebroditi.

U tom momentu krize, lako se može postići prava i trajna ljubav, ako se ne zađe u egoizam ili sebičnost. Suša koja se osjeća nije uništenje ljubavi, nego zahtjev. Siromaštvo koje se osjeća, ne dolazi sa strane partnera, nego od prirode ljubavi, koja nikad nije zamka ili iluzija. Može se doći do kraja svog »JA«, ali se ne može doći do kraja ljubavi. Ono što je iscrpljeno, to je nagon, a nije duh ili srce. Smrt iluzija nije smrt ljubavi. Velika je prednost svečanog obećanja, da ono drži ljude zajedno u vrijeme prolaznog zahtjeva i kušnje, da bi postigli trajnu ljubav. Postoje dvije vrste suhoće: Suhoća koja prouzrokuje trulenje, i suhoća koja dovodi do zrelosti. Suhoća, koja dovodi do trulenja, ne može se asimilirati kao hrana. Ali suhoću, koja uvjetuje zrelost asimiliraju plodovi i žito, da bi potpuno dorasli. Čas je kucnuo kad par bude prisiljen spoznati da je zauzeće tvrđave ljubavi ovisno od zauzeća tvrđave vlastitog bića. Prečesto kukavice smalaksaju pred tom odlukom, i utanjaju u prosječnost.

TREĆI MOMENAT LJUBAVI : duša vodi tijelo. Sastoji li se hrana prvog vremena u poklonima i cvijeću, ona u trećem stadiju sadrži iskorištavanje kušnja, dosade, svađe i beznačajnih životnih briga. Time se stvara stanje u duši, koje je uvijek prisutno, ali se očituje samo onda, kad se ukažu određene prilike. Iznenada se počima uviđati, da je ličnost — um, srce i duša — ono, što se ljubi. Otkrivaju se nove tajne druge osobe: tajne očinstva i materinstva. Druga osoba je draga uza sve svoje neuspjehe i mane, pogreške i dakako uz svoje tjelesne ili duševne bolesti. Partner više ne će

biti promatran kao kolonija, koja se iskorištava, nego kao domovina, koja se njeguje i ljubi. Sad se doživljava da ljubav nije krug u kojem se na istom polju dolazi do istog užitka, što je bračni par uzalud želio: »Budimo ponovo ono što smo bili na početku.« Srce se ne može jednostavno vratiti na polaznu točku kao da smo planeti. Umjesto da se pretvori u krug, koji se zatvara — u egoizam, ljubav postaje spirala, kojom se upinje novom razumijevanju druge osobe, koja sada postaje nezamjenjiva. Spol je nadoknadiv, ali ljubav nije — nitko ne može zauzeti mjesto majke ili životnog partnera. Radost koja se sada doživljava, nije jednaka onoj koja je izgubljena. Ona je dublja i istinitija. U prvom se stadiju kaže: »Ljubim te zato što ja to hoću«, u drugom stadiju: »Ljubim te zato što to Bog hoće«. Druga osoba se promatra kao Božja slika i kao dar. Nikad se ne smije zaboraviti, da Božji darovi često mogu biti i gorki kao i slatki.

Ljubav se sada postepeno pretvara u obraćanje. Nije to toliko obraćanje jednog prema drugom, nego mnogo više, obostrano obraćanje Bogu. Kao što zeleno lišće dobiva iz sunčanog svjetla rijetki elemenat, od kojeg žive, tako muž i žena u svojoj ljubavi udišu nebo.U tom trećem stadiju nastaje nova vrsta ljepote. Jedan od sastavnih dijelova ljepote je divljenje, koje se tokom godina umnožava sve više i više, te produbljuje duh i srce. Jer ljubav je nešto, što sve čini lijepim. Za takve parove, ljubav više nije nikakva idealizirana izmišljotina. Ona je stvarna i moguća dobrota, koja se nalazi i spoznaje u ljubavi.

Pitali su jednom predsjendika Hardinga: »Od koliko su godina žene najljepše?« Njegov je odgovor bio: »One koje imaju toliko, koliko i moja žena«. G. K. Chesterton rekao je svojoj ženi: »Vjerujem da si najneukija od svih žena na svijetu, — ne znaš naime kako si ljupka«. Dostojevski je tvrdio da je bio najsretniji čovjek na svijetu, kad je navečer mogao doći kući svojoj ženi koja je bila ponešto žalosna, kad bi zakasnio na večeru. Jedan muž koji je preko 30 godina živio sretno sa svojom ženom, upitan što bi želio biti kad bi se 10 godina nakon smrti vratio na zemlju, odgovorio je: »Drugi muž svoje žene«.

U tom trećem stadiju, rijeke života su dublje, i mirnije teku nego u ranijim danima. Promjenljivost tjelesnih čuvstava, popušta pred dirljivošću zajedničkog bivstvovanja. Otkriva se naime dublje jedinstvo, nego što je čisto prilagođivanje, koje napreže mlade za-

ljubljenike. Tako se vraćamo na početak zakona, prema kojemu samo oni koji su prebrodili iluziju ljubavi, nalaze pravu ljubav. Taj zakon nikad nije bio bolje objavljen, kao što je bio na brdu preobraženja, kad se Gospodinovo lice sjalo kao sunce, a njegove haljine bile kao snijeg, Petar koji ga je vidio u slavi, htio je na vrhu brda sagraditi kolibu, gdje bi on i ostali mogli mirno živjeti. Gospodin je šutnjom odbacio Petrovu želju. Ta je prilika morala Petra podsjetiti na to, da se slava nikad ne može postići baz napora. Preobraženje, koje je vidio, bilo je obećanje a ne ispunjenje. Ako je želio ikad postići slavu, kakvu je upravo vidio, morao je sići s brda preobraženja, i ponovno se uspeti na jedno drugo brdo, koje se zvalo Kalvarija i tamo proživjeti strašnu krizu razapinjanja i patnje. Samo se na taj način uspeo do one prave slave, koja nikad ne umire.

DJECA TERET ILI RADOST?

Prije izvjesnog vremena primio sam pismo od jedne majke, koja je svom djetetu dala ime »Fulton«. Fulton sada ima četiri godine. Jednog dana majka ga je tražila; zvala je i zvala. Nikakvog odziva. Napokon je otišla u tavansku sobu i tamo našla mališana potpuno obučena, s mantilom, kapom i malim koferom u rukama.

Upitala je: »Kamo ćeš, Fulton?« a on je odgovorio: »Idem u New York posjetiti biskupa Sheen-a. Ja imam njegovo ime«. »Što imaš u koferu?« »Moju malu seku. I ona želi sa mnom«.

To me je potaklo da opet mislim na djecu. Koliko ona prirede neugodnosti, koliko radosti.

Svatko može zapaziti kako se ljudi nespretno vladaju kod krštenja, i uvijek kad moraju držati malo dijete. Čovjek ne zna

kako bi ga držao. Njegove ruke nisu određene da drže dijete, jer podsjećaju nekako na divovsku mehaničku dizalicu. Dijete je kod čovjeka uvijek na putu. On ga doduše uzme, odmah međutim traži mjesto gdje bi ga ostavio, bilo gdje, samo da ga se riješi.

Ljudi drže dijete na različite načine: jedni kao koktel-čašu, drugi kao nogometnu loptu. Ili traže priliku da ga se riješe, ili traže nekog drugog ko će ga od njih uzeti. Drugi opet promatraju dijete kao vrstu zagonetke: nikad ne mogu razlikovati dijelove njihovih zamršenih ovoja, koji na njega djeluju vrlo razočaravajuće, jer se ne može razjasniti što treba biti dolje, a što gore: »Znam ja, to je kako bilo«.

Kakvo li su tek iskušenje djeca koja plaču! Jeste li već primijetili kad plaču kako njihove oči postaju sve manje, a sićušni nosići se gotovo pretvaraju u dugme. A tek usta! Stvarno, to je strašno. Međutim dijete koje plače, kao predmet razgovora jest stvar osjećaja.

S druge strane su djeca blagoslov kao i muka. Spomenuo bih ovdje međutim tri takve blagodati.

1. Djeca spasavaju ljubav od dosade.
2. Djeca su izvor uvijek nove ljepote i snage.
3. Djeca otkrivaju tajnu očinstva i majčinstva.

Ljubav može postati teret, ona može čak postati izvor dosade. Ako dakle imamo dvoje, koji ljube, može se ljubav izroditi u samovolju, dualizam u ljubavi, može biti smrtonosna. Za pravu privrženost traži se: onaj koji ljubi, onaj koji je ljubljen, i ljubav. Odatle govore oni koji ljube o »našoj ljubavi« kao da ima još nešto izvan cjeline njihove obostrane ljubavi. Oni nekad govore o tome kao o nečemu »većemu od njih samih« nečemu što ih sjedinjuje. Troje je potrebno da se može zaista ljubiti, a Treći je u punini ljubavi sam Bog.

U braku djeca sačinjavaju sponu ljubavi, koja veže oca i majku. Djeca spasavaju ljubav od dosade, i suše čisto izvanjskog općenja i njezine propasti.

Kako bi bio plitak život, kad bi muzičar stalno podizao violinu i gudalo, a nikad nebi zasvirao lijepu melodiju, ili kad bi kipar stalno držao dlijeto na mramoru, a nikad ne bi napravio kip, ili kad bi pjesnik neprestano držao pero na papiru, a nebi napisao

ni jedan pametan redak. Ne bi li bio lud seljak, koji bi svakog proljeća posijao sjeme, i odmah ga zatim iskopao, pa taj besmisleni proces neprestano ponavljao, nikad ne čekajući na plodove žetve?

Što se događa s dušom i srcem jedne žene, koja u svom vrtu siječe sve pupoljke, čim se pojave, tako da nikad ne može vidjeti rascvjetalu ružu? Duboko je svojstvo ljubavi da donese plod, tako sama sebe čuva od dualizma, tj. smrti.

Izmakne li naprotiv ljubav tom namjernom onemogućivanju ljubavnih plodova sigurno svladava dosadu. Život je naime postigao svoj cilj. Ljubav zapravo otkriva da ona nije slična zmiji, koja neprestano plazi po istoj ravnici, nego mnogo više u ljubavnom zanosu poput ptice leti u visine, i najljepši čas u svom letu doživljava na najvećoj visini.

Općenito se vjeruje, da bi se pomoću masti, hormona i trajnih ondulacija neprestano mogla održavti ljepota i snaga. Pravilno je da su nam ljepota i snaga dani kao privlačna sila i zato to dvoje dostiže vrhunac, kad dođe vrijeme osnivanja obiteljskog života.

Muška snaga ne ostaje zauvijek, a još manje ženska ljepota. Za ljude dobrog ukusa, odbojno je vidjeti kako se oni koji već stare, želeći se pomladiti, šišaju i češljaju kao mladi studenti. Time što nastoje ponovno steći već minulu mladost, pokazuju samo kako im je um još nezreo.

I žene od šezdeset ili sedamdeset godina s gustom crvenom šminkom na licu samo demonstriraju svoju plitkost, time što bi se htjele dotjerati usprkos prolaznosti vremena.

Prije ženidbe mladi se čovjek divi svojoj snazi, koja naročito dolazi do izražaja subotom poslije podne u okršajima na nogometnoj utakmici. Nedugo poslije ženidbe čini se da snaga iščezava. Kad ga njegova žena moli da skine zavjese odgovora: »Zar si ti sakata ?«

I ljepota se gubi. Prije ženidbe djevojačko brbljanje mnogo zadivljuje, naprosto očarava, no nakon vjenčanja ide čovjeku već na živce.

Zaključak koji odavde izvodimo, ne navodi nas na ciničan smijeh nad tim darovima, nego na uvid da ljepota i snaga ne traju čitavog života, nego se nasljeđuju od pokoljenja na pokoljenje. Dođe li dijete na svijet, u njemu ponovo oživljava očeva snaga, kako kaže pjesnik: »S visokog neba silazi vredniji rod«.

Rodi li se kćerka majka se ponovo pojavljuje u svojoj ljepoti. Ljubav muža i žene postaje štit života, budući da ona uzmiče smrtnoj navali, i diže se iz pepela poput feniksa.

Tada djeca postaju dragulji u velikom vijencu ljubavi, vežu zajedno oca i majku, u najugodnije ropstvo obiteljske ljubavi i obiteljske sreće.

Kad se srce osjeti uzdrmano do temelja, ljubav ne može dugo zadovoljiti. Gdje više nema zastora za zračenje, vrata za otvaranje, stranica za listanje, gdje se ništa više ne može otkriti, tada srce očajno žudi za nadopunom. Kao što se ne može proizvesti nikakva lijepa melodija, ako se uzme više violina i na svaku svira drugi dio melodije, isto se tako bračna sreća nikad ne može postići traženjem niza ljubavnica ili ljubavnika. Sreća se temelji isključivo na produbljivanju tajne a ne nadomještavanjem jednog doživljaja drugim. To je poruka djeteta.

Dijete bračnog druga čini ocem, a očinstvo je sjajni odsjev Božanskog očinstva, od kojeg dolazi svako očinstvo i svaki blagoslov. Vječni Otac može od vijeka reći svom Vječnom Sinu: »Ti si sin moj, ja te danas rodih«. Zemaljski otac, koji održava taj vječni čin rađanja, smije se hvaliti da je dalje prenio harfu života, te tako: »Oče naš, koji jesi na nebesima«. proširio u: »oče naš, koji si u kući«.

Dijete također čini od žene majku. Čovjek je više srodan s prirodom, žena s Bogom. Ona donosi čovjeka, njoj od Boga namijenjeni dar života. Njezina je riječ »Neka bude«. Marijin: »Fiat mihi«, pokornost, predanost, suradnja sa životom. Najnesretniji momenat jedne žene, jest onda, kad ona ne može ništa dati; kad ona ne želi ništa dati, u igru je upleten i pakao.

Ona ispunjava svoju zadaću kao nositeljica zemaljske plodnosti, kad donese na svijet dijete. U osvrtu na malo dijete otkriva nam se nova osobitost: to je jedini momenat, u kojem se može ljubiti svoj ja, a da se pri tome ne bude sebičan. Majka sada ljubi u sebi ne — ja, budući da je njezino tijelo šator novog života, a njezine ruke njegove nositeljice, dok prenosi kulturu na epohu, koja još nije nastupila.

Malo je samo revolucija većih od one, koju dijete unese u jednu kuću. Početak njegova prisustva, stvara kod muža i žene snagu i odgovornost očinstva i majčinstva. Bog mi daje djecu kao

prilagodljiv ton, kojeg moraju oblikovati svojim vlastitim rukama. Badava se brane riječima: »Ne mogu ništa započeti s mojim djetetom«. Jer Sudac i njihova vlastita savjest mogu pitati: »Jeste li ikad išta za to učinili?« Kad god se rodi dijete, u nebu je za njega pripravljena kruna, i jao roditeljima ako glava ne bude dostojna te krune. Priča se o Leonardu da Vinciju, da je jednom slikao dijete Isusa. U kasnijim godinama kad je radio na Posljednjoj Večeri, pošao je da nađe nekoga, ko bi mu bio model za Judu. Na tom traženju po ulicama i putovima, našao je jedno tužno i bijedno lice, koje je prikazao kao izdajicu. Pri tome se na koncu ispostavilo, da je taj isti čovjek bio u mladim danima model za njegovu sliku djeteta Isusa.

Dijete nije samo dvojnik svojih roditelja, ono je koncentrirana ljubav. Ono je također i nova ličnost, novog centra slobode u svijetu. Sa svakim djetetom šapće Bog svijetu novu tajnu, a dužnost je roditelja, da paze na to da dijete uščuva tu tajnu.

Mada su roditelji rodili dijete i donijeli ga na svijet, potrebno je još jedno rađanje, ne rađanje iz krvi i mesa, nego rađanje po duhu. Kad su otvorena vrata mesa rodilo se dijete, kad su se otvorila vrata krstionice, postalo je Božje dijete. Do tog novog rođenja dijete je stvorenje. Nakon tog novog rađanja, može dijete Boga nazivati »Otac« u najpunijem smislu te riječi, a Jedinu, koja je donijela na svijet Božje dijete može zvati »Majka«.

ŽENE KOJE NIKAD NE ZATAJE

Nivo svake kulture jest nivo njezinih žena. To se temelji na razlici znanja i ljubavi. Jer – ako nešto znamo, to svodimo na visinu svoje inteligencije. Djeci moramo navoditi primjere za apstraktne teme, da ih prilagodimo razini njihovog uma. Ali ako nekoga ljubimo, moramo mu se približiti, da bi ga sreli. Želimo li se vježbati u glazbi, moramo se pokoriti njezinim zakonima i odgovoriti njezinim zahtjevima. Ako toliko volimo strani jezik, da ga učimo, moramo savladati njegovu gramatiku, pravopis i značenje riječi. Otkad su žene počele bit voljene, očituje se: što je finija žena – to mora i čovjek biti finiji, koji zaslužuje njezinu ljubav. Zato je nivo jedne kulture, uvijek nivo njezinih žena.

Tri su vrste žena, koje drže kulturu na visokom stepenu.

Nekad su to žene, koje ne zataje u socijalnom, političkom i privrednom životu. Ali odmah se naiđe na prigovor: ne postaje li žena u profesionalnom životu tvrda i otupljena? Često se to tvrdi: ali tu je međutim nesporazum. Pokatkad žene otvrdnu u profesionalnom životu; ali to treba svesti na druge uzroke.

Žena postane tvrda tek onda, kad izgubi mogućnost da vrši ili prestane vršiti tipično ženska svojstva, kao što su simpatija, ljubeznost i nježnost.

Svaka je žena na zemlji stvorena zato, da bude majka — tjelesna ili duhovna. Da se ograničimo na stručne žene, preći ćemo ovdje preko tjelesnog majčinstva i pozabaviti se samo s duhovnim majčinstvom. Žena je u stručnom životu sretna, kad ima mogućnost, da bude ženstvena. Čovjek je čuvar prirode, ali žena je čuvarica života. Vršenje te čuvarske stvaralačke i uzvišene životne zadaće, izvor je njezine snage. Ona ne može vidjeti kako se utapa pas, ne može gledati cvijet sa slomljenom peteljkom, a da se njezina duša i njezine ruke ne sagibaju nad te stvari, kao da bi htjele posvjedočiti, da je Bog izabrao ženu kao stražaricu i čuvaricu života. Ta osjećajna potreba ne smije se zaboraviti, ako se ženski karakter ne želi krivo protumačiti.

Žena, koja ne zataji u stručnom životu predstavlja žensko svojstvo »pravednosti«. Ogromna je razlika između zakona i pravednosti. Zakon se bavi propisima, točnošću i pravom. On je u vezi s izvjesnom neumoljivošću. Pravednost se bavi okolnostima koje izmiču zakonu; ublažujućim okolnostima i ličnim opravdanjem. Ona uvijek nađe razlog da ne bude prestroga i pretvrda.

Henry Adams pričao je jednom povjest katedrale u Chartres-u. On je naslikao na dvije suprotne strane dragocjene prizore, koje su podigle dvije suparničke obitelji Pierre de Dreux-a i Blanche od Kastilje. Izgledalo je da je njihova borba prenijeta i na zidove katedrale. Ali autor je dodao da je visoko nad glavnim oltarom stajala naša Draga Žena, Majka opravdanja, kao da pažljivo sluša prepirku i odlučuje o njoj svojim milosrđem, dobrotom i nježnošću.

Kad žena ne nađe mogućnost, da za svog radnog vremena, od devet do pet sati, razvija svoja ženska svojstva: nježnost, blagost i finoću, mora za to naći priliku nakon tih sati, ako želi da ne uvenu. Žena mora prema svom pozivu, svijet prava prožeti s ljubavlju i učiniti vrijednim ublažavajuće okolnosti, koje stoje van tvrdog zakona. Žensko je po naravi vezano na blagost i strpljivost. To uzdržava ljude, da se naglo ne predadu očaju. Kao što je majka u obitelji posrednica smilovanja za dijete pred očevom pravdom, tako ona i u društvu zastupa opravdanje, praštanje i ljubav. Kad s tim svojstvima nastupa i u stručnom životu, ona je žena koja nikad ne zataji.

Zatim su žene koje ne zataje one, koje na sebe uzimaju tjelesno majčinstvo. Svaka je majka nositeljica tog Božjega dara. Ona uz ljubav svog muža spaja jednu novu dimenziju. Čovjek se boji umrijeti; žena se boji ne živjeti. Žena se udaje da ima djecu. Ona misli pojmovima ovjekovječenja. Čovjek se ženi da ima ženu. Modernisti su iznakazili sliku čovjeka kao razumnog Božjeg stvorenja. Poslanje je žene da obnovi tu sliku, tako — da ljudskoj rasi dadne novi početak.

Kad žena postane majka, prima na se dužnosti materinstva to jest učenje djece poslušnosti. Poslušnost je, kako učenjaci jasno kažu, stanje mudrosti. Učenjak koji želi poznavati prirodu, mora pred njom pasivno stajati. On tako reći govori prirodi: »Evo me pred tobom. Uči me! Želim od tebe učiti.« Dok god sluša prirodu mudro se odnosi prema njezinim zakonima. Kad napokon upozna prirodne zakone i ovlada njima, može ih pretvoriti u tehničku snagu, koja će služiti napretku civilizacije.

Tako je i s djetetom. Ako je dijete poslušno uči se mudrosti. Što više slušamo zakone bilo kojeg područja to nam oni više otkrivaju svoje tajne. »Tko vrši Moju volju, pozna Moj zakon«. Poslušno dijete, koje je upoznato s moralnom mudrosti svojih roditelja, pripremljeno je, da tu mudrost primijeni za svoju vlastitu savršenost. Nitko ne zna zapovijedati, koji nikad nije naučio slušati. Kad roditelji propuste odgovornost nad svojom djecom, to i za državu predstavlja početak svršetka. Majke, a ne političari su pravi uzdržavatelji slobode i demokracije.

Mladost zri kao pšenica na polju. Pšenica je zdrava, kad raste iz zemlje, i stoji u vezi s nebom. Mladost je zdrava, kad raste u obitelji i kad je u vezi s nevidljivim snagama, koje stvaraju dušu. Odvoji li se pšenično stablo iz zemlje prije nego sazri, postiže tada lažnu nezavisnost, koja završava smrću. Ako se dijete otkine od mudrosti i poslušnosti svog doma, slično je nezrelo-ubranom pšeničnom zrnu. Ono počima sebi davati važnost, koju još nema. Još nije odraslo. To bi moglo rastumačiti današnju modu,

da se mladost pripušta na raspravu o onim temama koje uopće ne razumiju. Izvjesne vrste osjetljivog cvijeća mogu se tako ubiti, ako ih se prebrzo presadi iz jednog tla na drugo.

Treća vrsta žena, koje u današnjem svijetu ne zatajuju, pokušavaju posvetom svog djevičanskog života očuvati ideale čistoće i dobrote. Djevičanstvo ne stoji u opreci s ljubavi, kao što bogatstvo stoji u opreci sa siromaštvom. Djevičanstvo je vrhunac ljubavi. Kad pokvareni ljubavni pustolovi traže lažnu beskonačnost u nizu prolaznih prijateljstava, onda je za današnji svijet utješno znati da postoje ljudi, čija je prva ljubav ujedno i njihova posljednja, a njihova je posljednja ljubav — Bog.

Tko je najzaslužniji za patriotizam jedne nacije? Nisu političari koji govore o dužnostima! Nisu dramatičari, koji hvale njezinu prošlost! Najviše uzdržavaju ideale patriotizma vojnici na bojnim poljanama. Oni su naime spremni, ako ustreba i umrijeti, da dokažu, da druge vrednote blijede u usporedbi s ljubavi prema domovini.

Zašto onda ne bi bilo žena, koje bi radile za ljubav ono, što vojnici rade za patriotizam. Ne trebamo li žena, koje tako prisno i duboko ljube Boga, da žrtvuju sve niže želje i porive, da bi za slabi, grešni i možda sve više spolu orjentirani svijet spasile pravo razumijevanje ljubavi? One ljubav održavaju čistu. Svatko može lako razumjeti, zašto mlada žena mora ljubiti ljudsko srce čitav život; ali neki teško shvaćaju, zašto bilo tko mora ljubiti Božansko srce. Ali ako usrećuje tek iskra ljudske ljubavi, kako tek usrećuje plamen — koji je Bog!

Ruža u vrtu ima vlastitog oca i vlastitu majku, vlastite nade i osjećaje za budućnost. Pada li kiša, ima vlastite suze: sja li sunce, ima vlastiti smijeh. U vrt dolazi ruka, bere ružu i razara je — gledajući sa stanovišta ruže. Ali nikakva se nepravda nije dogodila. Jer čovječja ruka može raspolagati ružom i upotrebljavati je u vlastite svrhe.

U ljudskoj obitelji nalazi se ljudska ruža s vlastitim stvarnim ocem i majkom, braćom i sestrama, nadama i osjećajima za budućnosti, s vlastitim iskrenim smijehom, vlastitim istinskim suzama. S neba dolazi ruka nebeskog Vrtlara, ubire je i »razara« njezin život, gledajući iz naše ljudske perspektive. Ali ne događa se nikakva nepravda. Jer kao što ljudska ruka s ružom, tako i Božja ruka može raspolagati dušom i učiniti je korisnom za vlastite dragocjene ciljeve.

Ali možemo se pitati: »Kakve zasluge i blagoslovi pripadaju ubranoj ruži? Ubrana ruža dotiče se ljudske ruke, čak se pritišće na usne. Njen život kao ruže je skraćen, ali kako lijep život počima sad s čovjekom! Na sličan način prispjeva mladi ljudski život pozvan na Božansko poslanje u vezi posvećene službe Bogu, a iz dana u dan škropi je osvježavajuća voda svete miline. Njezin ljudski život je skraćen, da!, ali kako divan život počima s Bogom! To je ljubav, koju je Francis Thompson nazvao »nestrastvena strast i divlji mir«.

To su žene, koje nikad ne zataje.

Za velike krize našeg Gospodina na Veliki Petak bilo je mnogo nezgodnih slučajeva s ljudima, koji su zatajili. Ali tada se nije nijedamput dogodilo, da je zatajila koja žena. Petar ga je zatajio, Juda je spalio svoje usne izdajničkim poljupcem, apostoli su spavali. Ali žene su ga tješile na Njegovu putu prema Golgoti. Jedna je žena doprla do Pilatovog sudišta, da nešto kaže o Njegovu slučaju. Druga Mu je opet na Njegovu putu prema Golgoti otrla lice i priznata je za »Veroniku«, što znači »prava slika«, jer je On na njezinu rupcu ostavio otisak svog svetog lica.

Na podnožju križa stajale su tri žene, koje su se zvale Marije: Marija Magdalena, Marija žena Kleofina i Marija iz Nazareta, Spasiteljeva mati. Te tri žene simboliziraju tri vrste žena, koje na svijetu ne zatajuju. Marija Magdalena simbolizira one, koje prihvaćaju zamršenu zbrku razbijenog i razrušenog života te iz njega tkaju najljepše platno svetosti. Ona je predslika onih žena, koje blagošću, naklonošću i žrtvom oduševljavaju druge u političkom, društvenom i privrednom životu za Otkupiteljsku ljubav.

Marija majka Ivana Mlađeg naučila je svog sina na poslušnost — poslušnost, koja ga je konačno pretvorila u apostola svjetske mudrosti. Ona je predslika svih onih, koje odgajaju djecu u kreposti i dobroti.

Konačno tu je bila Marija, uronjena u meditaciju, koja je napustila raskoš i sjaj svijeta da bude u tami i sjeni križa, gdje se rađaju sveci.

To su žene, koje nikad ne zataje. Pozdravljamo ih! Govorimo im — ne kao modernim ženama »nekoć višim od nas, sada nama jednakim.« Mnogo više ih pozdravljamo kao žene koje nikad ne zatajavaju, kao žene, koje su bile najbliže križu na Veliki Petak i prve na grobu Uskrsnuloga.

KRIMINAL MALOLJETNIKA

Zločinstva su na čitavom svijetu zauzela alarmantan obim. U Sjedinjenim Državama događa se svakih:

41 minutu umortvo,
30 minuta nasilje,
7 minuta grabež
6 minuta prepad
1 minutu provala
24 sekunde krađa
2,4 sekunde krađa automobila.

Osim stvarnih zločina, postoje takozvani mitski zločini, kakvi se prikazuju na televiziji. U posljednjoj godini je poginulo više ljudi u kriminalnim filmovima na televiziji, nego što svake godine bude umorstava u šest gradova USA.

Jedne su novine zabilježile kakva su se umorstva dogodila tokom jednog tjedna: Jedan čovjek je umoren u snu francuskim ključem; jedna žena, privezana za stolicu izmrcvarena je mesarskim nožem, dok nije umrla; dvije plesačice su rasporene britvama; četiri gangstera su ustrijelila slagara u njegovu stanu; jedan krčmar umoren je u svom baru.

Djeca se prerano upoznavaju sa zločinima. Otkrilo se u samom Chicagu, da su se tokom jednog tjedna u televizijskim emisijama za predškolsku djecu i djecu do trećeg razreda prikazali slijedeći zločini:

93 umorstva
78 strijeljanja
9 otmica
9 grabeških napada
44 revolverska okršaja
33 tučnjave
2 uboda nožem
2 šibanja
2 trovanja
2 napada bombom

Budući da svaka misao teži za ostvarenjem, jasno je, kako prikazivanje takvih nasilja uvećava mogućnost, da djeca kasnije to prikazivanje pretvore u stvarno zlodjelo.

Svaki osamnaesti mladić između 15. i 17. godine mora se označiti kao zločinac. 5% zatvorenih zbog krađe automobila imaju 20 godina ili manje. 30% uhapšenih zbog grabeža imaju 20 godina ili manje. 11% zatvorenih zbog umorstva, ili smrtonosnih udaraca imaju 20 godina ili manje.

Glavni uzrok kriminala

Ovdje ne može biti govora o svim uzrocima, nego o onima koji dolaze u većini slučajeva. Glavni uzrok maloljetnog kriminala je roditeljska kuća. Da rastumačimo njezin utjecaj, pripazimo na dva faktora, koji nemaju nikakva posla s ponašanjem: na jezik i čistoću. Potpuno zavisi od roditelja, da li dijete kod kuće govori engleski, njemački, talijanski ili kineski. Čak i način govora, dijalekat, gramatika i izgovor, odgovara onom što dijete čuje kod kuće. Osim toga njegove navike čistoće kao na primjer: češljanje kose, pranje zubiju, kupanje itd. njeguju se kod kuće. Kad se dakle jezik i čistoća ne mogu utvrditi u prepunim školama ili nedostatnim terenima za igranje, to više se može shvatiti, da loše ponašanje manje zavisi od okolnih faktora, nego od načina i kvaliteta roditeljske kuće u kojoj dijete živi. Kriminal ima izvor u tri činjenice ili tri vrste roditelja. To su slijedeće:

a) djetinjasti roditelji
b) roditelji skloni pijanstvu
c) zavađeni ili rastavljeni roditelji.

a) Djetinjasti roditelji misle, da njihovo dijete mora dobiti sve što zahtijeva i još k tome na način na koji zahtijeva. Ispunjava se svaka djetetova želja. Disciplina, ukor ili kazna su suvišni, jer se glupo misli, da je djetetova želja uvijek ispravna. Djetinjasti roditelji potpuno su ravnodušni prema onom što dijete čini, govori ili misli, oni mu čak dopuštaju da odlazi i dolazi kad želi. Takvi roditelji svoj stav zasnivaju na primjeru divljeg šumskog cvijeta, koji odraste bez ikakvog utjecaja, te svoje dijete ne samo da nikad ne prekoravaju, nego čak njegovu naklonost kupuju darovima. Djetinjasti roditelji smatraju sve naklonosti i čežnje, te sve djetetove porive i impulse čistim i dobrim. I zbog toga nije potreban nikakav ukor.

Takvo se dijete vrlo lako pretvori u egoistu. Pretvara se da je bolesno, da bi izostalo od škole, ustručava se jesti ono, što bi mu pomoglo da ozdravi, a kad ga netko uvrijedi, naprosto zato dreči, da bi sve prilagodilo svojim željama i svratilo na sebe veću pažnju. Uskoro će primijetiti, da njegova dreka može također protjerati i one, koji ga ne žele maziti. Prekida odrasle ako ne zabavljaju samo njega. Navede oca i majku na svađu, da se nebi složili protiv njega; rado trga muhama krila, i uvijek je strah i trepet za domaće životinje.

Roditelji, koji svjesno ili nesvjesno na takav način odgajaju svoju djecu, pospješuju u svom djetetu egoizam i sebičnost, a time i sklonost za slijedeće tri vrste maloljetnih kriminalaca:

1. Za nestalne mladiće, koji neprestano teže za napetošću, bio to alkohol, duhan ili čak umorstvo. Ne smijemo zaboraviti, da je jedan od najstrašnijih zločina posljednje generacije, izvršio mladić iz bogate obitelji, koji je umorio drugog mladića »da doživi podražaj mrtvaca« i da napravi »savršeni zločin.« Raspušteni već od djetinjstva jer su dobivali sve što su htjeli, umorili su se prezasićeni običnim čuvstvima, te teže za novim podražajima da zadovolje svoj bolesni JA.

2. Za umorstvo i grabež. Onaj, koji se nikad nije naučio svladavati, sve više i više traži ne ono što mu je potrebno, nego ono što želi. Vrlo je rijedak slučaj da maloljetni kriminalci kradu hranu i odjeću. Oni kradu da mogu udovoljiti svom razmaženom Ja. Budući da nije naučio bitni odnos između napora i nagrađivanja, takav zamjenjuje nagrađivanje s grabežom. Temeljno pravo, na težnju za srećom, oni smatraju pravom da posjeduju sreću, ali na račun drugih. To ukazuje na činjenicu da ne kradu samo siromašni, nego i mladići od srednje bogatih i bogatih roditelja. Već je sveti Augustin, koji je u mladosti bio mali lopov priznao: »Odlučio sam se na krađu, no nisam krao zbog potrebe i siromaštva, nego radi preziranja pravednosti i prevelike drskosti nasuprot grijeha. Jer krao sam ono čega sam i sam imao, a bilo je i bolje od onoga što sam krao. Ono radi čega sam se veselio nije bio ukradeni predmet, nego u stvari grijeh — krađa.«

3. Za neodgovornost. Takva djeca žive zbog razmaženosti, bez svijesti o svojoj misiji. Nikad nisu spremni staviti se na raspolaganje zajednice. Još u njihovom ranom djetinjstvu načelan stav njihovih roditelja je bio: »Svijet je dužan da ih uzdržava.« Nikad im nije bilo protumačeno, da i oni nešto duguju svijetu. Zapadnu li u poteškoće, onda očekuju mrežu, koja će ih dočekati ako padnu.

b) Roditelji skloni pijanstvu. U obiteljima gdje otac ili majka, prekomjerno piju, djeca neprestano doživljavaju najlošije stvari u ljudskom životu. Djeca ne doživljavaju ništa normalno ili ispravno. Oni su, zanemareni od svojih roditelja radi njihovih ispada, prepušteni sami sebi. Normalan način njihova života je zapušten, sva pravila zaboravljena ili zapostavljena dok god ne prestane piće. Dijete često mora biti bez obroka i uvijek bez ljubavi, dok roditelji ugađaju svojoj strasti za alkoholom. Budući da se takvi roditelji neprestano svađaju, i sama su djeca trajno izložena nasiljima i nasrtajima svojih vlastitih roditelja, (radi loše savjesti koju izaziva alkoholizam) stvaraju se u takvom roditeljskom domu uslovi za dvije vrste maloljetnika zločinaca. To je:

1. zločinac koji ruši imovinu
2. zločinac koji napada osobe.

Zato, što je dijete na vršcima nožnih prstiju moralo hodati po kući, kada je spavao jedan pijani roditelj i radi prevelike strogosti radi koje je patilo, pretvorilo se ono u dijete poniženo i bez nade, koje je uvijek u odbrani. Ono u svakom naslućuje opasnog

neprijatelja i odlučno je makada sebi stvoriti svoj vlastiti put, bilo to varkom ili, ako je potrebno i silom. Dijete postaje slično vulkanu, koji na vrhu izgleda tako dobroćudan, ali dolje na dnu nalazi se peć s kipućom vatrom. Tako ono sjedinjuje u sebi, jer je uvijek u defenzivi, krajnju blagost i mir, sa strahovitom agresivnošću i nasiljem. To se najprije očituje u nasilju prema predmetima; ono razbija školske stolove i klupe, stolno posuđe i namještaj u restoranu, provaljuje u kuće i ruši pokućstvo. Nakon što je moralo doživjeti kako su roditelji loše postupali s cijelim imetkom u vlastitoj kući, i zanemarivali njega, svoje dijete, samo zato da se sami domognu pića, on se sada tako revanšira na imetku, kao da mu je to lični neprijatelj.

U takvoj kući stvaraju se uvjeti za mladog zločinca koji je pronađen kao krivac umorstva ili nasilja. Budući da nikad nije primao ljubavi odrastao je u vjerovanju da je ljubav nešto što se mora uzeti. Još kod kuće se privikavao na oduzimanje ljubavi, bilo da je to činio otac, majka ili on sam. I sam žrtva izopačene ljubavi, pokušava sada naći druge žrtve. To je tumačenje za takozvane »blage male ljude«, koji izgledaju tako plemeniti i uredni, a ipak se brzo raskrinkaju kao grozni, svjesno razbojnički nastrojeni, i tragični u svojim neizrecivim spolnim nedjelima.

c) Svadljivi roditelji se neprestano prepiru, svađaju i provode slab ili nikakav obiteljski život. Otac napušta majku ili majka napušta oca. Često se događa nevjernost sa strane oca, često sa strane majke. Možda se čak — kao posljedica rastave — roditeljska kuća potpuno razbila, i dijete živi samo s ocem ili samo s majkom. Možda šest mjeseci mora živjeti s ocem, a šest s majkom.

Kao što se god dijete brzo nauči diviti roditelju, koji podnosi brige i patnje za uzdržavanje obitelji, isto tako ono brzo opaža da je suvišno u ugašenoj roditeljskoj kući. Dijete je mnogo lukavije, nego što misle roditelji. Mada mu nitko nije usadio, niti je sam stekao znanje o Bogu, ipak instinktivno osjeća, da su njegovi roditelji Božji zastupnici. Ono zna da najprije mora doći u ljubav svojih roditelja, na temelju vječnog zakona. Nevinim egoizmom jednog mališana, smatra on to kraljevstvo svojim pravom. Mada mu nisu nikad pričali, da su oni za njega u kući Božji zastupnici, oni ipak predstavljaju Boga za dijete. Ne izdaju li ga, razaraju u njemu urođeno pouzdanje i vjerovanje. Ako svojim postupcima zanemaruju pravo djeteta da ga odgajaju, njegovi roditelji omogućuju uvjete za tri vrste mladih zločinaca.

1. Takvo dijete ne samo da će postati mrzitelj žena, ako zataji njegova majka, ili mrzitelj ljudi ako zataji njegov otac, nego prije svega bestidni izrugivač Boga i religije. Ono raste s pritajenom mržnjom na sve sveto. U njegovoj roditeljskoj kući, Bog je morao stajati pred njegovim očima. Ali Bog je manjkao u vjeri njegovih roditelja. Zbog toga se ono želi sada osvetiti na Bogu. Iz takvih redova rađaju se budući progonitelji vjere.

2. Iz takvih roditeljskih kuća doći će oni koji će mrziti zakon i vlast, osobito u vidu policije. U roditeljskoj kući su doživjeli, kako se njihovi roditelji izruguju temeljnim zakonima obiteljskog života. Tako su odrasli u mržnji i na svaki zakon.

Nedavno je bilo govora o mladiću, koji je odrastao u poremećenoj roditeljskoj kući. Ujutro oko 4 sata, nađen je kako se skita na autobusnoj stanici. Dijete je priznalo, da je uteklo iz roditeljske kuće. Kad ga je činovnik htio uzeti u zaštitu, mladić je trgao nož i zadao mu gotovo smrtonosnu ranu.

3. Konačno takva kuća stvara uvjete za izdajice.

Kad mladići jedne zemlje odrastu u kući u kojoj su doživjeli kako se nogama gazi po svemu što je najveće u životu, po vjernosti u ljubavi, tada su i oni veoma skloni da tu nevjernost nose kroz cijeli život. Ako krepost pijeteta obuhvaća ljubav prema Bogu i prema domovini, onda promašaj tog pijeteta zahvaća kako očinsku kuću tako i domovinu. Ako je već u mladosti doživio kako je njegova majka napustila oca, da promijeni svoje ime, onda će i kasnije teško shvatiti, zašto baštinu svoje zemlje ne bi smio zamjeniti odanošću nekoj stranoj sili.

Da ovi zaključci nisu izmišljotine, može se dokazati slijedećim testom, kojeg je proveo harvardski univerzitet. Ti tvrde da kriminal ima izvor u tri vrste roditeljskih kuća.

a) Roditelji koji maze svoju djecu.

3 od 4 mlada zločinca, djeca su roditelja koji su im dozvoljavali, da odlaze i dolaze kad hoće.

4 od 5 mladih zločinaca kažu da se njihove majke nisu za njih brinule.

3 od 5 mladih zločinaca kažu da se njihovi očevi nisu za njih brinuli.

b) Roditelji koji piju.

6 od 10 mladih zločinaca imaju očeve koji prekomjerno piju. Mnogi imaju majke koje preko mjere piju.

c) Roditelji koji se svađaju.

3 od 5 su iz kuća, u kojima se roditelji svađaju.

7 od 10 živjeli su u okolnostima gdje nije bilo obiteljskog života.

Mnogi dolaze iz razbijenih obitelji, malo njih je poučeno u bilo kojoj vjeri.

Glavni uzrok zločinačkih mladića su zločinački roditelji. Svemogući Bog darovao je djecu roditeljima da ih formiraju prema Božjoj slici. Kad god se rađa dijete, na nebu mu se pravi kruna. Jao roditeljima, ako ta kruna ostane neiskorištena u vijeke! KRIMINALNO PONAŠANJE JE STEČENO PONAŠANJE. Dijete se rađa kao dobro. Roditeljska kuća je na prvom mjestu, koja ga vodi na pogrešan kolosijek. Ako svijet danas gubi respekt prema vlasti, to je stoga, jer je izgubljen respekt prema kući. Izgubi li roditeljska kuća svoj ugled prestat će i država.

Dakle četvrta se zapovijed mora ponovo uspostaviti, ako se želi održati obitelj i živjeti prema Spasiteljevom uzoru, kojemu su za otkupljenje trebala samo tri sata, tri godine je naučavao, ali je trideset godina bio poslušan.

PATNJA

Problem patnje možemo razmotriti u tri slijedeća dijela:

1. Paradoksi patnje.
2. Dva puta na kojima susrećemo bol i patnju.
3. Kako je moramo primiti.

Današnja civilizacija je nesvakidašnja mješavina materijalnog blagostanja i visokog nutarnjeg i duševnog nezadovoljstva. Usprkos visokih plaća, vlada veoma veliko nutarnje nezadovoljstvo.

Veliki postotak svih bolničkih kreveta, zaposjeli su duševno bolesni pacijenti. Broj duševno iscrpljenih ljudi ne raste poradi blagostanja. A ipak je istina, da samo obilje ne čini čovjeka sretnim. Prava istinska nutarnja sreća nije — na to se malo pazi —

vezana uz imanje, nego uz LIČNOST. Bogati se dosađuju, dok se tragično shvatanje života sve više povećava. To tragično unutarnje nezadovoljstvo nastaje zato, što čovjek traži beskonačnost u konačnom. Naše su duše stvorene zato da posjeduju ocean savršenstva. Zato smo brzo iscrpljeni, ako se zadovoljimo s peharom napunjenim u oceanu života. Što bliže dolazimo do vatre, to više osjećamo toplinu. Što se više približavamo neizmjernom, zašto smo stvoreni, to je veća naša radost. Naravno duša se ne može potpuno zadovoljiti, ako se zadrži na bilo kojem načinu vremenite sigurnosti. Tako je rekao Franz Werfel: »Ta granica konačnosti mora se prekoračiti u jedan od dva smjera. Prema gore se prekoračava vjerom, prema dolje bezumljem.«

Drugi paradoks: Sposobniji smo za patnju nego za veselje. Radost može doseći, točku, na kojoj nam priređuje bol, na primjer, škakljanje. Za radost je potrebno veće podražajno sredstvo, da izazove jednaku reakciju. Krivulja radosti brzo se uspinje, ali ako se to događa često, brzo pada natrag. Često radost može biti veća u predodžbi nego u stvarnosti. Radost u snovima dolazi u zlatnoj posudi, no u stvarnosti ne udovoljava željama.

Patnja naprotiv, i naša sposobnost za patnju često i napreduju. Idemo zubaru i mislimo, da ne bi nikako mogli izdržati, kad bi on vrtio još pet minuta duže i još dublje. No izdržimo i to. On međutim buši tada još dublje, tako da se uplašimo da će udariti na naftu. No još uvijek možemo izdržati. Mnogi u bolesničkom krevetu misle, da su se već iscrpili prije više mjeseci ili godina, ali oni su još uvijek sposobni da i dalje pate.

Zašto smo sposobniji za patnje, nego za uživanje? Vjerojatno zato što je Bog predvidio, da svaka bol mora završiti na zemlji. Osjećaj za bol tako je velik, da se bol može potpuno iscrpiti. U drugom će se naime životu otrti suze. »Bijeda ovog života nije takva, da bi se mogla usporediti s radostima koje će doći.« Ali radost i sreća se ovdje na zemlji ne mogu do kraja iskoristiti. To ima drugi izvor, i zadržano je za nebo.

Dvostruku reakciju na patnju opisao je Robert Louis Stevenson:
»Dva su čovjeka gledala na tamničke rešetke.
Jedan je vidio blato, a drugi zvijezde.

Jedna reakcija na patnju može biti pobuna, druga opet pregaranje. Tko se protiv patnje buni ne vidi u njoj nikakav smisao. Tko je naprotiv promatra u svjetlu spasenja duše pretvara bol

u nešto stvaralačko. Ako je svemir neprovidan, i ako nema ništa osim njega, tada je i patnja besmislena.

Svemir je međutim providan, kao i prozorsko okno, za svakog vjernika, koji zna, da »sve stvari surađuju u Bogu, preko onih, koji su izabrani da budu sveti.«

Ta dva poimanja patnje, savršeno se očituju kod dvojice razbojnika i revolucionara, koji su bili raspeti s desne i s lijeve strane Gospodinove. Oba su trpila potpuno iste muke. Kad su osjetili pritisak čavala na svojim rukama, počeli su psovati. Tada su čuli prvu riječ Onoga, koji je visio na srednjem križu. On je izgovorio neobičnu riječ. Na smrt naime osuđeni ljudi obično druge uvjeravaju u svoju nedužnost, ili osuđuju one, koji su ih osudili, ili mole pomilovanje. Ali, ovdje, prvi put u svjetskoj povijesti s križa je progovorio Božji Sin: »Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine.«

Kad je razbojnik s lijeve strane to čuo, zamolio je Gospodina, da svoju moć pokaže tako, da siđe s križa, te da ga oslobodi. Za njega je bio znak svemoći u umirenju bolova i patnji. Po tom razbojniku sila se trebala upotrebiti, ne zato, da ga popravi, nego za to da mu omogući da se i dalje može baviti prljavom krađom. On nije mogao podnositi bolove. Oni su za njega imali isto značenje, koje ima strano tijelo za želudac, koji ga nemože probaviti. Posljedica je bila: njegov je otpor rastao sve dotle, dok se njegova usta nisu pretvorila u krater mržnje i vulkan kletve. Neproduhovljena patnja kvari dušu. Protivi li se netko, da promatra bol u odnosu na bilo što drugo, pojačava i produbljuje time samosvijest i sebičnost.

Razbojnik s desne strane, čuo je molitvu za oproštenje, i počeo je gledati svoju bol u svjetlu svoje krivice. Nekoliko iskrica sa srednjega križa zapalile su vatru u njegovoj duši, i u zvoniku njegove savjesti, zazvonilo je zvono. On je rekao drugom razbojniku: »Zar te nije strah? Mi pravedno trpimo radi svojih zala, ali taj čovjek je nevin.« Tada se okrenuo Božanskom Otkupitelju i molio: »Sjeti se mene, kad dođeš u kraljevstvo svoje.« Kraljevstvo? Zar je On, koji je naoko bio sukrivac, imao kraljevstvo? Razbojnik je pogledao na trnovu krunu, i primijetio kraljevski ukras oko čela. Čavao mu se pričinio kao žezlo moći i ugleda. Njegovo raspinjanje bilo je Njegovo krunjenje, Njegova krv bila je Njegovo purpurno odijelo. On ga je jedino molio, da ga se sjeti. Odgovor je stigao: »Još ovog dana bit ćeš samnom u raju.« »Bit ćeš« — to je bio temelj demokracije, vrijednosti jedne jedine

duše. »Bit ćeš samnom«; uvijek se pitamo, zašto je On rekao: »U raju« — biti s Njim u raju! A razbojnik je i umro kao razbojnik. Ukrao je naime i raj; pa ipak raj se može opet ukrasti.

Plodovi patnje. Bol može biti zadovoljština za naše vlastite omaške ili grijehe, ili naknada za omaške i grijehe drugih.

Bio sam dječak od osam ili devet godina, i igrao se s bratom lopte u dvorištu. Nepažnjom sam bacio loptu u susjedov prozor. Majka je to čula, pa nas pozvala u kuću. Zapovijedila nam je da iz svoje štedne kutije izvadimo novac, odnesemo, susjedu platimo prozor i zamolimo ga za oproštenje.

Zašto samo nismo jednostavno molili za oproštenje? Mnogi misle, ako napravimo neko zlo. da samo moraju moliti za oproštenje. To je samo pola posla. Svako nepravedno djelo krši red. A nered se mora opet pretvoriti u red.

Ako je na primjer ukraden sat, mogu to požaliti, te okradenog uvjeravati: »Vrlo mi je žao, ukrao sam Vaš sat. Hoćete li mi oprostiti?« On će reći: »U redu, oprostit ću Vam«, ali sigurno će još dodati: »Vratite mi sada moj sat!« Vratim li sat, dokazujem time da je moje izvinjenje bilo iskreno.

Ako nismo bez grijeha — a tko je u Ime Božje bez grijeha? — možemo moliti Gospodina da primamo patnje kao poklon i zadovoljštinu. Svoja nedozvoljena uživanja ispaštamo nametnutim patnjama, da naša glavna knjiga na sudnjem danu ne bude negativna.

Drugi način, na koji patnja postaje plodonosna, jest zadovoljština u zamjeni. Mi patimo za druge, a ne sami za sebe. Liječnici presađuju kožu s leđa na lice da obnove sagorjelo tkivo. Boluje li netko od malokrvnosti, tada liječnici dovode krv u bolesnika iz zdravog društvenog člana i liječe njegovu malokrvnost. Ako je moguće prenijeti krv, zar nije onda moguće prenijeti molitve? Ako je moguće presaditi kožu, nije li također moguće presaditi žrtve i patnje? Nalazimo se u svijetu, u kojem živimo od rada drugih. Ne odgajamo ovce makar nosimo vuneno odijelo. Drugi to rade za nas. Tako je moguće i u velikoj duhovnoj općini onih, koji ljube Boga, žrtvovati boli i patnju, da drugi, koji oskudijevaju u Božjoj Ljubavi, mogu naći tu ljubav našim naporom. To je izjednačenje. Ako se pitamo. zašto svoje patnje i žrtve prinosimo kao zadovoljštinu za druge, odgovor je — jer ljubimo.

Ljubav ne ubija bol, ali je ona može ublažiti. Majka bdije cijelu noć nad svojim bolesnim djetetom. Za susjeda je to muka, za majku ljubav. Postoji mnogo onih na svijetu, koji istinski ljube, i koji rado na se preuzimaju boli i borbe drugih kad to samo mogu. Ljubav na očigled patnje ne teži, za odvajanjem. Ona želi podnijeti bol, kao svoju vlastitu. Zašto i ljubav ne bi htjela u odnosu na grijeh i zlo učiniti to isto. Velika je svjetska tragedija, da većina ljudi koji pate, nemaju nikoga koga bi ljubili.

Nije tajanstvena patnja, nego koliko smo promašili, kad smo morali patiti. Sjetimo se samo onih koji boluju po bolnicama, a koji svoje patnje ne prikazuju trnjem okrunjenom Gospodinu, čime bi se mogli posvetiti. Mislimo na ranjene! Oni bi mogli posvetiti svoje rane kad bi ih samo znali dovesti u vezu s onim svetim, čavlima probodenim, rukama. Mislimo na sve, brigama, strahom i nevoljama ispaćena srca! Oni bi mogli nositi križ, kad bi samo ljubili ono presveto Srce, koje je otvorila sulica.

MOLITVA

Sreća živi od nade u bolji svijet. Teško da išta na ovom svijetu živi samo od sebe: ugljenu je potreban kisik da može sagorjeti, pticama zrak da lete. Biljke žive u zajednici sa suncem, koje je udaljeno od zemlje otprilike 150 miliona kilometara. Svaki životinjski organizam mora biti u zajednici s prirodom, da bi se nadopunio. Očito je i nije potrebno mnogo dokazivati da čovjek također ne može živjeti sam od sebe. Osnovni je poučak dinamike, da snagu koju trošimo dobivamo izvana. Alexis Carrel je rekao: »Sva živa bića teže da uvećaju konačnu energiju, time što crpe iz beskonačnih zaliha energije«. Ta se veza postiže molitvom. Priroda je za tijelo ono što je Bog za dušu.

Kao što su gluhi ljudi mrtvi za veliki svijet harmonije i tonova, za smijeh djeteta i šum vodopada; kao što su slijepci mrtvi

za svijet ljepote, za rane proljetne cvjetove, i rumeni sjaj sunca na zalazu, tako postoje ljudi, koji su slijepi za Boga. U tom stanju prevarili su sami sebe; sami sebi su otprilike iskopali oči. Neki se od njih nazivaju humanistima, i hvališu se da se mogu uzdići na vlastitom čuperku kose, ili biti zdravi, ako udišu isti zrak koji izdišu. Drugi su ateisti, koji su bili dobro označeni kao ljudi, »koji nemaju nijedno nevidljivo uporište.« Ljudska narav često ima nesretnu sklonost da malo cijeni ono što ne poznaje, kao na pr. ljubav prema lirici ili dobroj muzici. Veza između nižih stvorenja i prirode oštro se razlikuje od veze duše s Bogom: prva je automatska, druga je slobodna. Disanje, probava, cirkulacija i moć gledanja su refleksivne radnje. Teže je dah zadržati, nego udahnuti. A to je zato, što smo pokušali spriječiti nešto, što koristi našemu zdravlju.

U svakom momentu našeg života lete oko nas zvuci, koji nose glazbu, komedije, političke diskusije, opere i druge radio-programe. Na isti način kroz ovaj svijet teče Božanska snaga mira i radosti. Mnogi je međutim ne priznaju, jer ne uspostavljaju vezu pomoću jasnog opredjeljenja voljom. Milioni i milioni dobitaka vise s neba na svilenim vrpcama, a molitva je mač koji siječe te vrpce.

Jedna slika Holmana Hunt-a prikazuje Gospodina Isusa kako sa svjetiljkom u ruci kuca na vrata pokrivena bršljanom. Kritizirali su Holmana Hunt-a, što s vanjske strane vrata nije bilo nikave kvake. Njegov je odgovor bio: »Naravno ne. Kvaka je unutra. Jedino mi možemo otvoriti.« Slobodni ljudi mogu prednosti Božjega blagoslova prihvatiti ili odbiti. Čovjek mora htjeti primiti. Molitva je mogućnost, koja se može pustiti unutra, a koja inače ostaje vani. Zrak je tu kad udahnemo, svijetlo je tu kad otvorimo oči, a darove koje primamo s neba zavise o našem pouzdanju. Molitva otvara mogućnosti. Biljke ne mogu bez vode, cvijetovi nam daju svoj cvat ako ih zalijevamo. Prozori propuštaju svijetlo, ako su čisti. Naša srca propuštaju Boga, ako su čista. Blagoslovljen će biti onaj, tko živi u atmosferi ljubavi.

Često na ulici vidimo dijete bez roditelja ili bez zavičaja. Druga djevojčica naprotiv živi u vrlo sretnom domu. Ima sve što joj je potrebno za sreću: jelo, odjeću, krov, ljubav. Dijete bez doma nema ni jednog od tih dobara, jer mu nedostaje atmosfera ljubavi. Tko se dakle molitvom ne postavi u atmosferu Božje lju-

bavi i snage, oskudijeva u blagoslovu i sreći, koja razveseljuje druge.

Mnogi roditelji ne žele odgojiti obitelj, jer sami sebi govore: »Ne mogu svoje dijete poslati na visoku školu«. Novac je očito njihova jedina sreća. Kad bi se ipak postavili u atmosferu Božje ljubavi, i povjerili Božjoj volji, tada bi uživali još veće i vrednije blagodati. Ne vjerujemo onima, koji nama ne vjeruju. No dok im vjerujemo, otvaraju nam se njihova srca. Tako je i s Bogom.

Rastresenost u molitvi ne bi trebala biti veliki problem. Sv. Bernard je imao prijatelja, koji mu je povjerio, da kod molitve nije nikada rastresen. Sv. Bernard je naprotiv njemu priznao, da on u tome ima poteškoća. Oba su izjahala na konjima i Sv. Bernard je rekao prijatelju: »Poklonit ću ti svog konja, ako bez skretanja misli izmoliš Očenaš. Siđi sada s konja i moli Očenaš«. Njegov prijatelj je lijepo molio i došao je do riječi: »Kruh naš svagdanji daj nam danas«, kad najednom pogleda Sv. Bernarda i upita: »Hoću li dobiti i sedlo?«

Bolesnik koji je donesen u bolnicu rekao je sestri: »Već 30 godina nisam molio, molite za mene!« ona je rekla: »Molite sami. Često se želi čuti tuđi glas«.

Molitva se može ukratko shvatiti kao molba, pohvala i radnja. U molbenoj molitvi ne kazujemo Bogu svoje potrebe. On ih već zna, prije no što smo započeli. Mi Mu što više dajemo priliku da nam ih daruje. Molitva je nemoćnost, koja se obraća na moć, slabost, koja se oslanja na jakost; bijeda, koja traži milost, zatvorenik koji moli za spas.

Bog ima dvije vrste darova: jedne nam daje, molili ili ne molili, druge nam daje pod uvjetom, da se zakopamo u bogatstvo njegove ljubavi. Bog bi nam želio nešto dati, ali ne može, jer su naše ruke pune lažnih vrednota. Mnogi postupaju s Bogom, kao avijatičar s padobranom. Oni se nadaju, da im On nikad neće trebati, ali ako ustreba, onda je vrlo dobar.

Molitva ne mijenja Božju volju, ali mijenja našu, da nas učini pristupačnim Njegovoj milosti. Otac može poslati sina u visoku školu. Za vrijeme školovanja postaje mladić tvrdoglav i neposlušan, krade i dolazi u policijski spis te postaje mladi kriminalac. Napokon ga šalju u popravni dom. Da li je otac prestao htjeti, da ga dadne na visoku školu? Otac to još uvijek želi. No usprkos

tome mladić ne ide na visoku školu, jer nije ispunio potrebne uslove, da bi mu otac mogao dati potrebnu visoku naobrazbu. Molitva nam na sličan način omogućuje, da imamo udjela u većim milostima.

Svećenici se redovno réde u 24 godini. Ja sam također bio zaređen u dvadesetčetvrtoj godini, ali sam poslan na sveučilište još daljih pet godina. Pet godina nakon ređenja studirao sam filozofiju na luvenskom sveučilištu u Belgiji. Petu godišnjicu mog svećeničkog ređenja, htio sam proslaviti u Lurdu. Lurd je poznat gotovo svima; ne samo vjernicima. Imao sam dosta novaca za put, ali za boravak u Lurdu nisam imao dovoljno novca. Molio sam brata, koji je na istom sveučilištu studirao medicinu, da mi dadne nešto novaca. No on je isto tako bio tipični student i, razumije se, nije imao ni on. Mislio sam: »Važno je da imam dovoljno novca za put u Lurd, da proslavim svoj peti svećenički jubilej, a stvar je Blažene Djevice Marije, da me tamo uzdržava.« Otišao sam u Lurd s praznom torbom. Tada sam pomislio, ako će već Blažena Djevica platiti moj smještaj u Hotelu, jednako je da li će on biti jeftin ili najskuplji. Smjestio sam se dakle u najboljem hotelu u Lurdu. Za naše pojmove bio je četvrte kategorije, ali u Lurdu je bio najbolji hotel. Petog dana dobio sam račun. Prestavio sam sebi već policiju i zatvore, ali sam na to prestao misliti, jer sam se sjetio devetnice. U jutro devetog dana došao sam do kovčega s relikvijama. Ništa se nije dogodilo. Devetog podneva opet se nije dogodilo ništa. Devete večeri ništa — postalo je ozbiljno. Odlučio sam da Blaženoj Djevici dadnem još jednu šansu. One večeri posjetio sam kovčeg oko pola jedanaest. I dok sam tako molio krunicu, snažan čovjek potapše me po ramenima. »Jeste li Vi američki svećenik? Govorite li francuski? Poznajete li Pariz? Ja sam iz New Yorka. Ovo su moja kćerka, moj sin i moja supruga«. Vratili smo se zajedno u hotel. »Mi bismo željeli, da sutra idete s nama u Pariz, i da nam budete tumač«. Zatim reče: »Jeste li već platili hotelu trošak?« To je bilo najzanimljivije pitanje, koje sam ikad čuo u životu. Naravno on je platio račun. Otišli smo u Pariz, ostali u njemu jedan tjedan, i on je na koncu rekao: »Dat ću Vam svoju adresu. Imate li što protiv, ako Vam je napišem na unutrašnjoj strani čeka?« »Ništa osobito — odgovorih. Kad sam došao u Louvain imao sam više, nego kad sam iz njega otišao. Od tada smo još dva puta zajedno hodočastili u Lurd i zahvaljivali Madoni što nas je sastavila.

Pouka ove priče nije da idemo u najveće hotele i čekamo, da Djevica Marija umjesto nas plati trošak, nego nas uči, kako se Nebeska Majka zauzima kod Božanskog Sina za tvrdoglavu djecu koja mole.

Uz molbu je potrebna i pohavala. Pita se netko: »zašto Bog želi hvalu?« Je li on vlastodržac, koji sjedi na prijestolju i vrlo je nesretan i neraspoložen, ako mu ne laskamo?«

Bogu ne treba hvala; ali mi moramo hvaliti Boga. U mnogim mjestima u proljeće izlaze na livade trogodišnje i četverogodišnje djevojčice, da beru maslačke. One će ih vrlo svečano pokloniti majci. To predstavlja poteškoću. Majka će donijeti vazu i možda će ih morati javno izložiti, što zacijelo ne čini rado.

Majci nije potreban maslačak. Ali dijete joj ga mora pokloniti. Time što uzima maslačak, majka uči dijete ljubavi, ljubeznosti i dobroti. Ne dati ništa majci, koliko god bio dar malen, značilo bi, da djetetu manjka ljubav i poslušnost.

Bogu nije potrebna naša pohvala; ali potrebno je, da mu je iskažemo.

Pohvala oslobađa dušu pristranosti i primjesa. Čini je nesebičnom i stvara prazninu sličnu onoj u fruli, koja omogućuje glazbu. Priprema dušu na iznenađenja, skida naš Ja s lažnog prijestolja, i usmjeruje ga na Božansko, njega dostojno mjesto. Oslobođenje od vlastitog ja uvijek je uvjet za vezu s drugim. Bog na oko treba nas, ali u stvari trebamo mi Njega, za naše usavršenje. I veličanje je pohvala. Nevjera je neprijatelj hvale; sebičnost također. Neki misle, da hvaliti drugoga znači sniziti sebe. Ali, kao što luđak ne može ugasiti sunčev sjaj, time što negdje napiše riječ »tama«, tako i mi ne možemo umanjiti Božje veličanstvo.

Kako malo zahvaljujemo ljudima oko sebe! Zahvaljuje li ikad muž svojoj ženi za spremanje obroka? U osamnaest godina preko 19.000 obroka! Zahvaljuje li ikad žena mužu što je on zabavlja? Gdje je ljubav tu je hvala i zahvala.

Ukratko o molitvi kao radu. Svaka vrsta rada, igra, odmaranje, nevolja, protivljenje — sve to može biti molitva. Stručnjaci za reklame, TV-snimatelji, činovnici, vozači taksija, birtijaši, liječnici, pomoćno osoblje, igrači, svi mogu svoj rad pretvoriti u molitvu, s predpostavkom, da sve što rade, rade u ime Božje.

Dolje, u odvodnom kanalu jedne ulice, nalazila se blatna, prljava i ustajala vodena kapljica. Odozgor s neba ugledala ju je blaga sunčana zraka, i iskočila iz azurnog neba, sašla u odvodni kanal, poljubila je, prožela je potpuno novim nepoznatim životom i nadama, dizala je sve više i više, sve do oblaka, te na koncu jednog divnog zimskog dana spustila na zemlju u obliku netaknute snježne pahuljice. Naša monotonija, rutina, radni dan u radionici i školi, u gradu i na selu, mogu također postati oplemenjeni, produhovljeni i prožeti Bogom, s predpostavkom, da se time oduševljavamo za JEDNOGA, koji je u apostolskoj revnosti gledao sol zemlje, s pretpostavkom, da time osjećamo pobudu VOJSKOVOĐE s pet rana, u prvim bojevim redovima; s pretpostavkom da time nosimo onaj neposredni i jaki plamen za rasvijetljenje — »bljesak«, koji je vječan kao i »svijetlo«.

MOJA ČETIRI AUTORA

Najpošteniji od onih koji nastupaju na radiju i televiziji, što se tiče njihovog materijala, jesu glumci. Na koncu svakog programa, bez obzira o kojem se glumcu radi, uvijek je naznačeno ime autora. Komičari dodaju, da oni zapravo zahvaljuju drugima na humorističkim stihovima koje izvode; te im naime stihove stavljaju drugi u usta. Ali se nikad na televizijskom ekranu ne čuje na koncu programa da bi neki političar iznio ime onog, koji mu je sastavio predavanje. Danas je čak općenito uvriježeno, da navodni autori knjiga uopće ne zahvaljuju nepoznatim sastavljačima, koji su posve sami priredili pisanje. Robert Benchley rekao je jednom: »Trebalo mi je petnaest godina, da otkrijem da nemam talenat za pisanje, ali nisam mogao prekinuti, jer sam u to vrijeme već bio slavan«.

Želio bih ovdje iskazati čast četvorici autora, kod kojih sam crpio najveća nadahnuća:

Prvi je bio carinik
Drugi reporter
Treći liječnik
Četvrti službenik u ribarskom društvu

Ta su četiri pisca poznatija kao: Matej, Marko, Luka i Ivan. Doduše ni jedan od njih nije napisao ono, što stoji u mojim knjigama, no ipak su mi oni dali filozofiju i teologiju, koja stoji iza svega što sam napisao. Iznad njih nemam nijednog pisca. Pisali su ovim vremenskim redoslijedom. Matej je napisao svoje evanđelje na aramejskom jeziku odprilike u 42. god. poslije Krista, koje je već oko 55. godine bilo prevedeno na grčki.

Marko je napisao svoje evanđelje između 53. i 63. god, a Luka između 60. i 63. god poslije Krista. Ivan ga je napisao oko stote godine. Čitalački krug za koji su pisali bio je raznolik. Na tomu se temelje svojstva svakog pojedinog evanđelja. Razlike bi se mogle rastumačiti poredbom, da svako evanđelje sadržava duhovno blago u zemaljskoj posudi. Rasvjetljenje svakog pojedinca ravna se prema ličnim osobinama te snazi shvaćanja istina, a s druge strane prema njihovoj izražajnoj moći. Odatle razlike. Svjetlost je po prirodi uvijek ista. Ona se vlada prema stalnim zakonima. Njezine refleksije međutim beskonačno variraju, već prema površini od koje se odbijaju. Budući da su četiri evanđelista upravili veselu vijest na različite čitalačke krugove, imamo različita težišta i aspekte; temelj je ipak kod svih isti: prikazati život Krista, Sina Boga Živoga.

Matej je svoje evanđelje upravio na Židove, Marko na Rimljane, Luka uglavnom na Grke, Ivan na sve kršćane.

Matej je bio javni činovnik — ubirač poreza ili carinik na području Heroda Antipe. Prikupljao je porez za Rimljane te je stoga bio mrzak svom narodu. Njegov porezni ured nalazio se u Kafarnaumu, na velikoj zapadnoj cesti, koja je vodila od Damaska do Sredozemnog mora.

Jednog dana sjedio je za radnim stolom. Tada ga je Gospodin pozvao da bude Apostol. Malo kasnije pozvao je on Gospodina na svečanost kojoj su prisustvovali i drugi carinici s ostalim svijetom kojeg su Ftrizeji ubrajali među grešnike. Gozba je najvećim

dijelom bila priređena za one, koji su poput Mateja radili u Rimskoj upravi za ubiranje poreza u Palestini. Njegov raniji život nam tumači, zašto u Evanđelju često govori o novcu. Marko priča o tri kovana novčića i to najmanja; Luka spominje prilog, paru pa čak i dinar, ali Matej, koji je uglavnom bio zaposlen oko novca, spominje novac najveće vrijednosti; na pr. talenat. On upotrebljava tri riječi, koje se ne nalaze ni u jednom drugom Evanđelju: »porezni novac«, »zlatnik« i »talenat«. Govori također o zlatu, srebru i mjedi, što nemamo kod Marka, Luke i Ivana.

Budući da je pisao za Židove, oštro ističe kraljevsku pojavu našeg Gospodina kao mesije na kojem su se ispunila proroštva Starog Zavjeta. Njegovo porijeklo izvodi od Abrahama, praoca židovskog naroda. Sve događaje u životu našeg Gospodina tumači kao ispunjenje proroštava Starog Zavjeta.

Nalazimo 129 aluzija, citata i osvrta na St. Z. Jedini argumenat koji bi bio kadar uvjeriti Židove u vezu između Starog i Novog Zavjeta bio je: ispunjenje proroštava. Citira Stari Zavjet u vezi s najvažnijim događajima našeg Gospodina, tako za djevičansko rođenje, rođenje u Betlehemu, povratak iz Egipta, propovijedanja po Galileji, čudesa, parabole, te za veličanstveni ulazak u Jeruzalem i ucjenu Jude izdajnika. Tek što je okrenuo stranice Starog Zavjeta i naveo citate Izaije, Jeremije, Miheje, Davida i Makabejaca, počima — on, bivši izdajnik svog naroda, otkrivati slavu svoje rase i veličinu njezine tradicije. Tako navješta, da je Krist sin živog Boga, kojega su čekali narodi i mesija židovskog naroda.

On, nekoć omražen, postao je najednom jedan od najvećih rodoljuba i štovalaca tradicije Starog Zavjeta, jer je našao svog Boga.

Luka je bio liječnik, a Pavao ga je nazvao »najdražim liječnikom«. Rođen u Antiohiji, Luka po naobrazbi pripada grčkom svijetu. Posve neovisno od svjedočanstva suvremenika, jasno je da je Luka bio liječnik, budući da upotrebljava medicinske termine. Pokazuje naklonost prema događajima ozdravljenja. Njegov stil je obojen stručnim medicinskim izrazima. Ublažuje Markovu oštru primjedbu: »Tada iz mnoštva iziđe pred Isusa jedna žena. Već je dvanaest godina bolovala od tečenja krvi, puno je propatila kod mnogih liječnika, kojima je dala sav novac koji je imala, a da joj se stanje nije ništa poboljšalo; bilo joj je dapače i gore«. Luka

to u svom evanđelju ublažuje: »Bila je nazočna jedna žena, koja je već dvanaest godina bolovala od tečenja krvi, te je sve svoje imanje potrošila na liječnike, od kojih je nijedan nije mogao izliječiti...« Luka tvrdi da je njezina bolest bila kronična i zbog toga nije bila krivnja na liječnicima, što je nisu mogli izliječiti. Time brani besprijekornost svog poziva.

Kad opisuje opsjednutog, Luka primjećuje, da ga je zao duh napustio, a da mu nije naškodio. Opisuje ozdravljenje Petrove punice, kao da je pomno ispitao simptome njezine bolesti. Govori o dvije vrsti gube i preciznošću liječnika opaža, da se radi o desnoj ruci izvjesnog čovjeka, koja se osušila, i Malhovom desnom uhu, koje je Gospodin izliječio. Luka ne upotrebljava običnu riječ za iglu, koja se zave rafis, a upotrebljavaju je i Marko i Matej, nego kaže: »dia trematos belones« (belone je bila kirurška igla, riječ koju je upotrebljavao i Galen, grčki liječnik koji je živio od 130 – 200 god. poslije Krista).

Luka citira Izaiju, kad se odnosi na spasiteljsko poslanje našeg Gospodina. Značajno je također za Luku i to, što na šest slučajeva ozdravljenja, pet otpada na izliječenje bolesnika. U priči o milosrdnom Samaritancu upotrebljava izraze kao: »napola mrtav«, »zamota njegove rane«, »polio ih vinom i uljem«, čime očituje stručno zanimanje. Luka piše da je naš Gospodin poslao misionare da propovijedaju i da liječe. On je također sačuvao i izreku našeg Gospodina: »Liječniče, izliječi samog sebe«.

Njegovo je evanđelje upravljeno na pogane uopće i na Grke posebno. Zbog toga tumači židovske izraze i mjesta — kaže na pr. da je Kafarnaum grad u Galileji, da se blagdan beskvasnih hljebova zove pasha. Spominje udaljenost od Emausa do Jeruzalema, što je poznato samo onima, koji žive u Palestini.

Budući da je Luka pisao za pogane i Grke, kroz cijelo se evanđelje provlači ideja koja je Grcima bila veoma bliska, naime, vijest o univerzalnosti, tj. nastojanju da kršćanstvo obuhvati sve narode. Kad je Aleksandar pobijedio Perzijance rekao je: »Bog je otac svih ljudi.« Kod Luke nema nacionalizma, u njega izbija otvoren pogled u svijet. Čovjek se promatra kao čovjek, pripadao on bilo kojoj naciji ili pokrajini, a Gospodin je prikazan kao Otkupitelj sviju. Bilo je prirodno, da je njega nekadašnjeg poganina, impresionirala božanska briga za cijelo čovječanstvo. Njegovo pero, instrument kojeg je vodilo Božansko nadahnuće, okrenulo se u ljubav prema ljudima; tako je kod njega ljubav prema ljudima

nadvladala nacionalizam. Dok rodoslovlje Gospodinovo kod Mateja počinje od Abrahama, Luka polazi od Adama, odakle počinju sva rodoslovlja, da bi bolje opisao Krista — novog Adama. Govori o »dobrim vezama za sve ljude«. Izvještava o prvoj propovijedi u Nazaretu, i pokazuje kako je milost Božja u starim vremenima čak i kod pogana pomagala udovice i liječila gubave. Sam spominje poslanstvo sedamdesetorice, čiji je broj bio proroštvo svjetskog evanđelja: broj sedamdeset bio je priznati simbol poganskog svijeta. Samo Luka izvještava o milosrdnom Samaritancu. Time pokazuje da krepost milosrđa prebiva u svijetu. Prikazuje pripovijest o Zakeju, poganskom činovniku, kako ga je Gospodin uvrstio u Abrahamovu baštinu. Navodi usporedbu o izgubljenom novčiću, izgubljenom sinu ,i zalutaloj ovci da pokaže, kako je Gospodin Isus došao da »spasi što je izgubljeno«, naime ljudsku ljubav. Da još više istakne univerzalnost, piše o ženama više od ostalih evanđelista. Riječ: »žena« nalazi se kod Mateja trideset puta, kod Marka devetnaest puta, kod Ivana devetnaest puta, ali kod Luke četrdeset i tri puta. Njegovo evanđelje bilježi riječ: »grešnik« češće nego sva ostala evanđelja zajedno. Matej tu riječ spominje pet puta, Marko pet puta, Ivan četiri puta, a Luka šesnaest puta. Naročito je značajno to, što Luka, obrazovan liječnik, koji je poznavao prilike i pomoć kod porođaja, mada je mogao biti skeptik u pogledu djevičanskog rođenja ipak je bio jedini, koji je to zapisao.

Marko je bio sin bogate žene koja je živila u blizini Jeruzalema i čiji je dom bio sastajalište mnogih prvih kršćana. Da je Marko bio pripovjedač očituje se prilično jasno jednim slučajem, koji se dogodio u posljednjim časovima zemaljskog života Gospodina Isusa. U noći kad je Spasitelj bio izdan i kad su svi koji su s Njim bili, pobjegli, bio je samo jedan koji ga je slijedio, mada nije bio s Njim u vrtu. Kad su vojnici prispjeli na otvorenu ulicu, radio je nepoznati mladić ono, čega su se drugi bojali — pratio je Gospodina još nekoliko koraka. Kad su vojnici stavili na njega ruke i strgnuli mu plašt u koji je bio zamotan, gol je pobjegao u noć. Da li je Markovo zanimanje za vijesti o Gospodinu počelo u onoj noći, ne znamo, ali nema sumnje, da je pratio Petra, te od njega dobio većinu obavještenja za svoje evanđelje. Marko je bio zajedno s Petrom 64. godine poslije Krista, kad je ovaj pisao prvo pismo iz glavnog grada rimskog carstva. Petar Marka naziva »sinom«. I evanđelje ukazuje na to, da je njegov pisac bio direktni ili indirektni očevidac. Mnoge pojedinosti u Markovu evanđelju tako su točne, da mogu potjecati samo od sigurnog očevica, kakav

je bio Petar. Petru je kao ribaru bilo uobičajeno da uoči sve pojedinosti pri ribarenju, što je odlika dobrog promatrača. Njegova osobita sposobnost, da uoči i zapamti sve pojedinosti na jednoj slici, potječe od njegova zvanja. Petar je sve te pojedinosti predao Marku, kao na pr. onu o čovjeku, koji je bio kljast i kojeg su na njegovoj nosiljci donijela četiri čovjeka. Marko bilježi da su ljudi posjedali u redove po 150 »na zelenu travu«. Marko također govori o šest različitih Gospodinovih izražaja i ukazuje na geste, kao na Spasiteljeve osjećaje.

Zbog uskog odnosa između Marka i Petra rečeno je gotovo sve nepovoljno o Petru. Spominje se na pr. kako je Petar bio strogo ukoren, a ne spominje se sjajno priznanje Kristovog Božanstva, koje je izgovorio upravo Petar. Samo Marko navodi kako je Gospodin, kad su trojica apostola spavala u vrtu rekao baš Petru: »Simone zar spavaš?« Marko također priča pojedinosti Petrovog zatajenja Gospodina pred služavkom.

Marko izvještava o ozdravljenju punice; ne stoji ipak da je Petar bio nezahvalan Gospodinu za ozdravljenje te žene.

Budući da je pisao Evanđelje u Rimu oslovljava Marko u glavnom samo rimske čitaoce. Zbog toga kod njega nalazimo vrlo malo citata i ukaza na Stari Zavjet, ali zbog toga imamo i nekoliko latinskih izreka, kojih nema ni u jednom drugom Evanđelju. Jedan osvrt na to, kako je on pisao prilagođeno rimskom shvatanju. Marko se služi rimskim načinom dijeljenja vremena, dok Matej na pr. upotrebljava židovski način. Budući da su Rimljani bili veći praktičari nego teoretičari, moralo je Evanđelje rimskom svijetu tako prikazati uspon našeg Gospodina, da odgovara ideji Božanske snage i osvajanja, Božanskog djela i zakona. Tako Marko prikazuje Krista kao moćnog radnika, čovjeka koji osvaja djelom, a ne kao temeljitog mislioca. Njegov naglasak je prije na djelima našeg Gospodina, kao Božjeg Sina, nego na Njegovim riječima. Treba također primijetiti, da Marko tri osmine čitavog svog izvještaja posvećuje događajima jednog jedinog tjedna u kojem Krista pogađa moć rimskog zakona i procesa, a on triumfalno uskrsnućem pobjeđuje smrt. Brzim i vještim potezima otkriva Krista kao Gospodara svijeta i Gospodara ljudskih srdaca, koji postiže sve veću vlast nad zlom, prirodom i svim njemu protivnim moćima dok konačno nije uskrsnuo iz groba. Vrlo je dakle zgodno, da bi Marko koji se u svom izvještaju pozabavio tolikim pojedinostima, trebao

biti pokopan u čudesno lijepoj crkvi, katedrali Sv. Marka u Veneciji.

Ivan, najveći od svih evanđelista bio je po prirodi mnogo prikladniji od Petra, da preuzme vodstvo. Ali njegov karakter ostavljao je dojam izvjesne netrpeljivosti i svojeglavosti. To bi dijelom moglo biti odatle, što je ekonomski bolje stajao od ostalih apostola. Njegov otac Zebedej, imao je već i pomoćno osoblje. On je međutim stajao i društveno bolje. Njegova je naime majka bila rodica Blažene Djevice Marije i bila je dovoljno bogata, da sa svojim sredstvima služi prvoj Crkvi. Ivanova žestina dolazi u njegovu Evanđelju do izražaja gotovo u svakom pojedinom slučaju, bilo da je nastupao sam ili s bratom Jakobom. Odatle stalno razmimoilaženje njegova shvaćanja sa shvaćanjima ostalih. Zbog tih pretjeranih sklonosti, koje će ga kasnije učiniti velikim, morao je Ivan mnogo učiti. Jedanput se na pr. Ivan svađao s ostalim apostolima: tko je najveći? Gospodin Isus morao je između njih postaviti dijete, da bi ih naučio skromnosti. Drugom jednom zgodom pokazao je zavist, kad je zabranio nekom izgonitelju duhova, da izgoni đavle u ime Gospodinovo. Konačno bio je sklon primjeni sile, što se jasno očituje u njegovom stavu prema samaritanskom selu, koje nije htjelo primiti Gospodina. Ivan je kao nekoć Ilija molio da Gospodin baci oganj s neba i uništi selo. Nikakvo čudo, što je Gospodin Ivana i njegova brata nazvao sinovima groma. Sin groma je naime poželio intervenirati munjom. Njihovo držanje nipošto nije bilo zlo; imao je vatren i revan karakter, koji je trebalo obuzdati.

Ivan je naučio svoju zadaću, kad je Spasitelj bio na putu u Jeruzalem, da bude raspet. Tada je također došla njegova majka i zamolila Gospodina Isusa, da njezina dva sina, Jakob i Ivan, sjede Njemu jedan s desne, a drugi s lijeve strane, kad dođe u svoje kraljevstvo. Krist je upitao, da li mogu ispiti čašu boli, koju On upravo treba ispiti. Bez sumnje je velika Ivanova ljubav čeznula da bude u Isusovoj blizini. Njegove su misli međutim bile usredotočene na slavu, a ne na križ. Ivan je bio spreman na slavu bez patnje. Time je minimumom žrtve htio postići maksimum milosti. Kad je Gospodin rekao Ivanu da je križ bolji uvjet za slavu, ni u kom slučaju nije uskratio mjesto Ivanu u svom kraljevstvu. On mu je samo razjasnio, da blagoslov za koji je molio može postići tek po Njegovu razapinjanju. Do tog časa Ivan je izjednači-

vao slavu s unapređenjem, zapovjedanjem, prestižom, prvim mjestom i častohlepljem.

Kad mu je Gospodin dao taj odgovor, razbilo se ogledalo u kojem je on gledao svoju veličinu. Zabedejev sin je umro. Ljubav prema sebi pretvorio je u ljubav prema čovječanstvu. Jasno je vidio, da je udio u Kristovim mukama bio uvjet da ima udjela u njegovoj slavi. Tu je Spasitelj označio smrt, a ne nauku za vrhunac svog djela. Pokazao je uvjet pod kojim se može ispuniti Ivanova čežnja i pod kojim je ta čežnja bila opravdana.

U četrnaestoj godini Domicijanova vladanja bio je Ivan prognan na otok Patmos. Evanđelje je počeo pisati kao star čovjek. Ono je bilo eho harfe čije su ustreptale žice rastrgale krvave ruke rimskih progonitelja, a zatim ih je zahvatilo snažno nadahnuće. Kad je progovorio u svom Evanđelju, rekao je Ivan, da njime želi reći, da je Krist Sin Božji te da mi koji vjerujemo u Njega imamo po Njemu život. Pokoljenje koje je vidjelo Boga u tijelu još je živjelo.

Goruće riječi Gospodinove širile su se od kuće do kuće, od grada do grada, od općine do općine. Ljudi su jeli Kruh Živi, koji je došao s neba. Poslanice Sv. Pavla bile su odavno razdijeljene i širile su se kao šumski požar; od Galileje do Antiohije, od Galacije do Efeza, od Aleksandrije do Atene i Rima. Pobožni vjernici prve Crkve već su bili upućeni u sinoptička Evanđelja Mateja, Marka i Luke.

Ivan je svoje Evanđelje upravio na sve kršćanske narode i ponovno je učvrstio ono što je već bilo u drugim Evanđeljima: Krist je istovremeno pravi Bog i pravi čovjek. Riječ je postala tijelom, vječnost u vremenu, svemoć u okovima.

U njegovu Evanđelju zrcali se kriza njegova života, kad je morao učiti, kako se postiže prava slava. Zato Ivan u prvom dijelu Evanđelja ukazuje na sedam čudesa, kojima je Krist pokazao svijetu svoju slavu, koja je svojstvena Božjem Sinu. U drugoj polovini Evanđelja prikazuje Ivan Spasitelja kako o toj istoj slavi, u koju ne vjeruju mnogi ljudi, govori apostolima. Tu slavu usporedio je sa svojim razapinjanjem. Gospodin Isus Krist otkrio je križ kao najveći momenat svoje slave, kad On, kako to prikazuje Ivan, moli: »Oče došao je čas, da proslaviš svog Sina!«

Iz nauke pune pouke, da ne tražimo zemaljsku slavu bez križa, pruža nam Ivan Evanđelje blagoslova, u kojem je križ najveće otkriće ljubavi: »Nitko ne ljubi jače od onog, tko dadne svoj život za svoje prijatelje«.

Da spasimo Ivanovu čast, moramo reći da je Ivan stajao podno križa kad je Gospodin umirao. Osam dana prije toga molio je za mjesto s lijeve ili s desne strane. Sad je vidio da su oba ta mjesta zauzela dva razbojnika, a njegov brat Jakob nije bio tu. Tu impresivnu nauku o kojoj mu je govorio Gospodin, kad je pio čašu bola Ivan nije mogao nikad zaboraviti. Zbog toga se samo po sebi razumije, da su te riječi kod njega zabilježene mnogo opširnije nego kod ostalih evanđelista, jer su bile usko povezane s njegovim životom. Ivan je bio toliko prožet tom slavom, koja se očitovala na križu, da je svoje Evanđelje zaključio riječima: »Isus je međutim učinio još mnogo toga. No kad bi se sve to željelo iznijeti, uvjeren sam, da čitav svijet ne bi mogao obuhvatiti knjige, koje bi se o tome mogle napisati«.

To su moja četiri autora, svima su dostižni, dapače besplatno.